

NY START FÖR SVERIGE

Liberalernas landsmöte
19–21 november 2021
Linköping

RAPPORTER FÖR LANDSMÖTETS BEHANDLING

Förortslyftet:	
Fler i egen försörjning	2
Förortslyftet: Trygghet.....	22
Förortslyftet:	
Demokrati och jämställdhet.....	51
Bo och leva i hela landet.....	72
Klimatomställning i en växande ekonomi	102

Förortslyftet

Fler i egen försörjning

En plan för att Sverige inte ska ha några utsatta områden år 2030

Innehåll

Inledning.....	2
Förslag från programmet	3
Egen försörjning för ökad frihet.....	3
En mer inkluderande arbetsmarknad.....	4
En mer jämställd arbetsmarknad	4
En snabbare väg in i det svenska språket	4
1. Egen försörjning för ökad frihet.....	6
Förslag.....	8
2. En mer inkluderande arbetsmarknad	11
Förslag.....	12
3. En mer jämställd arbetsmarknad	14
Förslag.....	15
4. En snabbare väg in i det svenska språket	16
Förslag.....	17
Referenser	19

Inledning

Varje människa, oavsett bakgrund, ska vara fri att själv få forma sitt liv. En förutsättning för att alla ska ha reella möjligheter att göra det är att samhället de växer upp i är säkert och har fungerande samhällsfunktioner. Polis, skola, rättsväsende, sjukvård och socialtjänst måste kunna garantera att alla får en god skolgång och att människors rättigheter försvaras. Det gäller inte alla överallt i dagens Sverige. Därför har Liberalerna satt upp ett ambitiöst men avgörande mål om att inget bostadsområde ska vara utsatt 2030. För att nå upp till målet presenterar vi omfattande reformförslag för att förbättra integrationen och se till att rätten till ett fritt liv upprätthålls.

Liberalerna har alltid arbetat för *det glömda Sverige*. Liberalismen utgår från varje människas rätt att leva ett fritt liv där hon tillåts följa sina drömmar och får göra egna val. Det är i våra utsatta områden som människors levnadsöden är som mest ofria i Sverige. Därför behöver vi ett förortslyft som lyfter dessa områden.

Fler än 550 000 människor bor i våra utsatta områden¹. Majoriteten är hederliga, arbetar, betalar skatt och följer svensk lag. Några få har tillåtit kidnappa dessa områden med sina kriminella gärningar. Samhället måste ta tillbaka kontrollen. Därför behövs omfattande reformer. Liberalerna är det parti som står för reformerna som tar tillbaka de utsatta områdena från de kriminella.

Som en del av Förortslyftet lägger vi fram omfattande förslag mot brott, extremism, skolsegregation och bostadssegregation. Programmen presenterar omfattande reformer för ökad egen försörjning, stärkt jämställdhet, demokratiska värderingar, tryggare bostadsområden och en minskad boendesegregation. Det här programmet innehåller flera omfattande förslag för hur vi ska kunna få fler in i egen försörjning.

I arbetet med att ta fram det här dokumentet har Liberalernas medlemmar bidragit med förslag genom olika remissrundor. Arbetet har letts av riksdagsledamoten Robert Hannah och utredarna André Nilsson och Joakim Rönnbäck har bistått i arbetet med att skriva programmet. Till stor hjälp för arbetet har en referensgrupp bestående av liberala politiker från olika delar av landet involverats genom kontinuerliga sammanträden under vilka programmets innehåll och sakpolitiska förslag har diskuterats. Referensgruppen har bestått av Catharina Bildt Grape, Helena Holmberg, Frida Jansson, Jan Jönsson, Roko Kursar, Monica Lundin och Torkild Strandberg. Därtill har utredarpraktikanten Mathias Sköldebrand inkommit med värdefulla redaktionella synpunkter.

Sverige ska vara möjligheternas land, för alla. Det ska inte spela någon roll var du bor eller var du kommer ifrån – bara vart du är på väg. Därför behöver vi ett förortslyft.

1 SCB, Befolkningsstatistik

Förslag från programmet

EGEN FÖRSÖRJNING FÖR ÖKAD FRIHET

1. **Inför ett egenförsörjningsmål.** Redovisa och följ upp egenförsörjningens och integrationsskuldens utveckling. Åtta av tio vuxna i Sverige ska försörja sig själva 2030.
2. **Inför ett bidragstak efter dansk modell.** Spärra kommuner och myndigheter från att höja eller lägga till ersättningar när summan av transfereringarna överstiger den inkomst som kan antas vid ett kollektivavtalsenligt okvalificerat arbete.
3. **Nytt försörjningsstöd för arbetsföra.** Renodla offentliga aktörers uppdrag och kompetenser. Inför en ny typ av dagersättning för arbetsföra som i dagens system får försörjningsstöd.
4. **Fortsätt förstärka jobbstimulansen.** Stärk drivkrafterna till arbete genom uppstramade bidragsnivåer samtidigt som jobbstimulansen i försörjningsstödet fortsätter att göras mer generös, bland annat genom att säkerställa att jobbstimulans ges i alla kommuner.
5. **Sänk skatten på låga inkomster – 1000 kronor mer kvar i plånboken.** Ett nytt kraftfullt och permanent jobbskatteavdrag bör införas. En lokalvårdare, caféanställd eller barnskötare bör få 1000 kronor mer kvar i plånboken varje månad.
6. **Sänk skatten på låga inkomster – de första 100 000 kronorna ska vara skattefria.** Utrikes föddas och ungas arbetsmarknadsetablering måste förbättras. Särskilt det första jobbet är betydelsefullt för en lyckad etablering. En första jobbet-reduktion bör införas där de första 100 000 kronorna som redovisas från arbete eller företagande görs skattefria.
7. **Utred hinder för plattformsföretagande.** Alla jobb behövs, därför bör en förenklingsutredning tillsättas för att undersöka legala hinder för de plattformsföretag som matchar köpare och utförare i den framväxande delningsekonomin. Vidare behövs nya och kraftfullare möjligheter till schablonbeskattning för att slipa ned trösklarna till soloföretagande och egen försörjning.
8. **Inför inträdesjobb för unga och nyanlända.** För att bekämpa utanförskapet på arbetsmarknaden krävs en ny förenklad anställningsform, inträdesjobb, för nyanlända och unga upp till 23 år utan gymnasieexamen. Inträdesjobb bör få innehas i maximalt tre år och innebär att arbetsgivaravgiften slopas samtidigt som den anställde arbetar till en nedsatt ingångslön.
9. **Utöka kraven på motprestation för försörjningsstöd - sprid Solnamodellen.** Solnamodellen och Växjöloftet har varit ett framgångsrikt tillvägagångssätt för att i samverkan mellan kommunerna, arbetsförmedlingen och näringslivet få fler i arbete. Modellen bygger på motprestation för försörjningsstöd, bättre matchning på arbetsmarknaden och insatser med vuxenutbildning. Vi vill sprida Solnamodellen till hela Sverige.

EN MER INKLUDERANDE ARBETSMARKNAD

10. **Inför yrkesskolan och ge dem som saknar gymnasieutbildning chansen till utbildning inom bristyrken.** Vi vill införa en ny studieform riktad till den som saknar fullgjord gymnasieutbildning. Yrkesskolan ska vara inriktad mot bristyrken - som exempelvis plattläggare, undersköterska och personlig assistent, och delar av utbildningen ska förläggas på arbetsplatser.
11. **Anonymiserade jobbansökningar.** Ingen ska behöva diskrimineras på grund av sitt namn eller sin bakgrund. Liberalerna föreslår, som ett första steg, att anonymiserade jobbansökningar införs på ett antal statliga myndigheter för att motverka diskriminering i anställningsprocessen.
12. **Egenföretagarperspektivet ska finnas i hela etableringsprocessen.** Etablering på arbetsmarknaden ska inte enbart fokusera på att få en anställning. Det måste också vara tydligt hur man går tillväga för att starta företag i Sverige och att egenföretagande är en möjlig väg till egenförsörjning.
13. **Alla yrkeskunniga nyanlända ska få en tydlig plan för att validera kunskaper och lära sig yrkes-svenska.** Språkinläring och validering av yrkeskunskaper måste gå hand i hand. Det bör i större grad vara möjligt att lära sig, och få validera sitt, yrkesspråk på arbetsplatser.

EN MER JÄMSTÄLLD ARBETSMARKNAD

14. **Samma förväntningar på utrikes födda kvinnor och män.** Nyanlända kvinnor registreras senare hos Arbetsförmedlingen och påbörjar Svenska för invandrare (SFI) senare än män. Samtidigt vet vi att desto längre tid det tar innan en person är inskriven hos Arbetsförmedlingen desto mer försenas inträdet på arbetsmarknaden. Arbetsförmedlingen, socialtjänsten och Försäkringskassan måste ha ett tydligt uppdrag att tidigarelägga både nyanlända kvinnor och mäns inträde på arbetsmarknaden.
15. **Uppmuntra fler arbetsgivare att ta ett samhällsansvar.** Engagemanget från både privata, ideella och offentliga arbetsgivare är en integrationsmotor. Samhall ska fokusera på sitt kärnuppdrag att erbjuda jobb åt den som på grund av funktionsnedsättning har mycket långt till ett reguljärt arbete.
16. **Bort med social ingenjörskonst i bidragssystemen – se över flerbarnstillägget.** Dagens flerbarnstillägg är en kvinnofälla. Därför bör ersättningsnivåernas storlek och utformning reformeras.
17. **Ett mer individualiserat försörjningsstöd.** Skatter och bidrag ska utgå från individen, inte kollektiva enheter som familjen. Vi vill tillsätta en utredning för hur försörjningsstödet kan bli jämställt och mer individualiserat samtidigt som rådande marginaleffekter för den som går från bidrag till arbete förstärks.

EN SNABBARE VÄG IN I DET SVENSKA SPRÅKET

18. **SFI ska följa en tydlig progressionstrappa med kontrollstationer vid varje steg och en yttre tidsgräns.** Alla ska få en ärlig chans att lära sig svenska, få ett jobb och integreras i det svenska samhället. Idag kan SFI, praktikplatser och olika former av bidrag varvas i årtal. Därför föreslår vi en ny och förutsägbart progressionstrappa för SFI med tydliga förväntningar och krav.
19. **Höj de nationella kraven på SFI.** Tyvärr misslyckas många kommuner med upphandlingen av högkvalitativ SFI för att de lagstiftade grundkraven är för låga. Dagens system skapar ojämlikheter, brister

och försvårar för arbetsmarknadsetablering och rörlighet inom Sverige. Därför behöver kraven på vad SFI ska innefatta, vilken flexibilitet som ska finnas och vilken kvalitet den ska hålla skärpas.

- 20. Integrera jobbperspektivet i SFI och förbättra möjligheten att läsa SFI parallellt med jobb eller utbildning.** Jobbcoacher ska arbeta parallellt, och i samarbete, med SFI. Yrkes-SFI och SFI med koppling till att starta eget ska finnas tillgängligt i varje kommun och det ska alltid vara möjligt och förväntat att eleven går klart SFI även om den fått ett heltidsjobb.
- 21. Språkkrav och språkstöd för kärnyrken inom vård, skola och omsorg samt krav på svenskutbildning för de som saknar rätt kunskaper som jobbar idag.** Vi föreslår både krav på svenskkunskaper, och svenskutbildning för de som redan arbetar, men inte kan tillräcklig svenska, inom kärnyrken bland vård, skola och omsorg. Språkkurser ska också få samma villkor för skatteavdrag som andra utbildningar och kurser.
- 22. Rätt att lära sig, och att tenta av, svenska digitalt.** Det behövs ett digitalt öppet språkverktyg i med pedagogiska tjänster som är tillgängliga för alla nyanlända i Sverige. Språkverktyget ska innehålla föreläsningar, träningsuppgifter och möjlighet att skriva tentor digitalt.

1. Egen försörjning för ökad frihet

När människor inte försörjer sig själva och inte får uppleva friheten av att tjäna en lön för arbete, skapas spänningar i samhället. När den liberala arbetslinjen rullades ut under 00-talet innebar den ett paradigmskifte: Sjukskrivningarna sjönk och sysselsättningen tog fart. De jobbskatteavdrag och bidragsreformer som då var kontroversiella har i efterhand kommit att bestå med bred politisk acceptans. Men arbetslinjen har inte kommit att gälla alla. För den som aldrig har arbetat eller tjänar lite, lönar det sig många gånger inte att arbeta i stället för att leva på bidrag.² Det är förödande. När människor möts av system där det inte lönar sig att ta ett deltidsjobb sänds budskapet att det inte spelar någon roll om du försörjer dig själv eller får bidrag. Detta är ett växande problem i takt med ett allt djupare och permanent bidragsberoende i Sverige. Det är inte minst allvarligt mot bakgrund av att bidragsberoende riskerar att gå i arv.

Detta utgör en del av de problem som gör tillvaron ofri i våra utsatta områden. Alltför många går hemma med liten möjlighet till den egenmakt som en egen försörjning ger. Alltför få får uppleva arbetsplatsgemenskap och yrkesstolthet. I Barnombudsmannens rapport från 2018 är det tydligt att barn och unga som växer upp i utsatta områden upplever att de har få chanser att lyckas i livet på grund av låga förväntningar och en syn att de bor i en förlorande stadsdel. Bland unga pojkar i förorten tror en tredjedel att det kommer att bli svårt att skaffa ett jobb när de är vuxna.³ Det behövs fler vuxna förebilder som med sitt exempel visar varje ny generation att egen försörjning är möjlig.

När vi diskuterar dessa problem får det aldrig förtigas att det i förorten lever och verkar tusentals och åter tusentals som arbetar eller driver företag. Också dessa personer behöver få politikens uppmärksamhet. Genom lägre skatter kan det löna sig att ta på sig mer ansvar på arbetsplatsen eller att gå till jobbet också upp i ålderna. Genom en lägre regelbörda kan fler av förortens entreprenörer lägga mer kraft på jobbskapande och affärsnytta.

Sverige ska ha starka sociala skyddsnät. Den som blir sjuk, arbetslös eller fastnar i social problematik ska fångas upp. Samtidigt är många av de socialförsäkringar som finns byggda för en annan tid och har varit menade att lösa andra problem än de vi ser i dag. Vår tids omfattande utanförskap, tudelade arbetsmarknad och stora integrationsskuld ställer krav på ett brett reformarbete. I detta arbete bör drivkrafterna till arbete komma i första rummet, Sverige får aldrig mer befinna sig i det läge där människors görs till mål för ett medel och döljs i arbetsmarknadspolitisk statistik. Syftet bör i stället vara att var och en ska kunna bidra till Sverige utifrån sina förutsättningar.

Samhället ska uppmuntra omställning, utbildning, arbete och strävan. För att koncentrera det offentliga ofta spretiga agerande vill Liberalerna införa ett bidragstak och ett egenförsörjningsmål. Vi gör detta därför att det dels behövs ett inriktningsmål för finans-, arbetsmarknads-, socialförsäkrings- och integrationspolitiken. Dels för att erfarenheter från Danmark visar att det ger effekt när beslutsfattarna säkerställer att bidragsnivåerna inte överskrider inkomsterna från att ta ett arbete.

2 Eva Löfbom, Lönar sig arbete 2.0? En ESO-rapport med fokus på nyanlända: Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. Stockholm: Finansdepartementet, 2018

3 Barnombudsmannen, Utanförskap, våld och kärlek till orten. Stockholm: Barnombudsmannen, 2019

Att en individ har sysselsättning innebär inte att hon nödvändigtvis uppbär inkomster som är tillräckliga att försörja sig på. Enligt en översyn av Entreprenörskapsforum låg sysselsättningsgraden mätt som en nettomånadsinkomst om 12600 inkomster för inrikes födda (inklusive individer födda i Norden) 2016 på 89 procent medan självförsörjningsgraden låg på 73 procent. Motsvarande siffror för individer födda i Afrika låg på 68 procent respektive 38 procent och för Mellanöstern 56 procent respektive 36 procent. Det innebär att självförsörjningsgraden för vissa grupper av utrikes födda ligger dryga 30 procentenheter lägre än för inrikes födda.⁴ Ett egenförsörjningsmål bör syfta till att lyfta individer och sluta också denna klyfta. 2040 bör självförsörjningsgraden vara 85 procent i hela befolkningen.

Sverige måste utforma skattesystemet för en arbetslinje, inte en bidragslinje. Trots skattesänkningar på 2000-talet är Sverige fortfarande bland de länder i världen som beskattar arbete allra hårdast. Resultatet har blivit att det för många lönar sig mindre än i motsvarande yrken i andra länder att arbeta mer – och för vissa lönar det sig ibland inte alls. Arbetet med att permanent sänka marginalsatterna för personer som går från bidrag till jobb, måste fortsätta. I takt med att ekonomin tillåter vill Liberalerna införa ett nytt kraftfullt och permanent jobbskatteavdrag med det tillfälliga jobbskatteavdraget 2021 och 2022 som bas. Vidare bör en första jobbetreduktion införas där de första 100 000 kronorna som redovisas från arbete eller företagande görs skattefria.

Runtom i landet utgör kommuner goda exempel i frågor där statligt ledarskap saknats: vi vill nu exportera tänkande och lösningar från platser som Växjö, Solna, Landskrona, Kungälv och Sundbyberg. Här har lokala aktörer tänkt nytt om försörjningsstöd, arbetsmarknad och socialpolitik, inte sällan har staten stått i vägen. Liberalerna vill ändra detta förhållande med en rikstäckande politik för försörjningsstöd med arbetslinjen som värdegrund.

Arbetslinjen ska råda i utformningen också av bidragen. Det är vid de lägsta inkomsterna som Sveriges världsledande marginalsatter får som allra mest allvarliga konsekvenser för den enskilde. Ska egenförsörjningen öka, egenmakten stärkas och bidragsberoendet brytas behöver det politiska arbetet ta avstamp i det faktum att Sveriges utanförskapsområden präglas av omfattande integrationsproblem. Särskilt utrikesfödda kvinnor står i dag alltför långt från arbetsmarknaden. Därför behöver fler bidrag individualiseras samtidigt som incitamenten till arbete blir mer kraftfulla. Detta bör inte minst innebära kraftfulla reformer av försörjningsstödet. Jobbstimulansen bör fortsätta att byggas ut samtidigt som reformer görs för ett mer individualiserat försörjningsstöd. Vidare bör ett nytt statligt försörjningsstöd för arbetsföra införas med utgångspunkt i Långtidsutredningen 2011.⁵ Nu som då mottar alltför många försörjningsstöd helt enkelt för att de saknar arbete. Ett särskilt stöd för denna grupp skulle renodla offentliga aktörers uppdrag och stärka arbetslinjen. Den snabba teknikutvecklingen medför en ny typ av arbetsmarknad.⁶ Politiken måste förhålla sig till denna utveckling och snabbt röja undan hinder för sysselsättning i vår tids ekonomi. De politiker som försöker att begränsa utvecklingen för i grunden en tröstlös kamp och kommer istället att minska sysselsättningen där den behövs som mest. Ett viktigt reformområde är att snarast öppna upp för fler former av schablonbaserad redovisning för egenföretagare.

Regelbördan för plattformsföretagen bör utredas samtidigt som den frivilliga omsättningströskeln för att redovisa moms bör höjas till nordisk nivå. Sverige har idag den lägsta gränsen i EU för att inte behöva redovisa moms (30 000 kronor).⁷ Samtidigt pekar 30 procent av alla tillfrågade företagare med färre än tio anställda ut skatte- och momsregler som det största tillväxthindret i en mätning från Näringslivets regelnämnd.⁸ En höjning av nivån skulle förenkla tillvaron för unga företag, frilansare och plattformsföretag i delningsekonomin samtidigt som skattesystemet i stort skulle komma att betraktas som mer välavvägt och legitimt.

4 Johan Eklund och Johan P. Larsson, När blir utrikesfödda självförsörjande? Stockholm: Entreprenörskapsforum, 2020

5 Eva Mörk, "Från försörjningsstöd till arbete – Hur kan vägen underlättas?", i SOU 2011:2, Velfärdsstaten i arbete: Inkomstrygghet och omfördelning med incitament till arbete. Stockholm: Fritzes, 2011, s. 191.

6 Linda Weidenstedt, Andrea Geissinger och Monia Lougui, Varför gigga som matkurir? Ratio 2020:15. Stockholm: Ratio.

7 Enrico Deiaco och Johan Eklund, Väger till självförsörjning - slutrapport i projektet integration Sverige. Stockholm: Entreprenörskapsforum, 2020.

8 NNR, NNRs SKOP-undersökning 2020 med svenska företagare. Stockholm: Näringslivets Regelnämnd, 2020.

Vidare bör den brittiska regeringens Taylor-utredning 2017 tjäna som ett positivt exempel i ett arbete för förenklingar av deklaration, bokföring och fakturering. Enligt Braunerhjelm och Eklund (2014) kan en minskning av skatternas komplexitet med tio procent ökar entreprenörskapet med hela tre procent. Det sambandet måste politiken ta intryck av.⁹

Liberalerna måste gå till historien som det parti som bröt bidragsberoendet och stärkte egenmakten i hela Sverige. Det kan bara uppnås med reformer där arbetslinjen stärks och hinder för strävsamhet rivs. Därför vill Liberalerna se ett egenförsörjningsmål, ett kraftigt reformerat försörjningsstöd, strategiska skattesänkningar för fler i arbete och regelförenklingar för morgondagens företag.

Förslag

- 1. Alla som är arbetsföra ska också förväntas försörja sig själva, vi behöver ett egenförsörjningsmål.** Individens självständighet och frihet att själv styra sitt liv bygger på att hon kan försörja sig själv. Tyvärr saknar många egen försörjning, och de som bor i utsatta områden har 17,7 procentenhet lägre andel som förvärvsarbetar jämfört med övriga Sverige¹⁰. Tydliga mål om att öka egenförsörjningen innebär tydliga mål om att öka samhällets välbefinnande och individens självständighet.

Egenförsörjningsmålet ska vara baserat på den andel som försörjer sig genom eget arbete och företagande, och jämföra detta med antalet som helt och delvis försörjs av bidrag och andra transfereringar från stat eller kommun, samt de som deltar i andra typer av arbetsmarknadsåtgärder eller utbildningar.

För att målen ska gå att följa upp och för att målen ska få effekt i de policyförslag som presenteras måste relevant data tas fram. SCB ska få i uppdrag att kontinuerligt ta fram data över hur stor andel av befolkningen som försörjer sig själva i olika demografiska grupper, där grupper som får hjälp av arbetsmarknadsinsatser separeras tydligt från andra som arbetar. Särskilt viktigt är det att det tas fram arbetslöshetsstatistik och egenförsörjningsdata för de utsatta områdena. Något som saknas idag.

Att en individ har sysselsättning innebär inte att hon även uppbär inkomster som är tillräckliga att försörja sig på. Enligt en översyn av Entreprenörskapsforum låg sysselsättningsgraden mätt som en nettomånadsinkomst om 12600 kronor för inrikes födda (inklusive individer födda i Norden) 2016 på 89 procent medan egenförsörjningsgraden (av forskarna kallad självförsörjningsgraden) låg på 73 procent. Motsvarande siffror för individer födda i Afrika låg på 68 procent, mätt i andel sysselsatta, respektive 38 procent, mätt i andel självförsörjande, och för Mellanöstern 56 procent respektive 36 procent. Det innebär att egenförsörjningsgraden för vissa grupper av utrikes födda ligger dryga 30 procentenhet lägre än för inrikes födda och att egenförsörjningen i hela den vuxna befolkningen är mer blygsamma 68 %. Ett egenförsörjningsmål bör syfta till att lyfta individer och sluta också denna klyfta. 2030 bör egenförsörjningsgraden vara 85 procent i hela den vuxna befolkningen.¹¹

Egenförsörjningsmålet ska bli ett inriktningsmål för integrationspolitiken, men också för den ekonomiska politiken. En grund för arbetet bör även vara att regeringen varje år lämnar en redovisning av integrationsskuldens utveckling till riksdagen. På så sätt placeras åtgärder mot vår tids stora integrationsmisslyckanden i hjärtat av varje regerings finanspolitik. En sådan prioritering krävs: Genom att fler får möjlighet att arbeta kan utanförskap brytas och fler ges makt över sin tillvaro.

⁹ Pontus Braunerhjelm och Johan Eklund. 2Taxes, tax administrative burdens and new firm formation, Kyklos vol 67, nr. 1, 2014.

¹⁰ Global Village, Fakta för förändring – En rapport om Sveriges 61 utsatta områden. Stockholm: Global Village, 2019

¹¹ Johan Eklund och Johan P. Larsson, När blir utrikesfödda självförsörjande? Stockholm: Entreprenörskapsforum, 2020

2. **Inför ett danskt bidragstak.** Att gå från försörjningsstöd till att jobba lönar sig inte för många människor. En orsak till detta är att flera bidrag sammantaget kan skapa oavsedda marginaleffekter. Ett bidragstak liknande det danska, där summan av bidragen som regel är lägre än lönen från arbete, bör införas i syfte att undvika att utbetalningar staplas på varandra inom ett hushåll. Konkret kan det röra sig om att kommuner och myndigheter spärras från att höja eller lägga till ersättningar när summan av utbetalningarna överstiger den inkomst som kan antas vid ett kollektivavtalsenligt okvalificerat arbete. Inför reformen bör en utredning särskilt beakta hur hänsyn ska tas till det lokala kostnadsläget och ett fortsatt säkerställande av skäliga levnadsvillkor.
3. **Nytt försörjningsstöd för arbetsföra.** Allt för många som mottar försörjningsstöd gör det för att de helt enkelt saknar ett jobb. En ny form av statligt finansierad dagsättning, med utgångspunkt i Långtidsutredningen 2011, bör införas för arbetslösa. Människor med annan problematik bör fortsatt ha försörjningsstöd. Stödet för arbetslösa som mottar försörjningsstöd bör vara lägre än för personer med annan problematik. Denna ordning skulle renodla offentliga aktörers uppdrag och kompetenser och stärka arbetslinjen. Inför en reform bör konstruktionen av relationen mellan stat och kommuner särskilt utredas.
4. **Fortsätt att förstärka jobbstimulansen.** Försörjningsstödet för arbetsföra måste utformas så att det alltid lönar sig att gå från bidrag till arbete. Dagens bidragsnivåer behöver ses över och strämmas upp samtidigt som jobbstimulansen i försörjningsstödet fortsätter göras mer generös, bland annat genom att säkerställa att jobbstimulans ges i alla kommuner.
5. **Sänk skatten på låga inkomster – 1000 mer kvar i plånboken.** Starka drivkrafter krävs till ökad sysselsättning och fler arbetade timmar. Detta är både god finanspolitik och en rättvisereform. Makten över den egna tillvaron ökar när individen får behålla mer av den inkomst som hon eller han själv tjänat hop. Därför är låga skatter en fråga om människors frihet och självbestämmande. Marginalskatten vid låga inkomster måste sänkas varaktigt. Ett nytt kraftfullt och permanent jobbskatteavdrag bör införas med det tillfälliga jobbskatteavdraget 2021 och 2022 som bas i takt med att ekonomin tillåter. Denna reform bör sammantaget leda till att en lokalvårdare, caféanställd eller barnskötare få 1000 kronor mer kvar i plånboken varje månad.
6. **Sänk skatten på låga inkomster – de första 100 000 kronorna ska vara skattefria.** Utrikes föddas och ungas arbetsmarknadsetablering måste förbättras. Särskilt det första jobbet är betydelsefullt för en lyckad etablering. Därför är det avgörande att arbete och företagande lönar sig mer än bidrag för den som saknar tidigare anknytning till arbetsmarknaden. En första jobbet-reduktion bör införas där de första 100 000 kronorna som redovisas från arbete eller företagande görs skattefria.
7. **Utred hinder för plattformsföretagande.** Den snabba teknikutvecklingen medför en ny typ av arbetsmarknad. Politiken måste förhålla sig till utvecklingen och snabbt röja undan hinder för sysselsättning i vår tids ekonomi. Alla jobb behövs, därför bör en förenklingsutredning tillsättas för att undersöka legala hinder för de plattformsföretag som matchar köpare och utförare i den framväxande delningsekonomin. Vidare behövs nya och kraftfullare möjligheter till schablonbeskattning för att slipa ned trösklarna till soloföretagande och egen försörjning. Den frivilliga omsättningsströskeln för att redovisa moms bör höjas till nordisk nivå, samtidigt som sådant som bokföring, fakturering och deklaration förenklas.

8. **Inför inträdesjobb för unga och nyanlända.** Dagens arbetsmarknad skapar tydliga insiders och outsiders, detta lämnar arbetsföra utan akademisk examen eller bristkompetenser i sticket. I Tyskland bidrar politiken till att fler enkla jobb kommer till i näringslivet. I Sverige är det dyrt att anställa vilket gör att färre arbetsgivare vågar chansa på unga eller utlandsfödda. Därför krävs en ny förenklad anställningsform, inträdesjobb, för nyanlända och unga upp till 23 år utan gymnasieexamen. Anställningsformen inträdesjobb får innehas i maximalt tre år och innebär att arbetsgivaravgiften slopas samtidigt som den anställde arbetar till en nedsatt ingångslön.
9. **Utöka kraven på motprestation för försörjningsstöd - sprid Solnamodellen.** Våra sociala skyddsnät är till för att skydda, men måste också vara utformade så att de hjälper individen att återfå sin självständighet och att kunna försörja sig själv. Solnamodellen har varit ett framgångsrikt tillvägagångssätt för att i samverkan mellan kommunen, arbetsförmedlingen och näringslivet få fler i arbete. Modellen bygger bl.a. på motprestation för försörjningsstöd, bättre matchning på arbetsmarknaden och insatser med vuxenutbildning, och har med framgång spridits bland annat i Växjölyftet.

Den som får försörjningsstöd måste också få stöd att återigen kunna försörja sig själv. Det är en fråga som är bärande för varje människas friheter och möjligheter att forma sitt liv. Socialtjänstlagen ger utrymme för kommuner att kräva deltagande i kompetenshöjande aktiviteter såsom arbetsträning, praktik och språkundervisning. Sådana krav bör göras obligatoriska i samtliga kommuner, detsamma gäller sanktioner för den som inte tillgodogör sig svenska inom SFI på en rimlig nivå eller vägrar att söka arbete på närliggande ort.

I dag hindrar Socialtjänstlagen kommuner från att kräva att bidragstagare deltar i relevanta aktiviteter som direkt liknar förvärvsarbete. Detta bör ändras och i stället bör kommuner tillåtas att ställa krav på att bidragstagare deltar också i relevant samhällsnyttig verksamhet. Solnamodellen borde spridas till hela Sverige.

2. En mer inkluderande arbetsmarknad

Liberalismen utgår från varje individs rättigheter och möjligheter att leva ett fritt liv. Varje människa ska fritt få följa sina drömmar och bestämma hur hon vill bidra till samhället utefter sin egna vilja och förmåga. Det här kapitlet handlar om hur hinder för människor att försörja sig själva kan tas bort, hur incitamenten att arbeta kan bli starkare och om hur diskriminering och tröskeffekter kan motverkas för att fler ska få uppleva självständigheten som kommer med en egen försörjning.

Det är varje människas ansvar att försörja sig själv och bestämma vad den vill viga sitt liv åt. Stat, kommun och region ska se till att alla ges möjligheten att utbilda sig och att ingen hindras från sina drömmar på grund av diskriminering av exempelvis etnisk härkomst eller könsidentitet. Tyvärr är det tydligt att rasism och sexism skapar hinder för många att hitta ett arbete och försörja sig själva. Vi vill ta bort dessa hinder och ge alla en ärlig chans att bli sin egen lyckas smed.

I våra utsatta områden är andelen arbetslösa oproportionerligt hög. Där bor det en hög andel som är särskilt svaga på arbetsmarknaden - ofta på grund av att de är nya i Sverige, att de är lågutbildade eller att de inte kan prata tillräckligt bra svenska. För att vända på den utvecklingen måste vi säkerställa att det går snabbt att etableras i Sverige, att fler lär sig god svenska snabbare och att det finns alternativa vägar in i arbete för den som saknar gymnasieutbildning. Dessa förslag, som är ämnade att ge människor fler vägar till arbete, måste kombineras med hårda insatser mot rasism och diskriminering. Mångfald måste ses som resurs det är. För att det ska vara möjligt måste också arbetslinjen stärkas och fler få en ärlig chans att hitta ett jobb.

Långsiktigt behöver Sveriges arbetsmarknad reformeras i grunden för att sänka trösklarna och för att fler företagare ska våga expandera och anställa. Tryggheten behöver knytas till individen, inte hur länge den varit anställd, och det måste bli billigare och tryggare för arbetsgivare att anställa. Förslagen i det här kapitlet är till för att komplettera sådana långsiktiga förslag.

Att gapet i sysselsättning mellan högutbildade och lågutbildade är större än snittet i EU tyder på att den svenska arbetsmarknaden är dåligt anpassad för den med kort utbildning. Detta måste åtgärdas genom att tillåta och skapa förutsättningar för lågproduktiva jobb, genom att fler får utbilda sig och genom att arbetsmarknaden får lägre trösklar och blir mer inkluderande.

Den enskilt viktigaste åtgärden för att fler ska kunna arbeta är att göra det enklare och billigare att anställa. Det handlar dels om att se till så att skatten, arbetsgivaravgifterna och de administrativa bördorna hålls så låga som möjligt, men också om att se till att grupper som har svårt att utföra arbeten som värderas över en normal löstalen att få utföra enklare arbeten. Reformen som är bärande för fler enkla jobb, som exempelvis RUT, behöver försvaras och utvecklas samtidigt som möjligheten till praktikplats, och lösningar med särskilda anställningsformer för den som varit långtidsarbetslös eller som är ny i Sverige. Etableringsjobben är en viktig del av det arbetet.

Fria samhällen bygger välbefinnande genom att en mångfald av idéer, kompetenser och synsätt fritt får konkurrera. Svensk arbetsmarknad är långt ifrån fri och det finns mycket kvar att göra innan det råder rättvisa möjligheter att delta och bidra på arbetsmarknaden. I utsatta områden är arbetslösheten större och möjligheterna till ett första jobb färre. Med det här kapitlet presenterar vi förslag för att öka meritokratin på arbetsmarknaden och för att öppna upp den för fler.

Människor måste tillåtas bidra. Inte stängs ute av höga trösklar till arbetsmarknaden eller diskriminering och rasism. Vi liberaler står för den frihetsprincip som garanterar alla människors rätt att söka framgång efter egen vilja och förmåga. Vi står också för en antidiskrimineringsprincip som innebär att ämbeten, utbildningar och arbeten ska fördelas till den som är mest lämpad och kompetent. Den med störst talang och ambition ska alltid vara den som blir tilldelad ett arbete - oavsett var den är född eller vilket bostadsområde den bor i.

Ett land där det är lätt att bidra till samhället och där trösklarna är låga till att försörja sig och skapa ett socialt sammanhang är också ett inkluderande land där utanförskap motverkas. För att nå dit måste den diskriminering som håller människor i utanförskap bekämpas, trösklarna till arbete sänkas och alla som bor i Sverige ha möjlighet att bli en del av samhället.

Förslag

- 10. Inför yrkesskolan och ge dem som saknar gymnasieutbildning chansen till utbildning inom bristyrken.** Alla ska ha en möjlighet att jobba. Även den som är särskilt svag på arbetsmarknaden och som exempelvis saknar gymnasieutbildning måste ha en väg till att stärka sin kompetens och utbildas till ett bristyrke. Yrkesutbildningar spelar en viktig roll bland annat för att fler nyanlända ska komma i arbete, men är idag otillräckliga. Därför vill vi införa en ny utbildningsform: Yrkesskolan, en yrkesutbildning för vuxna motsvarande gymnasial nivå, med stort inslag av arbetsplatsförlagt lärande. Utbildningen ska vara öppen för alla som saknar gymnasiekompetens, men vara särskilt anpassad för att kunna följa fullgjord SFI. Utbildningen ska långsiktigt fokusera på bristyrken där det finns goda chanser att få arbete som exempelvis golvläggare, undersköterska och personlig assistent.

Yrkesskolan ska vara ett komplement till yrkesvux, med staten som huvudman, och utbildningen kommer att vara särskilt inriktad för människor som är nya i Sverige eller som saknar gymnasial utbildning. Nyanlända som har svårt att komma i arbete skulle stärkas av en yrkesskola som efter genomförd SFI ger en tydlig väg in i ett specifikt bristyrke. Utbildningen ska ha nära kopplingar till arbetsplatser och innefatta praktik.

Det är även viktigt att människor får stöd till kompetensutveckling, inte minst inom välfärdens områden. Möjligheten att vidareutbilda sig behöver förbättras. Även den som redan har en annan gymnasieutbildning bör kunna utbilda sig till undersköterska och andra bristyrken.

- 11. Anonymiserade jobbansökningar till offentlig sektor.** Det är alltid den sökandes talang och kompetens som ska vara av avgörande vid en anställningsprocess. Aldrig etnisk bakgrund, könsidentitet eller religion. Tyvärr visar många studier att det fortfarande förekommer omfattande diskriminering vid jobbansökningar. I en studie från IFAU visade att en sökande med ett arabiskt namn nästan hade hälften så stor chans att få en arbetsintervju allt annat lika¹². Den här typen av tydlig diskriminering måste stoppas.

Anonymiserade jobbansökningar är ett relativt enkelt verktyg som minskar risken för den sökande att utsättas för diskriminering. Som följd av att merparten av anställningsprocesser delvis sker digitalt är det också enklare än tidigare att anonymisera sökande automatisk samt att ta hjälp av maskininlärning. Vi föreslår därför, som ett första steg, att ett antal statliga myndigheter med anonymiserade ansökningar som kan agera mall för en fortsatt utveckling med anonymiserade anställningar.

¹² Adrian Adermon och Lena Hensvik, Gigeekonomin som dörröppnare? IFAU 2020:22. Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU), 2020.

- 12. Företagarperspektivet genom integrationsprocessen.** Det är i företagen som vårt välbefinnande skapas. Tyvärr är det ofta svårt för den som är ny att starta företag för att etableringsprocessen är utformad med anställning som norm. Vi vill att egenföretagarperspektivet ska finnas med i integrationsprocessen, oavsett det gäller grund- eller vuxenutbildning eller i etableringsprocessen.
- 13. Uppmuntra fler arbetsgivare att ta ett samhällsansvar.** Insatserna för att underlätta för personer att komma in på arbetsmarknaden ska så långt som möjligt vara generella. Engagemanget från både privata, ideella och offentliga arbetsgivare är en integrationsmotor. Samhall ska fokusera på sitt kärnuppdrag att erbjuda jobb åt den som på grund av funktionsnedsättning har mycket långt till ett reguljärt arbete.
- 14. Tidig kompetenskartläggning för den som kommer till Sverige, och tydlig väg till validerad kompetens och yrkesspråk.** Den som kommer till Sverige och som har erfarenhet inom ett särskilt yrke behöver ofta inriktad språkinläring och validering för att snabbt kunna arbeta inom sin kompetens. Alla som får uppehållstillstånd i Sverige ska få sin kunskap kartlagd tidigt och alla yrkeskunniga som kommer till Sverige ska få en tydlig väg för att hitta tillbaka till dennes arbete.

Validering måste gå hand i hand med språkinläring som är särskilt anpassad för det relevanta arbetet. I många andra länder, exempelvis i Tyskland, utförs en del av språkinläringen på arbetsplatser. Vi vill se ett liknande system i Sverige där yrkeskompetens kan valideras och svenska facktermer kan läras ut samlat. Det offentliga bör gå före i detta arbete. Ett antal statliga myndigheter bör få i uppdrag att införa praktiktjänster där yrkessvenskan kan läras ut under praktiken.

Institutioner med ansvar för validering ska samordna sitt arbete för att förkorta väntetiden. Universitet och högskolor måste också ges förutsättningar att validera och bedriva kompletterande utbildningar för att snabbt ge den kompletterande utbildning som behövs.

3. En mer jämställd arbetsmarknad

Liberalerna har kämpat för kvinnors lika rättigheter i över hundra år. Det är inte konstigt. Liberalismen fundament är försvaret av varje individs rättigheter och vi tror på alla människors lika rättigheter.

I utsatta områden är det på många sätt kvinnorna som har minst frihet att följa sina drömmar och ta kontroll över sina liv. Det handlar delvis om hedersförtryck och andra oacceptabla inskränkningar i deras rätt till självbestämmande. Vi föreslår många lösningar på dessa problem i andra delar av förortslyftet. I den här delen kommer vi att fokusera på den ekonomiska självständigheten bland kvinnor i utsatta områden och hur vi kan se till att fler kvinnor går från bidrag till arbete.

Könsskillnaden i sysselsättning har nästan utraderats utanför våra utsatta områden. Det är nu bara 2 procentenheters skillnad mellan andelen sysselsatta kvinnor och män. I utsatta områden är skillnaden fem gånger större – endast 53 procent av kvinnorna arbetar. För andelen företagare är skillnaderna ännu större. Enbart 3,7 procent av kvinnorna i utsatta områden är företagare, ungefär hälften så stor andel som bland männen.¹³

En stor orsak är att nyanlända kvinnor i mindre omfattning deltar i olika arbetsförberedande insatser jämfört med män. De registreras senare hos Arbetsförmedlingen och påbörjar SFI senare än män. Desto längre tid det tar innan en person är inskriven hos Arbetsförmedlingen desto mer försenas inträdet på arbetsmarknaden. Utrikes födda kvinnor måste i högre utsträckning få en egen lön att leva på för att få en starkare självständighet. Kvinnor och män måste mötas av samma förväntningar och krav på att jobba och svenska myndigheter ska inte bidra till att traditionella könsroller upprätthålls. Vårdnadsbidraget bidrog tyvärr till att kvinnors arbetsmarknadsintroduktion försenades. Det ska inte återinföras. Som en del av Januariavtalet genomför nu Liberalerna obligatorisk förskola. Det kommer att innebära att det blir tydligare att samhällets förväntningar är att alla försörjer sig själva, även om de har barn.

Att kvinnor arbetar mindre och i lägre grad vågar starta eget företag får effekter på deras möjlighet att vara ekonomiskt självständiga. Medianinkomsten bland kvinnor i särskilt utsatta områden är 69 procent av männens, vilket också riskerar att sätta många kvinnor i ekonomisk beroendeställning.¹⁴ Detta trots att kvinnorna som bor i utsatta områden är bättre utbildade än männen.

Många av lösningarna på dessa problem är generella och går att finna i andra delar av det här programmet. Vi har valt ut de punkter som är särskilt viktiga för att se till att fler kvinnor får bättre förutsättningar att arbeta och bli ekonomiskt självständiga. Det handlar dels om lika förväntningar på män och kvinnor, men också om reformer för att göra bidragssystemen mer jämställda och att stärka arbetslinjen.

13 Global Village, Fakta för förändring – En rapport om Sveriges 61 utsatta områden. Stockholm: Global Village, 2019.

14 Ibid.

Förslag

- 15. Samma förväntningar på utrikes födda kvinnor och män.** Utrikes födda kvinnor har samma rätt som andra svenskar att få uppleva den finansiella självständighet det innebär i förhållande till både samhälle och partner. Tyvärr har det flertalet gånger visat sig att istället för att få ett starkare stöd så blir dessa kvinnor nekade samma insatser och möjligheter som ges till män. Merparten av arbetsmarknadspolitiska program och insatser går idag till män.

Nyanlända kvinnor registreras senare hos Arbetsförmedlingen och påbörjar SFI senare än män. Samtidigt vet vi att längre tid det tar innan en person är inskriven hos Arbetsförmedlingen desto mer försenas inträdet på arbetsmarknaden. Arbetsförmedlingen, socialtjänsten och Försäkringskassan måste ha ett tydligt uppdrag att tidigarelägga nyanlända kvinnors inträde på arbetsmarknaden.

- 16. Bort med social ingenjörskonst i bidragssystemen - reformera flerbarnstillägget.** Dagens flerbarnstillägg är en kvinnofälla. Därför bör ersättningsnivåernas storlek och utformning reformeras. Som liberaler har vi inga synpunkter på hur många barn som någon väljer att få. Däremot är det viktigt att samhället är tydligt med att alla ska kunna försörja sig och ha tillräcklig ekonomi för att kunna ta hand om sina barn. Därför föreslår vi att flerbarnstillägget utreds och reformeras.

Flerbarnstillägget är en tillkomst av konservativ social ingenjörskonst och minskar idag drivkrafterna till arbete. Kvinnor som kommer från en kultur där de förväntas föda många barn och inte förväntats förvärvsarbeta, får tyvärr ytterligare incitament till detta genom flerbarnstillägget. Effekterna har blivit att en växande andel av familjerna med många barn har fått sämre ekonomisk standard, där exempelvis familjer med fler än 4 barn i drygt 70 procent av fallen har låg ekonomisk standard¹⁵.

Den bästa politiken gentemot familjer med många barn är fokuserad på en avgiftsfri och kunskapsbaserad skola och att så många som möjligt arbetar.

- 17. Ett mer individualiserat och jämställt försörjningsstöd.** Dagens hushållsbaserade försörjningsstöd har blivit en kvinnofälla som i för många situationer skapar marginaleffekter till arbete för den vuxne i ett hushåll som i utgångsläget arbetar minst. Detta förhållande motverkar systemets socialpolitiska syfte. Vi föreslår därför att en utredning tillsätts om hur försörjningsstödet kan bli mer individualiserat och jämställt.

För många familjer där två vuxna är arbetslösa lönar det sig inte för en av personerna att skaffa ett jobb på grund av bortfallet av stöd och bidrag. En utredning om ökad individualisering av försörjningsstödet ska ta fram ett förslag som både motverkar den typen av skadliga marginaleffekter, men också ser till att de som lever i samma hushåll fortsatt förväntas försörja varandra.

15 SCB, "LINDA, Riksrevisionens bearbetningar", i Regeringens skrivelse 2020/21:10, Riksrevisionens rapport om flerbarnstillägget i barnbidraget. Stockholm: Riksrevisionen.

4. En snabbare väg in i det svenska språket

Alla ska ha möjligheten att göra sig förstådda, tillgodogöra sig samhällsinformation och kunna kommunicera med andra människor. Tyvärr har det svenska språket varit lågt prioriterad under en lång tid och många som kommer till Sverige lär sig aldrig kommunicera på något annat språk än sitt modersmål. Det gäller såväl barn som vuxna. Effekterna av detta blir att många begränsas till att bara kunna kommunicera med sin familj i Sverige. Vårt mål är att alla människor som bor permanent i Sverige också ska ha möjligheten att förstå och göra sig förstådd. Språket behöver prioriteras upp redan i förskolan, men hela utbildningskedjan måste ge de som kommer till Sverige goda förutsättningar att lära sig det svenska språket. De måste tillåts bli en del av Sverige.

Svenskundervisningen för vuxna måste vara både väl anpassad för den som har lätt att lära sig och för den som har begränsad utbildningsbakgrund. De olika studievägarna inom SFI behöver renodlas för att ge varje individ bästa möjliga väg till svenska språket efter hennes egna förutsättningar. Analfabeter och akademiker ska inte blandas i samma klasser eller ha samma mål och kursplan. SFI behöver ett starkare kunskapsperspektiv som tydligare utgår från aktuell forskning om effektiv inläring och som är anpassad för varje individ. Ett praktiskt exempel på detta är att studieförberedande SFI alltid måste särskiljas tidigt från SFI med annan studieplan. Ett annat exempel är att den som har goda möjligheter att tillgodogöra sig svenska ska kunna läsa och tenta av SFI digitalt och i snabbare tempo vid behov.

Som en del av Liberalernas samarbete med regeringen har vi fått till många förslag om att förbättra SFI, dessa finns i skrivande stund i betänkandet: Stärkt kvalitet och likvärdighet inom komvux för elever med svenska som andraspråk - KLIVA. Det är angeläget att många av de förslag som nu finns på bordet också förverkligas, då särskilt stöd till bättre upphandling av SFI, mer individanpassad SFI, tydligare progression och obligatorisk bedömning av litteraciteter. En handfull av dessa förslag återkommer även i det här kapitlet.

Vidare presenterar vi i kapitlet föreslår reformförslag för SFI som ska göra det lättare för alla som kommer till Sverige att lära sig god svenska, något som ger fler möjligheten att arbeta och integreras.

Att kunna svenska handlar om frihet och självbestämmande. Den som kan svenska kan få jobb, prata med barnens lärare eller gå till läkaren på egen hand. På SFI ska alla nyanlända snabbt få lära sig svenska.

Förslag

- 18. SFI ska följa en tydlig progressionstrappa med kontrollstationer vid varje steg och en yttre tidsgräns.** Idag kan SFI, praktikplatser och olika former av aktiviteter varvas i årtal. Ingen som kommer till Sverige ska fastna i integrationsbyråkratin. Alla måste få en ärlig chans att lära sig svenska. Därför föreslår vi en ny och förutsägbar progressionstrappa för SFI, i linje med förslaget i KLIVA-utredningen, som efter varje etapp har en kontrollstation. Den som kontinuerligt inte når upp till målen i kontrollstationerna ska istället slussas ut till arbetsmarknaden.

För att fler ska få en lyckad skolgång inom SFI måste individanpassningen stärkas med mer renodlade spår som ger en tydlig progression för alla efter individuella förutsättningar. Innehåll och i kunskapskrav ska vara tydliga. För att det ska vara möjligt måste alla som är nya i Sverige tidigt få sina kunskaper kartlagda.

Varje steg i SFI ska vara tidsbegränsat och avslutas med en individuell utvärdering, en så kallad kontrollstation. Om en elev endast uppnått begränsade resultat efter den tiden i skolbänken, ska vederbörande i stället slussas ut i jobb eller praktik. Syftet med det är dels att låta eleven öva på det svenska språket genom jobbet, samt att ge eleven möjlighet till en relevant erfarenhet från arbetslivet. Det ska vara norm att delar av ordinarie SFI utförs som praktik och även den som har fått ett arbete ska kunna fortsätta att studera svenska med olika hjälpmedel efter avklarad SFI.

För att ta uti med problemet att många går på SFI i flera år utan att nå resultat ska kontrollstationerna kompletteras med en borte tidsgräns i SFI, i linje med KLIVA-utredningens förslag om fyra år. Vid särskilda skäl, som exempelvis avbrott i SFI på grund av vård, ska givetvis någon som nått en borte gräns också ha möjligheten att få en andra chans att lära sig svenska, samtidigt ska det vara tydligt att normen är att den som går på SFI ständigt ska utveckla sin svenska.

- 19. Höj de nationella kraven på SFI.** SFI ska hålla hög kvalitet och nå resultat. Tyvärr misslyckas många kommuner med upphandlingen av högkvalitativ SFI för att de lagstiftade grundkraven är för låga. Dagens system skapar ojämlikheter, brister och försvårar för arbetsmarknadsetablering och rörlighet inom Sverige. Därför behöver kraven på vad SFI ska innefatta, vilken flexibilitet som ska finnas och vilken kvalitet den ska uppnå skärpas.

Upphandlingar är viktiga för att skapa rättssäkra köp av offentliga tjänster, men ofta saknar många kommuner förmågan att ställa krav på SFI på sådant sätt att kvaliteten inte försummas till förmån för ett lägre pris. Resultatet blir ofta svaga avtal och utdragna processer med överklaganden från konkurrenter som ytterst drabbar de som ska lära sig svenska. För att vända på detta vill vi förtydliga och utveckla skollagen och förordningen om vuxenutbildning så att det exempelvis ska bli tydligare hur många timmars lärarledd undervisning en heltidskurs i komvux ska omfatta och vilka möjligheter det ska finnas för elever att studera flexibelt så att de kan avsluta SFI även om de får ett jobb. Detta måste vi ändra på om SFI ska kunna stärkas i hela landet.

- 20. Integrera jobbperspektivet i SFI och förbättra möjligheten att läsa SFI parallellt med jobb eller utbildning.** Att lära sig svenska ska vara nära kopplat till andra förberedelser för att jobba på den svenska arbetsmarknaden. Detta är särskilt viktigt för grupper som är svaga på arbetsmarknaden, exempelvis de som saknar gymnasieutbildning. Jobbcoacher måste arbeta parallellt, och i samarbete, med SFI. Yrkes-SFI och SFI med koppling till att starta eget företag ska finnas tillgängligt i varje kommun.

SFI måste kunna kombineras med heltidsjobb. Merparten av all SFI bedrivs idag på vardagar, oftast förmiddagar, när eleverna skulle kunna arbeta. Det är i praktiken ofta omöjligt att synkronisera SFI med jobb. Samtidigt som vi lyfter förslag om att göra det enklare att läsa SFI med yrkesinriktning i kombination med komplette-

rande utbildningar, måste också SFI kunna läsas på kvällar, helger och under lediga dagar. SFI behöver bli mer flexibelt, så att fler kan slutföra SFI.

Skollagen och förordningen om vuxenutbildningen måste ställa högre grundkrav om att SFI ska gå att kombinera med arbete. Det ska också finnas goda möjligheter att studera SFI och kombinera det med exempelvis föräldraledighet eller jobb. Föräldralediga ska erbjudas svenska för föräldralediga, till exempel inom ramen för öppna förskolan. Den som får försörjningsstöd och har bristfällig svenska ska läsa svenska, som ett motkrav för försörjningsstöd. Att vara tydlig med vad som förväntas av alla, framförallt när man ber om samhällets ekonomiska stöd, är viktigt för att skapa rätt ingång i samhället.

Som en del av att integrera jobbperspektivet måste också kopplingen mellan SFI och det lokala näringslivet stärkas, och SFI med koppling till att starta eget måste finnas i hela Sverige. Alla kommuner ska erbjuda yrkessvenska och samarbeta med det lokala näringslivet. Då kan fler nyanlända få möjlighet att studera enklare yrkessvenska ute på en arbetsplats.

- 21. Språkkrav och språkstöd för kärnyrken inom vård, skola och omsorg samt krav på svenskutbildning för de som saknar rätt kunskaper som jobbar idag.** Kärnan av vår välfärd består av yrken där språket, och i förlängningen möjligheten att kommunicera effektivt med kollegor och klienter, är en viktig del i det värdet som en anställd skapar på arbetsplatsen. Vi vill både höja kraven på svenska i dessa yrken och stärka möjligheterna att lära sig bättre svenska för de som redan arbetar.

Vi föreslår både krav på svenskkunskaper, och/eller svenskutbildning, för kärnyrken inom vård, skola och omsorg - men också att språkkurser ska ha samma villkor för skatteavdrag som andra utbildningar och kurser. Idag är det skattemässigt ogynnsamt att skicka sina anställda på en språkkurs jämfört med en ledarskapskurs. Det vill vi ändra på. Med kärnyrken innefattas de yrken där goda språkkunskaper är av stor vikt, exempelvis undersköterska och lärare.

- 22. Rätt att lära sig svenska på distans.** Genom att säkra möjligheten att läsa hela eller delar av SFI digitalt kan vi också förbättra möjligheten att läsa SFI på distans. SFI ska innefatta flexibla lösningar så att både den som saknar lång utbildningsbakgrund och den som kan lära sig svenska snabbt får möjligheterna att lära sig svenska så effektivt som möjligt. Digitala öppna språkverktyg i en digital plattform med pedagogiska tjänster som är tillgängliga för alla nyanlända ska tas fram och kunna användas av alla som vill bättra på sina svenskkunskaper eller tenta av etapper i SFI. För den som snabbt kan tillgodogöra sig svenska ska det vara möjligt att fritt studera snabbt och att kunna tenta av delar av, eller hela, SFI-stegen direkt i den digitala plattformen.

Referenser

SCB, **Befolkningsstatistik**. Stockholm: SCB, 2018. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/>

Pontus Braunerhjelm och Johan Eklund. "Taxes, tax administrative burdens and new firm formation", *Kyklos* vol. 67, nr. 1, 2014, s. 1–11.

Regeringens skrivelse 2020/21:10, **Riksrevisionens rapport om flerbarnstillägget i barnbidraget**. Stockholm: Riksrevisionen. https://www.regeringen.se/4a7704/contentassets/d4928e0a0b3e472dbc81d340c81c4e7a/skr.-2020_21_10.pdf

Eva Löfbom, **Lönar sig arbete 2.0? En ESO-rapport med fokus på nyanlända: Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi**. Stockholm: Finansdepartementet, 2018. https://eso.expertgrupp.se/wp-content/uploads/2016/12/2018_2-L%C3%B6nar-sig-arbetet-2_0.pdf

SOU 2020:66, **Samverkande krafter – för stärkt kvalitet och likvärdighet inom komvux för elever med svenska som andraspråk: betänkande av KLIVA-utredningen**. Stockholm: Norstedts Juridik. <https://www.regeringen.se/4ad508/contentassets/82847c1c20d94fb9973c4cbde06d2b56/samverkande-krafter--for-starkt-kvalitet-och-likvardighet-inom-komvux-for-elever-med-svenska-som-andrasprak-sou-202066>

Barnombudsmannen, **Utanförskap, våld och kärlek till orten**. Stockholm: Barnombudsmannen, 2019, <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument-for-nedladdning/publikationer/ar2018.pdf>

Johan Eklund och Johan P. Larsson, **När blir utrikesfödda självförsörjande?** Stockholm: Entreprenörskapsforum, 2020. https://entreprenorskapsforum.se/wp-content/uploads/2020/04/Rapport_Sjalfvorsorjning_web.pdf

Adrian Adermon och Lena Hensvik, **Gigekonomin som dörröppnare?** IFAU 2020:22. Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU), 2020. <https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2020/r-2020-22-gigekonomin-som-dorroppnare.pdf>

SCB, "LINDA, Riksrevisionens bearbetningar", i Regeringens skrivelse 2020/21:10, **Riksrevisionens rapport om flerbarnstillägget i barnbidraget**. Stockholm: Riksrevisionen. https://www.regeringen.se/4a7704/contentassets/d4928e0a0b3e472dbc81d340c81c4e7a/skr.-2020_21_10.pdf

Eva Mörk, "Från försörjningsstöd till arbete – Hur kan vägen underlättas?", i SOU 2011:2, **Välfärdsstaten i arbete: Inkomsttrygghet och omfördelning med incitament till arbete**. Stockholm: Fritzes, 2011, s. 191. <https://www.regeringen.se/contentassets/1f5c3eb6e5114ec49ef07adcac5ebd1e/valfardsstaten-i-arbete---omfordelning-och-inkomsttrygghet-med-incitament-till-arbete-sou-20112>

Linda Weidenstedt, Andrea Geissinger och Monia Lougui, **Varför gigga som matkurir?** Ratio 2020:15. Stockholm: Ratio. https://ratio.se/app/uploads/2020/08/15-varfo%CC%88r-gigga-som-matkurir_webb.pdf

Enrico Deiacio och Johan Eklund, **Vägar till självförsörjning – slutrapport i projektet integration Sverige**. Stockholm: Entreprenörskapsforum, 2020. https://entreprenorskapsforum.se/wp-content/uploads/2020/12/Vagar_till_sjalfvorsorjning_rapport_web.pdf

Global Village, **Fakta för förändring – En rapport om Sveriges 61 utsatta områden**. Stockholm: Global Village, 2019. <https://theglobalvillage.se/wp-content/uploads/2021/03/Fakta-f%C3%B6r-f%C3%B6r%C3%A4ndring-Final-version.pdf>

NNR, **NNRs SKOP-undersökning 2020 med svenska företagare**. Stockholm: Näringslivets Regelnämnd, 2020. <https://nnr.se/wp-content/uploads/nnrs-skop-undersokning-2020-med-svenska-foretagare.pdf>

Förortslyftet

Trygghet

En plan för att Sverige inte ska ha några utsatta områden år 2030

Innehåll

Introduktion	2
Sammanfattning av förslagen:	4
Förebyggande insatser	9
Ungdomsbrottslighet	13
Jaga pengarna	16
Lex Nimo – skydda vittnen.....	17
Insatser mot grovt kriminella.....	18
Lär av Frankrikes kamp mot extremism	22
Heder	25

Introduktion

Förortslyftet trygghet

Att känna sig trygg i sitt bostadsområde, att inte känna sig tvungen att avstå från en kvällspromenad – allt detta handlar om frihet i vardagen. Det borde vara en självklarhet i hela Sverige, men det är det inte idag.

Jämfört med andra länder är Sverige ett jämförelsevis tryggt land, men den grova brottsligheten utvecklas på ett allvarligt sätt. Polisen har identifierat 60 områden i Sverige där det finns påtagliga problem med kriminella nätverk, och det finns 22 särskilt utsatta områden där kriminella grupper men också religiösa fundamentalister upprättat parallella maktstrukturer.

Våldsbrottsligheten är omfattande. Det grova dödliga våldet kopplat till skjutningar och sprängdåd i samband med gängbrottslighet har eskalerat till ett av våra stora samhällsproblem. I spåren av detta växer otryggheten generellt och brottsligheten ökar i dess spår. Det gäller särskilt de utsatta områdena, där det finns många ungdomar som riskerar att dras in i omfattande kriminalitet i de organiserade gängen.

En överväldigande del av befolkningen som växt upp eller lever med utsatta villkor begår inte brott – endast drygt 1% av befolkningen i utsatta områden är med i kriminella nätverk och av dessa är nästan samtliga unga män.¹

Polisen är den främsta garanten för trygghet i Sverige och trygghetsskapande åtgärder kan ha en extra stor effekt i utsatta områden just för att grundtryggheten är så låg i dessa områden. Otryggheten i dessa områden baseras till stor del på den verksamhet kriminella nätverk driver och det våld som sker i anknytning till denna.

För oss i Liberalerna är det självklart att det behövs en helhetssyn. Det behövs tidigare sociala insatser och det behövs skarpare brottsbekämpning. Repressiva insatser som fler poliser, skärpta straff och nya verktyg för polis och åklagare behöver hänga ihop med en historisk satsning på förebyggande och sociala insatser.

Alla barn och unga i farozonen ska tidigt bli sedda, fångas upp och ges stöd. Samhället ska vara kompromisslöst mot intoleranta krafter som begränsar individers fri- och rättigheter. Oavsett om det handlar om hedersrelaterat förtryck, radikal islamism, eller diskriminering. Alla som idag drabbas av våld och otrygghet ska få det stöd och skydd de har rätt till. Rättsväsendet måste få förutsättningar att återskapa tryggheten och att lagföra de som utför våldet.

Utvecklingen vänds inte av en enskild aktör – varken polis, skola, socialtjänst, civilsamhället eller föräldrar – utan det krävs en gemensam kraftsamling. Hela samhället måste agera för att återta kontrollen över områden som gängen kontrollerar och lagföra dem som begår brott. Det är enbart genom handlingskraft vi skapar trygghet och ett Sverige som blir möjligheternas land för alla.

Liberalerna ska gå i främsta ledet för att vi inte ska ha utsatta områden, precis som vi gjort tidigare när det gäller andra frågor, som att införa yttrandefrihet, lika rösträtt, pappamånader, LSS och äktenskap för samkönade personer.

Inte genom att svartmåla som högerkrafter i svensk politik gör, inte genom att duka för problemen som vänsterkrafter i politiken ägnar sig åt. Vårt fokus är konkreta lösningar, försvaret av den liberala sekulära demokratin och en politik som skapar framtidstro. Det är så vi skapar förutsättningar för att Sverige ska vara möjligheternas land för alla. Där friheten är som minst ska våra ansträngningar vara som allra störst. 2030 ska vi inte ha några utsatta områden längre.

1 Gerell, Manne, m.fl, "Att vända utvecklingen," Malmö universitet, 2020

Därför presenterar vi förslag på sex områden som är avgörande för att öka tryggheten där den är mest hotad. Minskar vi otryggheten i de utsatta områdena blir Sverige som helhet ett tryggare land. Förslagen utgår från problem som aktualiserats av situationen i utsatta områden, eller är mest akuta där, men flera av förslagen är relevanta för stora delar av Sverige, inte bara i utsatta områden.

Arbetet med förslagen bygger på relevanta rapporter, men även möten med en rad experter inom forskningsvärlden och rättsväsendet, inspel från länsförbund och kommunföreningar samt samtal med referensgruppen för Förortslyftet. Arbetet har letts av riksdagsledamot Robert Hannah och utredare Yoav Bartal har bistått arbetet med rapporten. Till stor hjälp för arbetet har en referensgrupp bestående av liberala politiker från olika delar av landet involverats. Referensgruppen har bestått av Helena Holmberg, Monica Lundin, Jan Jönsson, Frida Jansson, Torkild Strandberg, Catharina Bildt och Roko Kursar.

Förslag från rapporten:

FÖREBYGG KRIMINALITET

1. **Förnya brottsförebyggande arbetet.** Samtliga myndigheter som arbetar med barn och unga ska få i uppdrag att inkludera brottsförebyggande arbete. Det pågående arbetet med ny socialtjänstlag måste innehålla socialtjänstens brottsförebyggande uppdrag.
2. **Socialtjänsten bör få tydligt uppdrag stötta skolgången och förebygga skolfrånvaro.** Samverkan mellan skola och socialtjänst måste förbättras och sekretessen däremellan underlättas för samordnat arbete kring barnet och familjen.
3. **Kommuners ekonomi ska inte hindra tvångsomhändertaganden.** Staten bör ta över finansieringen av LVU. Barn och unga ska få bättre stöd att klara sin skolgång efter beslut om omhändertagande.
4. **Inför nya mål för tvångsvården av barn och unga.** Det saknas tydliga mål och krav på uppföljningar för att säkra att vården är evidensbaserad och rätt utformat utifrån barnets behov. Liberalerna föreslår ett antal kvalitetsförbättringar.
5. **HVB-hem med kraftiga missförhållanden ska stängas.** Liberalerna vill se tydligare krav på mål och uppföljning för vilken vård som ges tvångsomhändertagna barn och missförhållanden vid boenden ska leda till skarpa konsekvenser
6. **LVU för att skydda barn utsatta för kriminella miljöer.** Omhändertagande enligt LVU måste komma i fråga i påtagligt högre omfattning för att skydda utsatta barn som lever i kriminella miljöer. Lagstiftningen ger utrymme för att den unge får bo i hemmet med vårdplan enligt LVU.
7. **Skydda barn som riskerar utsättas för våld i hemmet.** Barnets rätt till ett liv i trygghet ska stå före en dömd förälders rätt till sitt barn, i de fall det handlar om våldsbrott. Orosanmälning ska alltid göras när vårdshavare anhålls för våldsbrott. Umgängesrätten ska begränsas när våld mot barn utreds. Den förälder som döms för mord på barnets andra förälder ska alltid fråntas vårdnaden.
8. **Hembesöksprogram i utsatta områden .** Liberalerna bör verka för att Socialstyrelsen tar fram riktlinjer för kommuner att genomföra hembesöksprogram för nyblivna förstagångsföräldrar, där barn i områden som klassas som utsatta eller med en förhöjd riskfaktor.
9. **Alla barn ska erbjudas hälsosamtal i skolan minst tre gånger under en elevs skoltid.** Hälsosamtalet ska vara ett enskilt samtal som leds av skolsköterska (med utbildning i motiverande samtal) eller kurator. Frågor ska ställas om utsatthet som våld och trakasserier förutom livsstil och hälsa.
10. **Utveckla våldspreventivt arbete för skolan.** Det bör genomföras en nationell satsning för att skolpersonal ska kompetensutvecklas i att arbeta med pojkars och unga mäns kroppsintegritet, impulskontroll samt värderingar gällande jämställdhet, hbtq-personer och religiösa minoriteter.
11. **Bättre villkor för socialsekreterare.** Inför karriärtjänster för socialsekreterare och avlastning med hjälp av socialsekreterarassistenter. En legitimation för socialsekreterare och socionomutbildningen görs om med mer praktik och handledarstöd.
12. **Satsa på kunskapsbaserade metoder och forskning inom socialtjänst.** En del av dagens arbete är i realiteten välvilligt stöd som aldrig utvärderats ordentligt. Därför behövs mer forskning för att sluta alla de kunskapsluckor som identifierats.
13. **Statlig satsning på idrott för integration.** Inrätta ett statligt stöd för att barn i socioekonomisk utsatthet i utsatta områden ska kunna delta i idrottsföreningar och andra fritidsaktiviteter.

UNGDOMSBROTTLIGHET

14. **Föräldrar samt barn och unga ska kunna tvingas delta i sociala insatser för barnen.** Socialtjänsten kunna besluta om fler insatser, sk mellantvång, än idag samt att ta hjälp av polis, genom så kallad handräckning, för att säkerställa att vårdnadshavare eller barn och unga deltar i insatserna.
15. **Lätta upp sekretessen som hindrar polis och socialtjänstens samverkan.** Inför ny huvudregel att polis och socialtjänst ska kunna dela uppgifter med varandra i ungdomsärenden om det bedöms viktigt för den unge.
16. **Slopa ungdomsrabatten för myndiga som begår grova brott.** Ålder ska inte beaktas vid straffmätningen om en myndig person har begått ett brott där minimistrafvet är minst ett års fängelse. I ett nästa steg vill vi reformera reglerna ytterligare så att ungdomsrabatten även tas bort för den som återfaller i brott med lägre straffvärde.
17. **Släpp inte ut unga gripna direkt.** En ung person som begår ett förnedringsrån eller andra grova våldsbrott ska aldrig kunna släppas direkt för att kunna hota sina offer. Vi menar att en bred översyn måste ske av lagstiftningen så att häktning kan ske i fler fall än i dag i väntan på socialtjänst eller vårdnadshavare.
18. **Kriminalvården ska ansvara för unga som begår allvarlig brottslighet.** Det ska i ökad utsträckning vara Kriminalvården som ansvarar för rehabiliteringen av unga gängkriminella med särskilt svår problematik och av de unga som har begått grova brott.
19. **Renodla ungdomsvården.** Riktlinjerna måste tydliggöras så att barn och unga aldrig ska blandas på ett sätt som innebär risker för det enskilda barnet, samt av förutsättningarna till vård försämrats.
20. **Arbeten med omhändertagna barn ska säkerhetsklassas.** I takt med ökat behov av säkerhetsstärkande arbete vid inte minst SiS-institutioner, bör det där även krävas registerutdrag vid anställning, likt det som krävs på Kriminalvården.
21. **Skärp straffen för de som rekryterar unga till brott.** Att förhindra nyrekrytering till gängkriminalitet är avgörande för att minska brottsligheten. Straffen för de som rekryterar unga till kriminalitet, begår brott tillsammans med yngre eller förmår dem att begå brott bör skärpas
22. **Brott av barn ska alltid utredas av polisen.** I dag är huvudregeln att brott som begås av personer under 15 år inte ska utredas av polis, men att utredning ska ske i särskilda fall. Vi vill tvärtom att huvudregeln ska vara att brott som begås av minderåriga ska utredas.
23. **Maxtak för slutna ungdomsvård bör höjas.** För att vården när det gäller de som begår de allra grövsta våldsbrotten ska vara effektiv bör man kunna döma personerna till vård en längre tid än fyra år. Maxtaket för de grövsta våldsbrotten bör kraftigt höjas.

JAGA PENGARNA

24. **Utbetalningar från socialtjänsten ska granskas för att motverka välfärdsfusk.** Det räcker inte med att granska utbetalningar från statliga system, även felaktiga utbetalningar som går till kriminella personer via kommunala system måste granskas.
25. **Gemensamt skattekonto.** För att bättre motverka fusk i välfärdssystemen bör alla utbetalningar från det offentliga till enskilda göras till ett och samma transaktionskonto, oavsett vilken instans som fattat beslutet.
26. **Ta kriminellas tillgångar.** Rättsväsendet måste få bättre möjligheter att beslagta tillgångar från gängkriminella, till exempel kontanter, guld eller värdefulla smycken som härrör från en kriminell livsstil. Möjligheten bör stärkas till ett så kallat utvidgat förverkande.

- 27. Myndigheter ska göra fler gemensamma tillslag mot gängen.** Tydliggör instruktionerna till myndigheter att genomföra fler gemensamma tillslag för att bekämpa gängrelaterad brottslighet som narkotikahandel, vapen eller prostitution.

LEX NIMO – LAGPAKET FÖR ATT SKYDDA VITTNEN

- 28. Övergrepp i rättssak.** Övergrepp i rättssak som riktar sig mot ett barn bör införlivas i grovt övergrepp i rättssak, med strängare straffskala. Elektronisk fotboja bör kunna användas i de fall där unga personer misstänks.
- 29. Fler kontaktförbud för den som är åtalad för brott.** Fler kontaktförbud mot misstänkta i brottmål behöver utfärdas. Kontaktförbud ska där så krävs även kunna meddelas personer i den brottsmisstänktes närhet vars agerande gör det rimligt tro att det finns risk för hot eller våld. Det kan till exempel kan handla om gängmedlemmar.
- 30. Skydda vittnen vid rättegångar.** Vittnen eller målsäganden ska känna sig trygga i samband med rättegångar. Det kan åstadkommas genom separata ingångar och väntrum för vittnen. Det behövs också bättre möjligheter till fler förhör via länk för den som känner sig hotad.
- 31. Begränsa kriminellas tillgång till vittnesuppgifter.** Möjligheterna att begränsa tillgången till adress- och kontaktuppgifter till vittnen och brottsoffer bör ses över. Det gäller även sekretessen kring uppgifter om brottsbekämpande myndigheters arbetsmetoder.
- 32. Inför kronvittnen.** En brottsmisstänkt person ska få kunna få strafflindring om han eller hon lämnar uppgifter som underlättar utredningen av även andras brott.

INSATSER MOT GROV KRIMINALITET

- 33. Skärp straffen för livsstilskriminella.** Det behövs skärpta straff för alla slags brott som är kopplade till kriminella uppgörelser och kriminella nätverk. Det är också viktigt att det finns en tydlig progressivitet i straffvärdesmätning vid återfall i brott.
- 34. Sverige ska nå europeiska snittet i polistäthet.** Även efter den utbyggnad av polisen som nu pågår har Sverige en relativt liten polisstyrka i förhållande till sin befolkning. Bortom 2025 behöver polisen fortsätta byggas ut så att Sverige på sikt når det europeiska snittet.
- 35. Meddelanden mellan släktingar ska kunna användas som bevisning.** Det måste vara tillåtet att använda meddelanden mellan familjemedlemmar i brottsutredningar, inte minst för att komma åt släktbaserad kriminalitet.
- 36. Tidiga förhör ska få användas i domstol.** Det måste bli enklare att dra nytta av vittnesmål från brottsplats och förundersökningar, inte minst filmade. Genom att polispatruller i ökad utsträckning har tillgång till filmkameror kan man spela in fler förhör redan på brottsplatsen, som sedan ska kunna användas i rättegångar.
- 37. Tillåt bevisprovokation oftare.** Bevisprovokation – gällande redan begångna brott - bör i högre grad vara tillåtet när det gäller att komma åt bevisning av grov brottslighet.
- 38. Enklare att införa kamerabevakning.** I områden som är klassade som särskilt utsatta bör polis, kommun och region som huvudregel alltid ha möjlighet att stätta upp kamerabevakning.
- 39. Vistelseförbud för dömda våldsbejakande extremister och gängkriminella.** Vistelseförbud ska komma i fråga för personer som begått grova brott med koppling till kriminell gängverksamhet och våldsbejakande extremism i området i fråga.
- 40. Kommunarrest för hedersbrott och våld mot kvinnor.** Området för kontaktförbudet ska ökas och kunna gälla en hel kommun – en omvänd kommunarrest. Det innebär att den som utövar våld och förtryck kan nekas tillåtelse att vistas i kommunen.

41. **Utvisning ska vara huvudregel när utländska medborgare begår grova brott.** Vid grövre brott, eller när det handlar om återfallsförbrytare, bör prövning av utvisningsfrågan vara obligatorisk vid rättegång.
42. **Avtal med biståndsländer om att ta emot utvisade.** Sverige bör i sina kontakter med andra länder sätta ökat tryck på att varje stat tar ansvar för sina medborgare i de fall de har dömts till utvisning på grund av brott i detta land.
43. **Skydda polis från aggressiva folksamlingar.** Detta är särskilt viktigt för att de kriminellt belastade gängens maktposition i brottsutsatta stadsdelar ska kunna utmanas och brytas av polisen. Bestämmelsen om ohörsamhet mot ordningsmakten bör göras lättare att tillämpa på t.ex. gäng som vägrar följa polisens uppmaning att skingra sig.
44. **Kriminalisera upprättandet av vägspärrar.** Upprättande av vägspärrar i kriminella syften bör vara kriminellt och omfattningen måste kartläggas.
45. **Skärpta straff för sexualbrott.** Straffen för sexualbrott, såsom våldtäkt och fridskränkingsbrott skärpas och preskriptionstiderna för sexualbrott skärpas. När det gäller våldtäkt på barn anser vi att preskriptionstiden ska tas bort helt.
46. **Ansvarsutkrävande av polisledningen.** Allmänhetens insyn ska underlättas genom lätt åtkomlig statistik om läget i den egna kommunen eller stadsdelen. Dialog med lokala polisledningen om brottsutvecklingen i kommunfullmäktige ska uppmuntras.
47. **Inspektion för brottsbekämpning.** Polisen och Kriminalvården är bland få centrala samhällsfunktioner som inte har en särskild tillsynsmyndighet, i likhet med andra centrala samhällsfunktioner som vård och skola. En tillsynsmyndighet för polis och kriminalvård skulle förbättra systemtillsynen och möjliggöra en oberoende granskning.

LÄR AV FRANKRIKES KAMP MOT EXTREMISM

48. **Stoppa radikalnationalistiska våldet.** Det krävs ökade statliga insatser för att stoppa det radikalnationalistiska våldet. Vi är beredda att se över lagstiftningen om det domslutet visar sig råda tveksamheter rörande möjligheterna att förhindra att våldsbejakande extremister beväpnar sig.
49. **Stäng skolor som motverkar demokratin.** Extremister ska inte få bedriva skolor med offentliga medel. Skolinspektionen bör få skarpare verktyg att återkalla tillstånd för skolor som med kopplingar till extremism.
50. **Försva lärares rätt att ta upp känsliga ämnen.** Det krävs kraftfulla reaktioner från samhället, inklusive rättsvårdande myndigheter, när lärare som tar upp känsliga ämnen hotas. Skolinspektionen ska kartlägga lärarnas trygghet vad gäller undervisning om exempelvis antisemitism, homofobi eller rasism. I de fall det uppdagas att lärare känner sig otrygga eller rent av undviker vissa ämnen i undervisningen, ska skolan erbjudas särskilt och konkret stöd.
51. **Skärp straffen för terrorbrott.** Liberalerna menar att det behövs ytterligare straffskärpningar vad gäller terroristbrott. De förändringar som regeringen presenterade räcker inte.
52. **Extremister som inte kan utvisas ges särskilda restriktioner.** Personer som utgör säkerhetshot men som inte kan utvisas måste hindras från att bedriva rekrytering eller sprida våldsbejakande propaganda. De ska inte få vistas i miljöer där det föreligger risk för att de kan sprida våldsbejakande budskap, rekrytera in personer i våldsbejakande rörelser eller påverka människors frihet.
53. **Ökade möjligheter att skydda barn till radikaliserade vårdnadshavare.** Lagstiftningen bör ses över för att underlätta socialtjänstens möjligheter att besluta om tvångsåtgärder när barn och unga under lång tid befunnit sig i våldsbejakande, extremistiska miljöer.

HEDER

54. **Förbud uppfostringsresor.** Liberalerna har fått igenom nya regler för utreseförbud kopplat till tvångsäktenskap och könsstympning, men det omfattar inte minderåriga som skickas utomlands för att bestraffas för deras livsstil. Det bör införas ett förbud mot att skicka minderåriga på uppfostringsresor eller andra form av resor utomlands där syftet är att bestraffa
55. **Utred förbud mot kusingiften.** Ett förbud mot kusingiften bör utredas, i kombination med att relevanta myndigheter får i uppdrag att genomföra en upplysningskampanj om riskerna med att ingå kusinäktenskap.
56. **Kriminalisera oskuldskontroller och oskuldsoperationer.** Verksamheter som uppmanar till oskuldskontroller eller oskuldsoperationer bör inte få erhålla offentliga bidrag och läkare som genomför dem bör förlora sin läkarlegitimation. Ett särskilt brott bör även införas för oskuldskontroll för såväl den som utför kontrollen och den som begär kontrollen om det är en annan person. Oskuldsoperationer av minderåriga ska leda till fängelse.
57. **Rätt till målsägandebiträde för samtliga brott som flaggas som brott med hedersmotiv.** Alla som utsätts för brott med hedersmotiv ska ha rätt till målsägandebiträde som besitter kunskap om området så fort en utredning har tillsatts.
58. **Stängda dörrar i hedersrelaterade brott för att skydda offer och vittnen.** Vid en domstolsförhandling som gäller hedersrelaterade brott ska huvudregeln vara att dessa behandlas bakom stängda dörrar.
59. **Sanktioner när vårdnadshavare inte hjälper bortförda barn att komma hem.** Socialtjänsten ska kunna begära att domstol ska döma ut viten till föräldrarna och skadestånd till barnet så länge föräldrarna inte medverkar till att barnet förs hem.
60. **Tillfälliga vårdnadshavare ska ges till bortförda barn.** I lagstiftningen bör det framkomma att vid särskilda skäl ska en särskild förordnad vårdnadshavare kunna utses utan vårdnadshavares samtycke.
61. **Skydda ensamkommande flickor från övergrepp.** Socialstyrelsen bör skärpa riktlinjerna så att ensamkommande barn aldrig placeras i familjehem när det föreligger risk för övergrepp.
62. **Skolan ska motverka hederskultur.** Inför en skrivning i läroplanen om att skolan ska motverka hedersrelaterade normer, och säkerställa att alla elever vet att ingen får utsättas för förtryck eller våld av hedersskäl och informera alla elever om deras rättigheter.
63. **Nationellt kunskapslyft.** Det behövs ett statligt finansierat kompetenslyft för som säkerställer att all personal som möter barn under 18 år – även de som arbetar med yngre barn – får utbildning i frågor som handlar om hedersrelaterat våld och förtryck.
64. **Prioritera arbetet mot hedersvåld vid Utrikesdepartementet.** UD bör arbeta proaktivt för att nyttja alla diplomatiska möjligheter att få hem barn som förts ut ur landet mot sin vilja.
65. **Inrätta särskilda enheter inom polisen mot hedersbrott.** I varje polisområde finns det en uttalad enhet som ska omhänderta ärenden som rör brott i nära relationer eller narkotikabrott. Det bör finnas motsvarande för arbete mot hedersbrott i utsatta områden.
66. **Skolplikten måste upprätthållas när barn försvinner utomlands.** Skolpersonal måste ges glasklara riktlinjer för att alltid hävda skolplikten och utfärda viten till vårdnadshavare som inte säkerställer barnens skolnärvaro.

Förebyggande insatser

Varje år går 2 000 barn ur grundskolan utan fullständiga betyg i utsatta områden och dessa är ofta i riskzonen för kriminalitet.

Socialtjänsten måste få helt nya verktyg att agera tidigt. Och för barn i riskzonen finns ingen viktigare skyddsfaktor än en fungerande skolgång där skolan erbjuder en trygg miljö och där varje barn får de kunskaper som behövs.

Samhällsinstitutioners resurser och förmåga att klara av sina uppdrag, har försvagats i utsatta områden under de senaste decennierna. Polisen har ofta inte resurser att arbeta förebyggande och tillitsskapande och socialtjänsterna hinner inte alltid med att kalla, handlägga och verkställa beslut för barn och ungdomar med normbrytande beteende och som därför kan vara i riskzonen för rekrytering till kriminella aktiviteter. Socialtjänsten måste stärkas i dessa områden i alla led i barn och ungdomars liv. Tidiga insatser lyfts fram som nyckeln och det krävs därför att ren personal- och kompetensbrist hos socialförvaltningen i områden inte leder till att barn inte får den hjälp de kan behöva i skolan eller hemmet, vilket kan leda till sämre livsvillkor och ökad risk för en negativ utveckling. Skolor i utsatta områden måste också fortsätta att prioriteras för att bryta den onda cirkel av skolmisslyckanden, rekryteringar och kriminella närvaro som lockar känsliga ungdomar.

Liberalerna har redan antagit en rad viktiga förslag inom ramen för tidigare delrapporter av Förortslyftet. Ett exempel som har särskild vikt för långsiktigt fungerande förebyggande arbete är att skapa ett svenskt regelverk för gemensamt och obligatoriskt ansvar mellan alla fastighetsägare – det som på engelska kallas Business Improvement Districts (BID) – som kan skapa långsiktigt förbättringsarbete i områden genom samverkan och stöd.

Ju tidigare insatser sätts in för barn och unga i riskzonen, desto bättre möjlighet att barn och unga får förutseende att bryta ett destruktivt beteende. Socialtjänstens arbete är därför av största betydelse, liksom att förskola och skola tidigt fångar upp farosignaler. Detta gäller både öppna insatser och det uppsökande arbetet.

I Brottsförebyggande rådets rapport Insatser mot brott och otrygghet i socialt utsatta områden betonas särskilt vikten av tidiga brottsförebyggande insatser för att förhindra att barn i ett senare skede begår brott eller ansluter sig till kriminella nätverk. I rapporten framhålls att insatser som visat sig vara effektiva kan sättas in i ett mycket tidigt skede. Barn i riskzonen växer ofta upp i familjer där det redan tidigare finns tydliga riskfaktorer. Föräldrar som behöver hjälp att ta sitt föräldraansvar i vardagen ska få hjälp. Andra vuxna än föräldrar som är viktiga för barnet eller den unge, till exempel släktingar, lärare och idrottsledare, ska ges chans att bidra. Det finns barn i behov av att bli omhändertagna tidigare i de fall andra förebyggande insatser inte är tillräckliga.

Individanpassning är viktig för att insatserna ska stämma med barnet eller den unges behov, mottaglighet och motivation. Det handlar om att motivera barn och unga till förändringar inom olika livsområden som umgänge, skola och familj och stärka den unges möjlighet att utveckla sina individuella färdigheter och välja en annan livsstil.

1. FÖRNYA BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETET

Problembilden för barn och unga som behöver samhällets hjälp har förändrats. Barn med utländsk bakgrund är starkt överrepresenterade bland socialtjänstens insatser. Våldet och kriminaliteten i samhället har ändrat karaktär, nya sorters gäng rekryterar barn och unga. Samtidigt har metoder att arbeta mot barn och unga inte förändrats nämnvärt och det saknas tydlig evidensbaserad forskning på många av insatserna som ges till barn och unga.

Samtliga rättsvårdande, stödjande och omhändertagande myndigheter som arbetar med barn och unga ska få i uppdrag att inkludera brottsförebyggande arbete mot släktbaserad kriminalitet, hedersförtryck och utanförskap hos unga och deras föräldrar i sitt förebyggande arbete. Experter inom dessa områden ska knytas till myndigheterna. Det pågående arbetet med ny socialtjänstlag måste innehålla ett tydligt brottsförebyggande uppdrag till socialtjänsten.

2. SOCIALTJÄNSTEN SKA STÖTTA SKOLGÅNGEN

Att klara skolgången är helt avgörande för barn och ungas möjligheter i framtiden. Många elever med hög och problematisk frånvaro kommer från familjer med social problematik. Om lärarna ska kunna fokusera på undervisningen, måste skolan få stöd från socialtjänsten. Därför bör socialtjänsten få tydligt uppdrag stötta skolgången och förebygga skolfrånvaro. Socialtjänsten bör även följa upp att insatser faktiskt leder till att skolgången fungerar och att betyg är tillfredställande. Samverkan mellan skola och socialtjänst måste förbättras och sekretessen däremellan underlättas så att skola och socialtjänst kan tillsammans arbeta tidigt och samordnat kring barnet och familjen.

3. EN KOMMUNS EKONOMI SKA INTE HINDRA TVÅNGSOMHÄNDERTAGANDE

Det är ett stort ingrepp att tvångsomhänderta ett barn. Lagstiftningen måste ges tydliga mål likväl som kravspecifikation för vad vården ska innehålla. Kommuner ska inte behöva tveka inför ett nödvändigt LVU-omhändertagande av ekonomiska skäl. Staten bör ta över finansieringen av LVU. Barn och unga ska få bättre stöd att klara sin skolgång efter beslut om omhändertagande.

4. TVÅNGSVÅRDEN AV BARN OCH UNGA MÅSTE FÅ TYDLIGARE MÅL

Barn som tvångsomhändertas genom myndighetsbeslut får vård, stöd och behandlingar som inte är kvalitets-säkrat. Det saknas tydliga mål och krav på uppföljningar för att säkra att vården är evidensbaserad och rätt utformat utifrån barnets behov. Liberalerna föreslår ett antal kvalitetsförbättringar. Det handlar om följande: (1) inför tydliga mål och krav för tvångsvården i LVU, samt omarbeta lagen för ökad tydlighet och begriplighet, (2) ett större urval på möjliga insatser både utifrån SoL och LVU, (3) utveckla stödet till samhällsvårdade barn i skolsituationen samt stärk tillsynen, (4) utveckla stödet till samhällsvårdade barn i skolsituationen samt stärk tillsynen samt (5) utveckla system för utvärdering av samhällsvården.

5. HVB-HEM MED KRAFTIGA MISSFÖRHÅLLANDEN SKA STÄNGAS NED

Liberalerna vill se tydligare krav på mål och uppföljning för vilken vård som ges tvångsomhändertagna barn och missförhållanden vid boenden ska leda till skarpare konsekvenser. En granskning från SVT visade att så många som en femtedel av alla runt 1 000 HVB-boenden har fått kritik vid granskningar. Det handlar om övergrepp, våld och otrygghet. Men endast tre boenden har stängts ner på grund av missförhållanden 2019. Ett tjugotal HVB-hem som kritiserats för upprepade missförhållanden i årtal ändå inte har stängts ner. Parallellt med att vi kräver statlig finansiering av tvångsomhändertaganden bör även kraven på HVB-boenden öka. Boenden med kraftiga missförhållanden ska kunna stängas permanent utan möjlighet till rättelse och boenden som uppvisar missförhållanden under mer än tre år i sträck ska förlora sitt tillstånd. Även missförhållanden vid boenden inom Statens institutionsstyrelse måste uppmärksammas och åtgärdas.

6. LVU FÖR ATT SKYDDA BARN UTSATTA FÖR KRIMINELLA MILJÖER

Omhändertagande enligt LVU måste komma i fråga i påtagligt högre omfattning för att skydda utsatta barn som lever i kriminella miljöer. Lagstiftningen ger utrymme för att den unge får bo i hemmet med vårdplan enligt LVU. Det bör enligt vår mening inte tillämpas annat än restriktivt vid utslussning från institution, och då

som en tidsbegränsad åtgärd för att säkerställa att insatserna i hemmiljön är tillräckliga för att ge den unge det skydd han eller hon behöver.

7. SKYDDA BARN SOM RISKERAR UTSÄTTAS FÖR VÅLD I HEMMET

Myndigheter måste vidta större säkerhetsmarginaler för att skydda barn som riskerar utsättas för våld i hemmet. Dagens lagstiftning och riktlinjer ger inte tillräckligt tydligt vägledning för att skydda barn när vårdnadshavare utgör ett hot mot barnets trygghet. Detta bör skärpas. Barnets rätt till ett liv i trygghet ska stå före en dömd förälders rätt till sitt barn, i de fall det handlar om våldsbrott. När den som är vårdnadshavare anhålls eller häktas för grova våldsbrott bör det rutinmässigt göras orosanmälan även om det grova våldsbrott personen misstänks för inte har begåtts i den egna bostaden eller mot en familjemedlem. Den förälder som döms för mord på barnets andra förälder ska alltid fråntas vårdnaden.

8. HEMBESÖKSPROGRAM I UTSATTA OMRÅDEN

En rad kommuner har initierat hembesöksprogram som bygger på att personal från BVC och socialtjänsten gör hembesök hos nyblivna. Forskning både i Sverige och internationellt visar att denna typ av program har långsiktigt förebyggande effekt för flertal former av sociala problematik samt uppmärksammar riskfamiljer. Genom tidiga hembesök och uppföljande insatser får såväl barnen som vårdnadshavare bättre förutsättningar till delaktighet och jämställda livsvillkor. Liberalerna bör verka för att Socialstyrelsen tar fram riktlinjer för kommuner att genomföra hembesöksprogram för nyblivna förstagsängsföräldrar i områden som klassas som utsatta eller med en förhöjd riskfaktor.

9. ALLA SKOLELEVER SKA HA TILLGÅNG TILL ELEVHÄLSA

Det är viktigt för att förebygga och upptäcka unga som utsätts för våld i hemmet, inte minst hedersrelaterat våld och förtryck, genom kontakt med elevhälsan. Alla skolor ska ha elevhälsoteam med alla funktioner och det ska vara tydligt för elever vart de ska vända sig för att få hjälp. Det är av särskild betydelse för elever som växer upp i utsatta områden. Samverkan mellan skolans elevhälsa och andra aktörer, så som socialtjänst och BUP ska stärkas. Alla barn ska erbjudas hälsosamtal i skolan minst tre gånger under en elevs skoltid. Hälsosamtalet ska vara ett enskilt samtal som leds av skolsköterska (med utbildning i motiverande samtal) eller kurator. Frågor ska ställas om utsatthet som våld och trakasserier förutom livsstil och hälsa.

10. UTVECKLA DET VÅLDSPREVENTIVA ARBETET I SKOLAN

Det bör genomföras en nationell satsning för att skolpersonal, exempelvis kuratorer, skolsköterskor och dylikt i förskolor, skolor, fritidsgårdar och socialtjänst ska kompetensutvecklas i att arbeta med pojkars och unga mäns kroppsintegritet, impuls kontroll samt värderingar gällande jämställdhet, hbtq-personer och religiösa minoriteter. En del i satsningen bör vara att utveckla och sprida evidensbaserade metoder för våldspreventivt arbete i skolan. Utvecklingen med destruktiva machoideal är inte unikt svenskt eller unikt för utsatta områden. Däremot förvärras problematiken där, inte minst genom förekomsten av patriarkala värderingar och destruktiva förebilder bland kriminella gäng som erbjuder möjligheter till snabba inkomster och status.

11. BÄTTRE VILLKOR FÖR SOCIALSEKRETERARE

Socialsekreterarnas arbetsvillkor måste prioriteras. Därför behövs nationella initiativ för att skapa bättre förutsättningar för löneutveckling, inte minst med karriärtjänster för socialsekreterare och avlastning med hjälp av socialsekreterarassistenter. En legitimation för socialsekreterare bör införas och socionomutbildningen göras om med mer praktik och handledarstöd.

12. SATSA PÅ KUNSKAPSBASERADE METODER OCH FORSKNING INOM SOCIALTJÄNST

Det pågår mycket arbete i socialtjänst för att förebygga och mota kriminalitet, men det finns alldeles för lite kunskap om vad av allt detta som faktiskt fungerar. En del av dagens arbete är i realiteten välvilligt stöd som aldrig utvärderats ordentligt. Därför behövs mer forskning för att sluta alla de kunskapsluckor som Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, SBU, ser när det gäller effektivt arbete mot ungdomskriminalitet. Det finns ett stort antal av identifierade kunskapsluckor, varav trettio enbart på sökordet "kriminalitet". Vi måste sluta göra saker som vi faktiskt inte vet om de hjälper och istället prioritera sådan forskning som syftar till att sluta sådana kunskapsluckor.

13. STATLIG SATSNING PÅ IDROTT FÖR UNGA FRÅN UTANFÖRSKAPSOMRÅDEN

Liberalerna bör verka för att inrätta ett statligt stöd för att barn i socioekonomisk utsatthet i utsatta områden ska kunna delta i idrottsföreningar och andra fritidsaktiviteter. Barn och unga bör vara delaktiga i utformningen. Stödet bör ges till idrottsföreningar för att erbjuda barn och unga som annars inte skulle kunna delta lägre deltagaravgifter. Idrottsföreningar i utsatta områden bör även kunna ansöka om medel för att kunna rekrytera ledare till föreningslivet och utbilda föräldrar om föreningslivet. Regeringen bör utforma stödet tillsammans med Riksidrottsförbundet och det bör ställas tydliga villkor på flickor och pojkars delaktighet i utformning och på blandat deltagande. Det är viktigt att säkerställa att det finns bättre möjligheter till fritidsaktiviteter även för de som inte har ett idrottsintresse. Vi ser ett behov av särskilda satsningar på läsning men också att kommunerna erbjuder en bredd av kultur- och fritidsaktiviteter, där kulturskolan spelar en viktig roll.

Ungdomsbrottslighet

Barns och ungas utsatthet för gängrelaterade brott har ökat dramatiskt. Medan antalet personrån mot personer över 18 år ligger relativt konstant har antalet rån mot barn och unga under 18 år under den senaste fyraårsperioden ökat med nästan 130 procent. Ofta handlar det om förövare som agerar i grupp och väljer ensamma offer på väg till eller ifrån skolan, omringar, hotar och kräver mobiltelefon, hörlurar, jackor, skor och kod till bankkort. Många av dessa rån har kombinerats med våld och grova hot för att få offren att hålla tyst, och chockerande fall av förnedringsrån förekommer.

Även siffrorna över gängbrottsligheten i stort talar sitt tydliga språk. Enligt statistik från Polismyndigheten har antalet skjutningar med dödlig utgång i kriminella miljöer fyrdubblats sedan millennieskiftet, från cirka tio fall per år i början av 2000-talet till omkring 40 fall per år de senaste tre åren. I snitt inträffar i Sverige en skjutning om dagen och fem sprängningar i veckan.

En halv miljon människor bor i områden som av polisen utpekats som utsatta eller särskilt utsatta. Där är områden där rättsordningar och kriminella miljöer ett påtagligt problem och där äldre rekryterar yngre till att begå brott. I dessa områden har gängbrottsligheten blivit en lokal maktfaktor att förhålla sig till, och i de mest utsatta områdena har kriminaliteten upprättat en parallell rättsordning. Kriminella grupperingar – ibland släkt- eller klanbaserade, ibland vanliga nätverk av kriminella – utpekar vissa zoner som sitt eget privata territorium och trakasserar allmänhet genom vägspärrar och kontrollerande beteende. Detta drabbar alla invånare, men eftersom befolkningen i dessa områden är ung är det särskilt allvarligt för alla de barn och unga som växer upp med en kriminell närvaro i sin egen bostadsmiljö eller på sin egen skola.

Den här utvecklingen går att vända. Kampen mot den gängrelaterade brottsligheten hänger ihop med arbetet för att rädda barn och unga från att hamna i kriminalitet. I förgrunden för Liberalernas politik är alltid att förskolan och skolan spelar en central roll, vilket utvecklas i andra program. Ingen enskild åtgärd är viktigare för att långsiktigt få ned brottsligheten än att hindra att barn och unga rekryteras till en kriminell livsstil och fastnar där.

En rad olika metoder har använts i exempelvis Malmö för att få bort ungdomsgäng som skapar brottslighet och skapar rädsla i vissa väldigt lokala områden och några effektiva metoder visade sig vara att öka insyn och belysning samt att effektivt anmäla och döma flera av de drivande ungdomarna. Som tidigare nämnts är de flesta medlemmar i sådana nätverk bara aktiva under en kort period av sina liv, och det mest effektiva sättet att minska deras omfattning är således att minska eller stoppa nyrekryteringen av ungdomar in i kriminella verksamheter.

14. BÅDE FÖRÄLDRAR OCH BARN OCH UNGA SKA KUNNA ÅLÄGGAS DELTA I SOCIALA INSATSER

Fler barn och unga ska bli föremål för tidiga och obligatoriska insatser, med mellantvång där det är lämpligt, för att färre barn och unga längre fram i tiden ska behöva tvångsomhändertas. Idag används den möjligheten allt för sällan. För att säkerställa att möjligheten till mellantvång utnyttjas där så är lämpligt vill vi också förtydliga lagstiftningen och det ska även vara möjligt att besluta om obligatoriska insatser för föräldrar. Dessutom bör Socialtjänsten kunna besluta om fler insatser än idag samt att ta hjälp av polis, genom så kallad handräckning, för att säkerställa att vårdnadshavare eller barn och unga deltar i insatserna. En förutsättning är att barnet inte utsätts för våld, då blir mer långtgående åtgärder blir nödvändiga. Om detta inte är tillräckligt behöver socialtjänsten ha beredskap att oftare gå in med omhändertagande enligt LVU i de fall då detta är nödvändigt för att skydda ett barn.

15. LÄTTA UPP SEKRETESSREGLER SOM HINDRAR POLIS OCH SOCIALTJÄNSTENS SAMVERKAN

Sekretess hindrar socialtjänst och polis att få nödvändig information att agera tidigt och tydligt när barn och unga som har fallit eller riskerar att falla in i kriminellt beteende. Möjligheterna till informationsutbyte måste vidgas betydligt mellan polis, och socialtjänst. Inför ny huvudregel att polis och socialtjänst ska kunna dela uppgifter med varandra i ungdomsärenden om det bedöms viktigt för den unge. Även i uppföljningen av insatser ska det finnas möjlighet för socialtjänsten att utbyta information med polisen.

16. SLOPA UNGDOMSRABATTEN FÖR MYNDIGA SOM BEGÅR GROVA BROTT

Den som är myndig ska ta ansvar för sina gärningar. Därför är det fel att unga vuxna i åldern 18–20 år kan begå grova brott och ändå få lägre straff på grund av sin ålder. Vi vill inte att den unges ålder ska beaktas vid straffmätningen om en myndig person har begått ett brott där minimistrafvet är minst ett års fängelse. I ett nästa steg vill vi reformera reglerna ytterligare så att ungdomsrabatten även tas bort för den som återfaller i brott med lägre straffvärde. Det ska inte heller krävas särskilda skäl för att döma lagöverträdare i den åldersgruppen till fängelse, och samma straff ska kunna dömas ut som för andra myndiga lagöverträdare. Den som är myndig ska alltså t.ex. kunna dömas till fängelse på livstid för mord.

17. SLÄPP INTE UT UNGA GRIPNA DIREKT

En ung person som begår ett förnedringsrån eller andra grova våldsbrott ska aldrig kunna släppas direkt för att kunna hota sina offer. Sedan 2017 är riktlinjerna för häktning av personer under 18 år alltför otydliga, inte minst när det gäller rån. Vi menar att en bred översyn måste ske av lagstiftningen så att häktning kan ske i fler fall än i dag i väntan på socialtjänst eller vårdnadshavare om omständigheterna gör detta nödvändigt. Vid allvarigare brott ska socialtjänsten ges bättre möjligheter att pröva frågan om omedelbart omhändertagande utan att den unge släpps.

18. KRIMINALVÅRDEN SKA ANSVARA FÖR UNGA SOM BEGÅR ALLVARLIG BROTTSLIGHET

Kriminalvården har erfarenhet och kompetens för att arbeta med grova våldsförövare i gängkriminalitet. Det ska i ökad utsträckning vara Kriminalvården, snarare än socialtjänsten, som ansvarar för rehabiliteringen av unga gängkriminella med särskilt svår problematik och av de unga som har begått grova brott. Dessa insatser ska ske på särskilda avdelningar och enheter, skilda från Kriminalvårdens verksamheter för vuxna.

19. RENODLA UNGDOMSVÅRDEN SÅ ATT INTE OLIKA GRUPPER BLANDAS

Barn och unga som placeras i boenden har vitt skilda problem, från de som begått brott till de som har ett eget agerande och utsatts för sexuell utnyttjande. Riktlinjerna måste tydliggöras så att barn och unga aldrig ska blandas på ett sätt som innebär risker för det enskilda barnet, samt av förutsättningarna till vård försämrats.

20. ARBETEN MED OMHÄNDERTAGNA BARN SKA SÄKERHETSKLASSAS

Säkerheten vid ungdomsvården har aktualiserats av ett antal rymningar av unga gängkriminella. Vidare har flera fall har uppmärksamats där personal på boenden eller anställda inom myndigheter som arbetar med barnen har haft radikala åsikter. Idag görs regelmässigt endast utdrag ur brottsregister vid anställningar. Däremot görs registerutdrag enligt säkerhetsskyddslagen, som genomförs av Säpo, vid anställningar på Kriminalvården. I takt med ökat behov av säkerhetsstärkande arbete vid inte minst SiS-institutioner, bör det där även krävas registerutdrag vid anställning, likt det som krävs på Kriminalvården.

21. SKÄRP STRAFFEN FÖR DE SOM REKRYTERAR UNGA TILL BROTT

Ett allvarligt problem är de kriminella som utnyttjar unga människor och drar in dem i brottslighet. Att förhindra nyrekrytering till gängkriminalitet är avgörande för att minska brottsligheten på lång sikt. Barn och unga människor som inte är straffmyndiga eller som är straffmyndiga men på grund av sin ålder inte kan dömas till lika hårda straff används av tunga kriminella för att utföra brott och påbörjar därmed sin egen brottsliga linje. Detta måste stoppas och därför bör straffen för dem som rekryterar unga till kriminalitet, begår brott tillsammans med yngre eller förmår dem att begå brott, skärpas.

22. MINDERÅRIGAS BROTT SKA UTREDAS

I dag är huvudregeln att brott som begås av personer under 15 år inte ska utredas av polis, men att utredning ska ske i särskilda fall. Vi vill tvärtom att huvudregeln ska vara att brott som begås av minderåriga ska utredas. Det förekommer att barn under femton år begår så kallade strategiska brott, såsom tillgrepp av fortskaffningsmedel, rån och stöld, men även våldsbrott, som indikerar en fortsatt lång brottskarriär. Vid dessa brottstyper bör brottsutredningar genomföras, inte minst för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser, samt för att komma åt de individer som ligger bakom rekrytering av de minderåriga

23. MAXTAK FÖR SLUTEN UNGDOMSVÅRD BÖR HÖJAS

Idag kan unga dömas till sluten ungdomsvård i max fyra år. Möjligheten att döma en person under 18 till fängelse används ytterst restriktivt. Det innebär att unga återfallsförbrytare som begått grova våldsbrott såsom mord kan släppas ut i 20-års åldern, en ålder när konsekvenstänk inte är fullt utvecklat. För att vården när det gäller de som begår de allra grävsta våldsbrotten ska vara effektiv bör man kunna döma personerna till vård en längre tid än fyra år. Maxtaket för de grävsta våldsbrotten bör kraftigt höjas. Det bör göras individuell bedömning av mognad och återfallsrisk och Kriminalvården bör utveckla behandlingsprogram anpassade för den målgruppen.

Jaga pengarna

Den organiserade brottslighetens yttersta drivkraft är rikedom och makt. Med alla medel som ryms inom rättsstatens ram måste det allmänna alltså göra sitt yttersta för att hindra att någon berikar sig på brott. Lagstiftningen om så kallat förverkande, som gör att samhället kan beslagta brottsvinster från kriminella, har reformerats i flera steg men behöver anpassas ytterligare.

Till exempel måste brottsvinster även från mindre allvarliga brott kunna förverkas, och det oavsett om brottet i fråga ligger inom brottsbalken eller i någon specialstraffrättslig bestämmelse. Det är oförsvarligt att den som t.ex. berikar sig på dumpning av miljöfarligt avfall eller svarttaxiverksamhet inte omfattas av samma regler om förverkande som den som rånar och stjälar.

24. UTBETALNINGAR FRÅN SOCIALTJÄNSTEN SKA GRANSKAS FÖR ATT MOTVERKA VÄLFÄRDSFUSK

En statlig utredning har nyligen föreslagit inrättandet av Myndigheten för utbetalningskontroll för att förebygga, förhindra och upptäcka felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen. Utbetalningar från Arbetsförmedlingen, CSN, Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten, Skatteverket och arbetslöshetskassorna ska omfattas av myndighetens arbete. Det räcker inte med att granska utbetalningar från statliga system, även felaktiga utbetalningar som går till kriminella personer via kommunala system måste granskas. Självgranskningar av socialtjänsten i Södertälje visar på ett stort behov av granskning av socialtjänstens beslutsunderlag. Vi menar att även utbetalningar som sker efter beslut av socialtjänsten bör ingå i myndighetens granskning, inte minst rörande försörjningsstöd.

25. GEMENSAMT TRANSAKTIONSKONTO

För att bättre motverka fusket inom välfärdssystemen bör alla utbetalningar från det offentliga till enskilda göras till ett och samma transaktionskonto, oavsett vilken instans som fattat beslutet. En statlig utredning har nyligen föreslagit detta för utbetalningar från statliga myndigheter, men det är viktigt att även utbetalningar från kommuner och regioner också ingår i systemet. Genom ett samlat transaktionskonto blir det mycket lättare att upptäcka och förhindra felaktiga utbetalningar.

26. TA KRIMINELLAS TILLGÅNGAR

Rättsväsendet måste få bättre möjligheter att beslagta tillgångar från gängkriminella, till exempel kontanter, guld eller värdefulla smycken som härrör från en kriminell livsstil. Möjligheten bör stärkas till ett så kallat utvidgat förverkande. Det innebär förverkande av vinster och andra utbyten från annan inte närmare preciserad brottslighet än den som personen döms för. Lagstiftningen bör reformeras så att utvidgat förverkande kan komma i fråga vid fler situationer än i dag.

27. MYNDIGHETER SKA GÖRA FLER GEMENSAMMA TILLSLAG MOT GÄNGEN

Gemensamma tillslag från flera myndigheter samtidigt möjliggör att tillfoga en kriminell verksamhet maximal ekonomisk skada utifrån den lagstiftning som är lämplig. Regleringsbrev bör skärpas för att myndigheter i högre grad ska initiera samlade insatser för att dra nytta av lagar och regler för miljö, tobak, alkohol, brandsäkerhet, bygglov, tull, livsmedel, skatter m.m. i arbetet mot narkotikahandel, vapen eller prostitution. Det behöver genomföras en översyn av sekretessregler som förhindrar eller försvårar samverkan.

Lex Nimo – skydda vittnen

Det kommer återkommande rapporter om att den största hindret för polisen att utreda den grova brottsligheten i utsatta områden, inte minst skjutningar, är att invånarna inte vågar samarbeta. Vi föreslår ett paket av åtgärder för att underlätta för fler att våga vittna. Det ska heta Lex Nimo, efter den unge som i media berättade om det våld han utsattes för när han vittnade i en rättegång.

28. ÖVERGREPP I RÄTTSSAK

Straffskalan för övergrepp i rättssak, mened och skyddande av brottsling behöver höjas kraftigt. Att ljuga inför rätta eller hota vittnen eller målsägande är ett angrepp inte bara på de enskilda människorna utan också mot rättsstaten. Barn och unga är särskilt utsatta som brottsoffer, och i de fall det blir en rättslig process kan utsattheten bli ännu större med tanke på att den misstänkte ofta är i liknande ålder och rör sig i samma miljö. Övergrepp i rättssak som riktar sig mot ett barn bör därför införlivas i grovt övergrepp i rättssak, med strängare straffskala. Elektronisk fotboja bör kunna användas i de fall där unga personer misstänks.

29. FLER KONTAKTFÖRBUD FÖR MISSTÄNKTA FÖR GROVA BROTT

Att målsägande eller vittnen hotas till tystnad är ett växande problem. Det förekommer också i alla åldrar, från grovt kriminella vuxna till unga lagöverträdare som skrämmar och hotar sina jämnåriga till att ta tillbaka sina berättelser och avstå från att vittna. För att stärka målsägandens och vittnens trygghet anser Liberalerna att fler kontaktförbud mot misstänkta i brottmål behöver utfärdas. Kontaktförbud ska där så krävs även kunna meddelas personer i den brottsmisstänktes närhet vars agerande gör det rimligt tro att det finns risk för hot eller våld. Det kan till exempel kan handla om gängmedlemmar.

30. SKYDDA VITTNEN VID RÄTTEGÅNGAR

Domstolarna behöver anpassa sina lokaler så att vittnen och målsägande aldrig ska behöva möta den åtalade eller dennes medföljande gäng utanför rättsalen. Det kan åstadkommas genom separata ingångar och väntrum för vittnen. Det behövs också bättre möjligheter till fler förhör via länk för den som känner sig hotad.

31. BEGRÄNSA KRIMINELLAS MÖJLIGHETER ATT KOMMA ÅT VITTNESUPPGIFTER

Offentlighetsprincipen är viktig för allmänhetens möjlighet att ha god insyn i myndigheters arbete och agerande. Det är dock alltför enkelt för gängkriminella att komma åt uppgifter om brottsoffer och vittnen. Därför bör möjligheterna att begränsa tillgången till adress- och kontaktuppgifter till vittnen och brottsoffer ses över. Allmänhetens möjlighet att ta del av vittnens identiteter ska hindras vid grov brottslighet om det finns risk för hot eller våld, i likhet med hur man hemlighåller brottsoffers namn för allmänheten. Den grova organiserade gängen måste också få svårare att komma undan med sina våldsbrott genom att ta del av hur polisen arbetar i förundersökningsprotokollen. Därför bör möjligheterna att än mer skärpa sekretessen kring uppgifter om brottsbekämpande myndigheters arbetsmetoder ses över.

32. INFÖR KRONVITTNEN

En lagändring från 2015 innebar att en person som medverkar i en utredning av egen brottslighet kan få strafflindring. En brottsmisstänkt person ska få kunna få strafflindring om han eller hon lämnar uppgifter som underlättar utredningen av även andras brott. Strafflindringen ska gälla den som lämnar uppgifter om bevisning som gör att allvarliga brott kan klaras upp.

Insatser mot grovt kriminella

Kriminaliteten tar sig oftast uttryck i olika former av nätverk – det är sällan någon väljer en kriminell bana och agerar helt självständigt. Det finns flera olika former av nätverk. Den vanligaste är en platsbaserad organisering som bygger på att kontroll (av kriminell verksamhet) i ett visst område eller i vissa fall rentav en viss gata. Dessa platsbaserade nätverk är baserade på vänskaps- eller bekantskap och har ofta fokus på just dessa band, t.ex. en gemensam uppväxt i ett område. Symbolik, ett högt våldskapital och ”gatans regler” enar också dessa nätverk, men de är instabila till sin natur och personliga konflikter utvecklas lätt till våldsepisoder. Dessa står i kontrast till familjebaserad organisering där lojalitet till släkten är centralt och där denna lojalitet måste intygas vid t.ex. bröllop och andra kollektiva ceremonier.

Den största förändringen mellan 2010 och 2020 av den grova brottsligheten är att antalet territoriella nätverk i utsatta bostadsområden har ökat explosionsartat.² Den kriminella nätverksmiljön kan beräknas till 350 konstellationer, vilket är mer än en tredubbling jämfört med 2010. Konstellationernas storlek varierar mellan ett tiotal individer till uppemot hundra. Ett stort antal konflikter har blossat upp på grund av konflikter mellan dessa, inte minst på grund av narkotikahandeln. Sedan 2013 har drygt 250 personer skjutits till döds och över 600 skadats. Ur rent våldsperspektiv kan detta beskrivas som det största samhällshotet.

Utvecklingen vänds inte av en enskild aktör – varken polis, skola, socialtjänst, civilsamhället eller föräldrar – utan det krävs en gemensam kraftsamling. Hela samhället måste agera för att återta kontrollen över områden som gängen kontrollerar och lagföra dem som begår brott. Det är enbart genom handlingskraft vi skapar trygghet och ett Sverige som blir möjligheternas land för alla.

33. SKÄRP STRAFFEN FÖR LIVSSTILSKRIMINELLA

Det behövs skärpta straff för alla slags brott som är kopplade till kriminella uppgörelser och kriminella nätverk. Förutom brottens allvar i sig är denna typ av brottslighet en mycket viktig faktor bakom de problem med bristande trygghet som finns i de mest utsatta stadsdelarna. Exempelvis är det orimligt att straffsatserna för narkotikabrott fortfarande är strängare än innehav och smuggling av vapen och handgranater. Dessa brott som är av grov karaktär bör kunna leda till uppemot 10 års fängelse. Det är också viktigt att det finns en tydlig progressivitet i straffvärdesmätning vid återfall i brott.

34. SVERIGE SKA NÅ EUROPEISKA SNITTET I POLISTÄTHET

Även efter den utbyggnad av polisen som nu pågår har Sverige en relativt liten polisstyrka i förhållande till sin befolkning. Bortom 2025 behöver polisen fortsätta byggas ut så att Sverige på sikt når det europeiska snittet. Det motsvarar en polistäthet på cirka 300 poliser per 100 000 invånare, det vill säga cirka 33 000 poliser mot dagens drygt 20 000 poliser. Utbyggnaden ska ske successivt. I utsatta bostadsområden där brottsligheten är särskilt hög är en kontinuerlig polisnärvaro i vardagen av avgörande betydelse. Polisen bör säkerställa att områdespoliser kan arbeta kontinuerligt i alla utsatta områden.

35. MEDDELANDEN MELLAN SLÄKTINGAR SKA KUNNA ANVÄNDAS SOM BEVISNING

Det måste vara tillåtet att använda meddelanden mellan familjemedlemmar i brottsutredningar, inte minst för att komma åt släktbaserad kriminalitet. Idag utgör mobiltelefoner och datorer ofta de viktigaste pusselbitarna i brottsutredningar. Ett särskilt problem är förbudet mot beslag i det så kallade närstående-fallet, som innebär att

2 Lasse Wierup, Gangsterparadiset, Forum, 2020

det är förbjudet att beslagta vissa meddelanden mellan närstående. Det behövs en modernare lagstiftning som avskaffar förbud mot beslag i närståendefall.

36. TIDIGA FÖRHÖR SKA FÅ ANVÄNDAS I DOMSTOL

Det måste bli enklare att dra nytta av vittnesmål från brottsplats och förundersökningar, inte minst filmade. De flesta andra länder tillåter i varierande grad att förhör från förundersökningen läggs fram under huvudförhandlingen. Det bör Sverige också göra. Kriminella gäng sätter i system att utnyttja föråldrade principer i svensk rätt på ett sätt som belönar gängens tystnadskultur. Detta medför bl.a. att parterna normalt inte får spela eller läsa upp förhör som har hållits under förundersökningen.

Denna ordning för med sig ett flertal problem, bland annat att det lönar sig att tåga. Genom att polispatruller i ökad utsträckning har tillgång till filmkameror kan man spela in fler förhör redan på brottsplatsen, som sedan ska kunna användas i rättegångar.

37. TILLÅT BEVISPROVOKATION OFTARE

Bevisprovokation – gällande redan begångna brott - bör i högre grad vara tillåtet när det gäller att komma åt bevisning av grov brottslighet. Idag förekommer det att polis och åklagare drar sig för provokativa metoder för att t.ex. få fram bevisning eftersom det inte finns någon tydlig lagreglering av i vilka fall provokation är tillåtet och vilka typer av provokation som är lagliga. Därför behöver vi en tydligare reglering i lag – inte minst för att stärka rättssäkerheten.

38. ENKLARE ATT INFÖRA KAMERABEVAKNING

Det generella tillståndskravet för kameror för området direkt utanför skolor och sjukvårdsinrättningar bör tas bort. I samband med att kommunernas brottsförebyggande ansvar lagstadgas bör det också övervägas att kommuner och regioner ges samma generella befogenhet som polis att sätta upp kameror på allmän plats utan tillstånd, om trygghetsproblem på platsen gör detta befogat. I områden som är klassade som särskilt utsatta bör polis, kommun och region som huvudregel alltid ha möjlighet att ställa upp kamerabevakning.

39. INFÖR VISTELSEFÖRBUD FÖR EXTREMISTER OCH GÄNGKRIMINELLA

För att minska de kriminella gängens möjlighet att använda sitt våldskapital som maktfaktor i ett bostadsområde bör det införas en ny form av påföljd, vistelseförbud, innebärande att den som döms förbjuds att vistas i ett visst geografiskt område under en viss period efter avtjänat fängelsestraff. Vistelseförbud ska komma i fråga för personer som begått grova brott med koppling till kriminell gängverksamhet, brott där heder är ett motiv, våld i nära relationer samt våldsbejakande extremism i området i fråga. På så vis blir det svårare för gängkriminella, våldsbejakande extremister eller individer som begränsar ungas frihet i förhållande till hedersrelaterat förtryck att snabbt återta sin roll som lokala maktfaktorer.

40. OMVÄND KOMMUNARREST FÖR HEDERSFÖRÖVARE OCH RELATIONSMISSHANDLARE

Åklagare kan besluta om kontaktförbud vilket innebär att det blir olagligt att kontakta offret. Därtill finns särskilt utökat kontaktförbud som även förbjuder förövaren från att vistas på några utvalda platser där offret ofta befinner sig, till exempel en arbetsplats. Vi vill att området för kontaktförbudet ska ökas och kunna gälla en hel kommun – ett kommunalt vistelseförbud, eller omvänd kommunarrest. Det innebär att den som utövar hedersrelaterat våld och förtryck kan nekas tillåtelse att vistas i kommunen. Det är inte den som utsatts som ska flytta på sig utan den som slår och förtrycker.

41. UTVISNING SKA VARA HUVUDREGEL NÄR UTLÄNDSKA MEDBORGARE BEGÅR GROVA BROTT

Liberalerna vill ha en stramare lagstiftning så att fler personer som lever kriminellt ska kunna utvisas, även om de bott länge i Sverige. Om en person som är medborgare i ett annat land år efter år lever kriminellt i Sverige ska inte bosättningstiden i sig räknas personen tillgodo vid prövningen av utvisning. Idag när en utländsk medborgare begår brott i Sverige, är det upp till åklagaren att ta upp frågan om utvisning. Det är en otillfredsställande ordning. Vid grövre brott, eller när det handlar om återfallsförbrytare, bör prövning av utvisningsfrågan vara obligatorisk vid rättegång. Huvudregeln bör vara att vid allvarliga brott bör utländska medborgare dömas till utvisning. Idag är det istället så att i de flesta fall av grov brottslighet, utvisas endast en minoritet av de utländska brottslingarna. Sveriges åtaganden enligt internationella konventioner ska följas. Fara för den enskilde för förföljelse, tortyr eller dödsstraff i hemlandet ska också fortsättningsvis anses vara verkställighetshinder.

42. FLER UTVISNINGAR AV KRIMINELLA

Antalet utvisningar som ställs in på grund av så kallade verkställighetshinder behöver minska. Verktällighetshinder uppstår när en dömd person inte kan utvisas på grund av omständigheter i hemlandet, t.ex. att den dömda riskerar förföljelse eller att landet vägrar ta emot honom eller henne. Sverige bör i sina kontakter med andra länder sätta ökat tryck på att varje stat tar ansvar för sina medborgare i de fall de har dömts till utvisning på grund av brott i detta land. Det kan bland annat ske genom så kallade diplomatiska garantier. Förväntningar om detta behöver också ingå i principerna för Sveriges utvecklingsbistånd, gällande mottagarländer Sverige eller EU har ett långsiktigt biståndssamarbete med. Självklart ska Sveriges åtaganden enligt internationella konventioner följas, vilket bland annat innebär att utvisning inte ska ske när en person riskerar förföljelse, tortyr eller dödsstraff.

43. SKYDDA POLIS FRÅN AGGRESSIVA FOLKSAMLINGAR

Ge polisen bättre möjlighet att agera när de utsätts för aggressiva folksamlingar som förhindrar deras arbete. Detta är särskilt viktigt för att de kriminellt belastade gängens maktposition i brottsutsatta stadsdelar ska kunna utmanas och brytas av polisen. Bestämmelsen om ohörsamhet mot ordningsmakten bör göras lättare att tillämpa på t.ex. gäng som vägrar följa polisens uppmaning att skingra sig. Lagrummet i fråga har varit oförändrat sedan mycket lång tid och tillkom i en annan tid med andra sociala utmaningar. En modernisering bör ske så för att möjliggöra effektivare lagföring även i situationer när t.ex. hot eller våld mot tjänsteman eller upplöpp inte föreligger.

44. KRIMINALISERA UPPRÄTTANDET AV VÄGSPÄRRAR I BROTTSLIGA SYFTEN

Upprättande av vägspärrar i kriminella syften bör vara kriminellt och omfattningen måste kartläggas. Under 2020 har upprörande incidenter inträffat när kriminella gängmedlemmar har upprättat formliga vägspärrar där de kontrollerat identiteten på inpasserande och frågat efter deras ärende till stadsdelen. Svensk lagstiftning är illa rustad för att komma åt denna form av kriminell maktutövning. Samtidigt är den ett angrepp inte bara på enskildas integritet utan också några av våra mest centrala fri- och rättigheter, såsom rörelsefrihet.

45. SKÄRPSTA STRAFF FÖR SEXUALBROTT

Kvinnor i socialt utsatta områden är otryggare än män i samma områden. Majoriteten av kvinnorna i socialt utsatta områden uppger att de är otrygga, vilket är nära dubbelt så många jämfört med kvinnor i andra urbana områden.³

3 <https://www.bra.se/om-bra/nytt-fran-bra/arkiv/press/2018-03-15-boende-i-utsatta-omraden-anpassar-sig-efter-kriminella.html>

Brå menar att etablerade förklaringsmodeller för kvinnors högre otrygghet har bäring även på socialt utsatta områden. En viktig faktor är att kvinnor, i mycket större utsträckning än män, utsätts och oroar sig för sexualbrott. Eftersom denna typ av brott orsakar stort lidande blir effekten på generell trygghet också betydande.⁴

Därför bör straffen för sexualbrott, såsom våldtäkt och fridskränkingsbrott skärpas och preskriptionstiderna för sexualbrott skärpas. När det gäller våldtäkt på barn anser vi att preskriptionstiden ska tas bort helt.

46. ANSVARSUTKRÄVANDE AV POLISLEDNINGEN.

Svensk polis har fått historiskt stora resurstillskott under senare år. Utvecklingen i brottsuppleringen har inte följt efter. Politiken behöver fortsätta ge polisen de redskap som behövs för en fungerande brottsbekämpning, men det är också viktigt att stärka resultatuppföljningen och ansvarsutkrävandet. Allmänhetens insyn ska underlättas genom lätt åtkomlig statistik om läget i den egna kommunen eller stadsdelen. Såväl brottsutvecklingen som enskilda händelser kan med fördel diskuteras i kommunfullmäktige med polisledningen i öppna utfrågningar.

47. INSPEKTION FÖR BROTTSEKÄMPNING

En av de största utmaningarna är att klara upp fler av de grova våldsbrotten. Inte minst när det gäller skjutningar och sprängningar är det för få som klaras upp. Polisen och Kriminalvården är bland få centrala samhällsfunktioner som inte har en särskild tillsynsmyndighet, i likhet med andra centrala samhällsfunktioner som vård och skola. En tillsynsmyndighet för polis och kriminalvård skulle förbättra systemtillsynen och möjliggöra en oberoende granskning. En förbättrad extern tillsyn skulle, rätt utformad, bidra såväl till ökad effektivitet som stärkt rättssäkerhet.

⁴ https://www.bra.se/download/18.10aae67f160e3eba6293067b/1521032613477/2018_6_Relationen_till_rattsv%C3%A4sendet_i_socialt_utsatta_omr%C3%A5den.pdf

Lär av Frankrikes kamp mot extremism

Den öppna demokratin måste värnas. Drygt 2000 personer bedöms enligt Säkerhetspolisen finnas inom den våldsbejakande islamistiska miljön. Ytterligare sammanlagt omkring 1000 personer bedöms finnas inom den högerextremistiska respektive vänsterextremistiska miljön. Den nazistiska rörelsen har vuxit i styrka och synlighet, och ett antal mord och grova våldsdåd kan knytas till denna miljö. Ökad uppmärksamhet bör också riktas mot problemet med så kallade ensamvargar, som visserligen kan drivas av politiska motiv men inte tillhör något fast nätverk.

Vi har mycket att lära av Frankrike och president Macrons arbete för att bekämpa extremism och radikalisering. I februari 2018 presenterade den franska regeringen en nationell handlingsplan för att förhindra radikalisering. Handlingsplanen omfattar 60 åtgärder under rubrikerna Förhindra radikalisering, Involvera samhället i upptäckt och förebyggande av radikalisering, Förstå och förutse radikaliseringsprocessen, Professionalisering av lokala aktörer och utvärdering av åtgärder, samt Återintegrering i samhället.

Samtidigt inleddes i februari 2018 en försöksverksamhet med riktade åtgärdsprogram för bekämpning av radikalisering i 15 områden runtom i landet där ett stort antal personer företagit s.k. terrorresor. I november 2019 utsträcktes åtgärdsprogrammen till att omfatta hela landet genom en skrivelse från inrikesministern till landets prefekter. I skrivelsen framhölls att det var fråga om att tillämpa ett helt nytt synsätt på den statliga verksamheten på regional nivå genom att integrera bekämpningen av islamism och parallellsamhällen i kärnuppdraget. Åtgärdsprogrammen omfattar bl.a. myndighetsgemensamma kontroller av olika verksamheter såsom religiösa samfund, idrottsinrättningar, friskolor, utskänkingsställen och bönelokaler och har lett till nedstängning av ”separatistiska” inrättningar och återkrav av ekonomiska förmåner

Arbetet mot terrorism är tätt sammanflätat med arbetet för att förebygga och motverka radikalisering till våldsbejakande extremism. Den våldsbejakande extremismen hotar såväl demokratins institutioner som människors liv och frihet. Därför behövs långsiktiga och uthålliga insatser, vad gäller både att förhindra och bekämpa brottsliga handlingar och att förebygga våldsbejakande extremism.

Trots ambitiösa satsningar brister det fortfarande i samordningen mellan olika insatser för att förebygga radikalisering. Det är också alldeles för svårt att få hjälp. Vi anser att en ny funktion bör införas på regional nivå för att ta fram lägesbilder, göra riskbedömningar och samordna de insatser som kan behövas på grund av varningssignaler som har fångats upp av olika samhällsaktörer: socialtjänst och skola, men också polis och säkerhetspolis. Med tanke på att känsliga personuppgifter hanteras är det naturligt att även denna regionala funktion ligger inom polisen. Det behövs en fördjupad analys av frågan om hur den regionala samordningen kan stärkas.

Detta arbete ska främst ske tillsammans med skolan och socialtjänsten i syfte att förebygga att fler radikaliserar, men inte minst för att förhindra ny rekrytering. Skolan, socialtjänsten och även andra aktörer kan tillsammans med lokal polis tidigt identifiera personer och direkt erbjuda dem råd och stöd för att inte fastna i miljöer där de radikaliserar.

Vi anser att Sverige kan lära mycket av det förebyggande arbete som har byggts upp i Frankrike efter attackerna mot det franska samhället. Den franska stödlinjen mot radikalisering är väl utbyggd, och det finns ett brett och systematiskt arbete mellan olika samhällsaktörer för att fånga upp larmsignaler.

48. STOPPA RADIKALNATIONALISTISKA VÅLDET

Det krävs ökade statliga insatser för att stoppa det radikalnationalistiska våldet. Människor som bor i utsatta områden riskerar också att utsättas för hot och våld av radikalnationalistiska organisationer. Det finns stor risk att Sverige drabbas av fler attentat från radikalnationalistiskt inspirerade våldsmän, konstaterar Försvarshögskolan. Sverige har redan drabbats av tre sådana attentat. Staten bör ta initiativ till ökade förebyggande och polisiära insatser mot radikalnationalistiska organisationer och individer. Högsta förvaltningsdomstolen prövar för närvarande ett ärende där en medlem i en nazistisk organisation nekats vapentillstånd. Vi är beredda att se över lagstiftningen om det domslutet visar sig råda tveksamheter rörande möjligheterna att förhindra att våldsbejakande extremister beväpnar sig.

49. STÄNG SKOLOR SOM MOTVERKAR DEMOKRATIN

Extremister ska inte få bedriva skolor med offentliga medel. Skolinspektionen bör få skarpare verktyg att återkalla tillstånd för skolor som med kopplingar till extremism. Skollagen behöver kompletteras med utökade bestämmelser om återkallelsegrunder som Skolinspektionen kan använda mot skolor som har kopplingar till extremism. Sådana återkallelsegrunder handlar inte bara om kunskapsinnehållet i undervisningen eller ekonomiska aspekter, utan även om skolan motverkar demokratiska värderingar som jämställdhet. Möjligheten till rättelse bör begränsas till förmån för återkallelse. Skolinspektionen bör regelbundet ges underlag från Säkerhetspolisen när personal är misstänkt för att vara del av en terror- eller våldsbejakande organisation.

50. FÖRSVARA LÄRARES RÄTT ATT TA UPP KÄNSLIGA ÄMNE

Lärare som genom hot eller påtryckningar hindras eller skräms från att diskutera känsliga ämnen med elever får aldrig tolereras. Om elever eller vuxna i elevernas omgivning hotar eller skrämmar lärare som tar upp känsliga ämnen måste skolledning och huvudmän agera kraftfullt, inte minst genom att koppla rättsvårdande myndigheter. Det har uppmärksammats fall där lärare som tar upp Förintelsen eller HBTQ-frågor hotas av elever. Ett allvarligt problem är att det i dag saknas kunskap om vissa ämnen inte tas upp i undervisningen av trygghets- eller säkerhetsskäl. Alla lärare ska kunna känna sig trygga att undervisa om alla delar av läroplanen. Liberalerna vill ge Skolinspektionen särskilda medel för att kartlägga lärarnas upplevda trygghet vad gäller undervisning om exempelvis antisemitism, homofobi eller rasism. I de fall det uppdagas att lärare känner sig otrygga eller rent av undviker vissa ämnen i undervisningen, ska skolan erbjudas särskilt och konkret stöd från skolmyndigheterna.

51. SKÄRP STRAFFEN FÖR TERRORBROTT

Liberalerna menar att det behövs ytterligare straffskärpningar vad gäller terroristbrott. De förändringar som regeringen presenterade räcker inte. Även Säkerhetspolisen har konstaterat att trots ändringarna riskerar Sveriges låga straffsatser leda till att landet ses som en fristad för våldsbejakande extremister. Därför bör man höja minimistraften för även terroristbrott av normalgraden. Vid sidan av dessa lagändringar behövs även ny lagstiftning för att göra det möjligt att tidigare gå in och förhindra en terrorresa. Svenska medborgare som begår terrorbrott utomlands bör kunna utlämnas, även till icke-EU länder. Om exempelvis en person aktivt insamlar information, hyllar terrororganisationer på sociala medier och planerar en resa i riktning mot ett konfliktområde med utrustning som är avsedd för en stridsituation borde rättsväsendet kunna ingripa.

52. EXTREMISTER SOM INTE KAN UTVISAS GES SÄRSKILDA RESTRIKTIONER

Personer som utgör ett säkerhetshot, men som inte kan utvisas, måste hindras från att bedriva rekrytering eller sprida propaganda för våldsbejakande syften. Vid ett antal tillfällen har det fattats beslut om utvisning men blivit kvar i Sverige på grund av verkställighetshinder. Åtgärder att begränsa deras möjligheter att utgöra hot mot demokratin eller enskilda människor måste förstärkas. Det kan handla om frihetsberövning, förbud mot

att vistas i miljöer där det finns risk att de bedriver rekrytering eller sprider propaganda, mot att de arbetar med barn eller i känsliga miljöer. Det bör även införas restriktioner vad gäller sociala förmåner och rätten att ha offentliga uppdrag.

53. ÖKADE MÖJLIGHETER ATT SKYDDA BARN TILL RADIKALISERADE VÅRDNADSHAVARE

Lagstiftningen kring socialtjänstens möjligheter att sätta in tvångsåtgärder för att skydda barn och unga fokuserar på den rådande situationen. När det gäller barn till radikaliserade vårdnadshavare, till exempel återvändande från terrororganisationen IS, är detta problematiskt. Indoktrineringen har då skett under lång tid, då barn och unga befunnit sig nära fruktansvärda våldsbrott. Därför bör lagstiftningen ses över för att underlätta socialtjänstens möjligheter att besluta om tvångsåtgärder när barn och unga under lång tid befunnit sig i våldsbejakande, extremistiska miljöer. Insatser bör vidtas för att barnen som tvångsomhändertas efter dessa omständigheter kan leva tryggt utan risk för att deras föräldrars handlingar drabbar dem.

Heder

Att bryta det hedersrelaterade förtrycket är en av vår tids största frihetsfrågor. Det handlar om att alla, oavsett kön och oavsett familjebakgrund, ska kunna få del av rätten att bestämma över sin egen framtid. Det handlar om saker som tagits för självklara i vårt samhälle men som förblivit oåtkomliga för de flickor och pojkar, kvinnor och män som lever i en miljö där familjens och gruppens heder är överordnad individens frihet.

Det är viktigt att synliggöra det hedersrelaterade våldet och förtrycket i samhället och följa utvecklingen över tid. Enligt en kartläggning från dåvarande Ungdomsstyrelsen (2009) hade omkring 70 000 unga kvinnor och män mellan 16 och 25 år i Sverige begränsningar i förhållande till äktenskap eller av familjen bestämda villkor för val av partner. Den nationella samordnaren mot våld i nära relationer uppskattade 2014 att det kunde vara uppåt 100 000 personer som lever under hedersrelaterade begränsningar i valet av partner (SOU 2014:49). Forskare har bedömt att det kan vara så många som 240 000 unga som lever under hedersrelaterade normer.

Utredningen om stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap (SOU 2012:35) uppskattade att minst 250–300 personer under 2011 upplevde en akut eller ganska akut risk att bli gifta mot sin vilja. När det gäller könsstympning uppskattade Socialstyrelsen år 2015 att 38 000 flickor och kvinnor i Sverige var könsstympade. Cirka 7000 av dem var under 18 år.

Tjejers rätt i samhället (TRIS) gjorde våren 2018 en kartläggning bland unga i årskurs nio i Uppsala med särskilt fokus på hedersrelaterat våld och förtryck. Resultatet visade att 20 procent av flickorna och 10 procent av pojkarna hade hedersrelaterade krav på sig. Av den gruppen svarade 23 procent att de kommer att utsättas för tvångsförlovnings eller äktenskap vid en otillåten kärleksrelation. I gruppen uppgav vidare 41 procent av flickorna och 31 procent av pojkarna att de upplevde en oro över att inte få bestämma sin framtida partner. Nästan var tredje flicka som uppgav att hon inte får välja sin framtida partner uppgav vidare att hon utsatts för flera olika former av våld vid upprepade tillfällen de senaste tre åren.

På uppdrag av Länsstyrelsen i Östergötlands län har Stiftelsen Allmänna Barnhuset i juni 2018 tagit fram en rapport avseende hur unga med ett begränsat val gällande partner svarat kring bl.a. olika former av våldsutsatthet. Av eleverna som uppgav att de inte själva får välja vem de ska gifta sig med eller leva tillsammans med som vuxen, svarade 88 procent att de utsatts för någon form av misshandel någon gång under uppväxten.

Även storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö har, i samarbete med Örebro universitet, under 2017 och 2018 gjort en kartläggning i syfte att undersöka omfattningen och karaktären av det hedersrelaterade våldet och förtrycket i respektive stad. I Stockholmsstudien framkom att 10 procent lever med oskuldsnormer. I Malmö uppgick siffran till 20 procent och i Göteborg till 13 procent.

Antalet barn som förts ut ur landet har fördubblats i år under perioden juni-september, enligt statistiken från Länsstyrelsens Östergötland nationella stödtelefon. En nationell kartläggning kring bortförda barn som Länsstyrelsen Östergötland gjorde 2019 visar att 71 procent av de kommuner som svarade på enkäten uppgav att de saknade rutiner för att hantera ärenden kring bortförda barn.

Brås rapport Tystnadskulturer – En studie om tystnad mot rättsväsendet lyfter att tystnaden mot rättsväsendet är en tydlig ingrediens i hederskulturen, särskilt när det gäller brott som har begåtts inom kollektivet. Det tyder på att mörker talet är högt och att den hedersrelaterade brottsligheten i Sverige är mer omfattande än kartläggningar visar.

De senaste åren har kommuner och myndigheter uppmärksammat situationen för inte minst unga och flickor i utsatta områden. Polisen har presenterat flera årliga rapporter som visar hur fundamentalister begränsar flickor och kvinnors frihet i utsatta områden.

Enskilda kommuner som Borås har tagit fram rapporter som visar hur moralpoliser agerar i stadsdelar och hur en betydande andel av flickorna utsatts för könsstympning. Det är bra att mer kunskap och fakta om situationen kommer fram, nu måste de politiska åtgärderna vara tillräckligt kraftfulla.

Vi liberaler värnar individen före kollektivet. Ingen människa ska av sin omgivning hindras att utöva de självklara rättigheter och möjligheter som gäller lika för alla i hela landet. Det gäller alla oavsett kön, ursprung eller bostadsort och det gäller alla oavsett om man är medborgare, nyanländ eller asylsökande. Kultur, tradition eller religion får aldrig användas som ursäkt för att upprätthålla förtryckande sedvänjor.

Det är av största vikt att ha en tydlig analys av hedersrelaterat våld och förtryck. Av ideologiska skäl eller av missriktad välvilja förekommer det fortfarande – särskilt på politikens vänsterkant – att mekanismerna bakom denna form av våld osynliggörs eller att det öppet förnekas att hedersrelaterat våld och förtryck ens existerar som en särskild företeelse.

54. FÖRBUD UPPFOSTRINGSRESOR

Uppfostringsresor är ett sätt att bestraffa minderåriga genom att skicka dem till släktingar i ett annat land. Det kan handla om minderåriga som har en annan sexuell läggning än vad släkten anser önskvärd, som upprätthåller familjens föreställningar om heder eller som lever ett liv oförenligt med familjens värderingar. Nyligen larmade UD om att antalet unga svenskar som skickas utomlands till "uppfostringsanstalter" stiger. De luras av familjen till att tro att de ska på semester, men lämnas i själva verket över till släktingar eller blir i värsta fall inlåsta på någon institution där de hålls fängslade och utsätts för psykiska och fysiska övergrepp. De som återvänder har ofta problem med psykisk ohälsa och missbruk, och de är ofta traumatiserade. Utrikesdepartementet hanterade 2019 25 ärenden som rörde så kallade uppfostringsresor med barn och unga vuxna. Det rörde sig då främst om resor till Kenya och Somalia. Liberalerna har fått igenom nya regler för utreseförbud kopplat till tvångsaktenskap och könsstympning, men det omfattar inte minderåriga som skickas utomlands för att bestraffas för deras livsstil. Det bör införas ett förbud mot att skicka minderåriga på uppfostringsresor eller andra form av resor utomlands där syftet är att bestraffa.

55. UTRED FÖRBUD MOT KUSINGIFTEN

Ett förbud mot kusingiften bör utredas, i kombination med att relevanta myndigheter får i uppdrag att genomföra en upplysningskampanj om riskerna med att ingå kusinäktenskap. Kusingifte är en del av hederskulturen, där giftermål inom släkten anses gynnsamt för familjens rykte och heder. Risken för sjukdomar på grund av inavel är överhängande i släkter med kusingiften i flera led. Men bruket att gifta sig inom sin släkt har även sociala konsekvenser som många gånger handlar om att behålla förtryckande hedersnormer.

56. KRIMINALISERA OSKULDSKONTROLLER OCH OSKULDSOPERATIONER

Media har gång på gång rapporterat att religiösa grupper och familjer med hedersnormer pressar unga till att genomföra oskuldskontroller vilket genomförs av vårdnaden, trots att det inte är förenligt med svensk lag. Verksamheter som uppmanar till oskuldskontroller och oskuldsoperationer ska inte erhålla offentliga bidrag. Legitimerad personal som vilseleder genom ovetenskaplig, felaktig information och genomför dessa ingrepp bör förlora sin legitimation. Ett särskilt brott bör även införas för oskuldskontroll för såväl den som utför kontrollen och den som begär kontrollen om det är en annan person än den som utsätts. Den som genomför eller medverkar till oskuldsoperation av minderårig ska dömas till fängelse.

57. RÄTT TILL MÅLSÄGANDEBITRÄDE FÖR SAMTLIGA HEDERSBROTT

Alla som utsätts för brott med hedersmotiv ska ha rätt till målsägandebiträde som besitter kunskap om området så fort en utredning har tillsatts. Tydliga riktlinjer för detta måste tas fram för att domstolen ska förordna målsägarbiträden med rätt kompetens.

58. STÄNGDA DÖRRAR I HEDERSRELATERADE BROTT FÖR ATT SKYDDA OFFER OCH VITTNEN.

Domstolsförhandlingar rörande minderåriga eller i sexualbrott eller migrationsmål sker oftast bakom stängda dörrar. Men i flera fall som rör hedersrelaterat våld och förtryck nekas förfrågan om detta. Vid en domstolsförhandling som gäller hedersrelaterade brott ska huvudregeln vara att dessa behandlas bakom stängda dörrar. Känsligheten i denna typ av fall och offer och vittnens behov av skydd och säkerhet överväger allmänhetens rätt till öppna rättegångar.

59. SANKTIONER MOT FÖRÄLDRAR SOM INTE HJÄLPER BORTFÖRDA BARN TILLBAKA TILL SVERIGE

Socialtjänsten ska kunna begära att domstol ska döma ut viten till föräldrarna och skadestånd till barnet så länge föräldrarna inte medverkar till att barnet förs hem. För att det ska bli effektivt måste rutiner för samverkan mellan socialtjänst, skola, polis och Försäkringskassan förbättras.

60. TILLFÄLLIGA VÅRDNADSHAVARE SKA GES TILL BORTFÖRDA BARN.

I lagstiftningen bör det framkomma att vid särskilda skäl ska en särskild förordnad vårdnadshavare kunna utses utan vårdnadshavares samtycke. Barn som är bortförda och som inte kan komma hem till Sverige eftersom föräldrarna inte deltar i utredningen ska få tillfälliga vårdnadshavare som har möjlighet att hjälpa att föra barnets talan.

61. SKYDDA ENSAMKOMMANDE FLICKOR FRÅN ÖVERGREPP

I Socialstyrelsens lägesrapport 2020 framkommer att andelen ensamkommande flickor har ökat från 8% till 28% och många placeras i familjehem, oftast hos släktingar. Det framkommer i rapporten att finns risker när ensamkommande flickor placeras i nätverkshem som bland annat hedersrelaterat våld och förtryck, människohandel samt utnyttjande och exploatering i hushållsslaveri (sexuellt eller annat). I ett ärende har JO riktat kritik mot en socialnämnd för att nämnden placerade en flicka, som var under 15 år, i ett familjehem trots att det hade kommit fram uppgifter om att flickan var gift med en vuxen son till familjehemsföräldrarna. Socialstyrelsen bör skärpa riktlinjerna så att ensamkommande barn aldrig placeras i familjehem när det föreligger risk för övergrepp.

62. SKOLAN SKA MOTVERKA HEDERSKULTUR

Skolans läroplan innehåller exempelvis skrivningar om att ingen ska utsättas för diskriminering och att främlingsfientlighet ska motverkas. Liberalerna vill även införa en skrivning i läroplanen om att skolan ska ”motverka hedersrelaterade normer, och säkerställa att alla elever vet att ingen får utsättas för förtryck eller våld av hedersskäl och informera alla elever om deras rättigheter.”

63. NATIONELLT KOMPETENSLYFT

Räcker inte med ny lag Det behövs ett statligt finansierat kompetenslyft för som säkerställer att all personal som möter barn under 18 år – även de som arbetar med yngre barn – får utbildning i frågor som handlar om hedersrelaterat våld och förtryck. Kompetenslyftet ska nå ut till personal vid bland annat barnavårdscentraler, förskolor, grundskolan och gymnasiet, fritidsverksamheter, socialtjänst samt Migrationsverket.

64. UTRIKESDEPARTEMENTET SKA GÖRA ALLT FÖR ATT FÅ HEM SVENSKA BARN

Utrikesdepartementet bör prioritera frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck. UD bör arbeta proaktivt för att nyttja alla diplomatiska möjligheter att få hem barn som förts ut ur landet mot sin vilja. Dessutom bör Socialtjänsten få i uppdrag att utveckla socialtjänsternas möjligheter att samverka effektivt med bl.a. utrikesförvaltningen och ta fram metodstöd för hanteringen av dessa ärenden.

65. INRÄTTA SÄRSKILDA ENHETER INOM POLISEN MOT HEDERSBROTT

I varje polisområde finns det en uttalad enhet som ska omhänderta ärenden som rör brott i nära relationer eller narkotikabrott. Det bör finnas motsvarande för arbete mot hedersbrott i utsatta områden. För att förbättra kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck inom åklagarkåren bör heder vara ett obligatoriskt moment på grundutbildningen för åklagare.

66. SKOLPLIKTEN MÅSTE UPPRÄTTHÅLLAS NÄR BARN FÖRSVINNAR UTOMLANDS

Såväl Riksrevisionen som Länsstyrelsen Östergötland har uppmärksammat att det saknas tydliga rutiner och tillsyn när det gäller barn som inte är i skolan för att de befinner sig utomlands. Det kan handla om barn som inte är motiverade att gå i skolan, som har förts utomlands för uppfostringsresor eller för att giftas bort. Skolpersonal måste ges glasklara riktlinjer för att alltid hävda skolplikten och utfärda viten till vårdnadshavare som inte säkerställer barnens skolnärvaro.

Förortslyftet

Demokrati och jämställdhet

En plan för att Sverige inte ska ha några utsatta områden år 2030

Innehåll

Besluts punkter.....	2
Inledning: Integrationspolitik som bygger på svensk mångfald och eget ansvar	6
Kapitel 1: En tydlig integration in i det svenska samhället	7
Kapitel 2: Stärk kvinnors livssituation i utsatta områden	11
Kapitel 3: Stärk det demokratiska civilsamhället i utsatta områden	15
Kapitel 4: Bekämpa extrema krafter i utsatta områden.....	17

Arbetet har letts av riksdagsledamot Robert Hannah och utredare Yoav Bartal har bistått arbetet med rapporten. Till stor hjälp för arbetet har en referensgrupp bestående av liberala politiker från olika delar av landet involverats. Referensgruppen har bestått av Helena Holmberg, Monica Lundin, Jan Jönsson, Frida Jansson, Torkild Strandberg, Catharina Bildt och Roko Kursar.

Förslag från rapporten

INTEGRATION

- 1. Inga utsatta områden senast 2030 bör vara ett vägledande mål för statens budget.** Alla integrations- eller migrationspolitiska reformer måste bygga på en konsekvensanalys om reformerna minskar eller ökar utanförskapet
- 2. Mål för integrationspolitiken.** Integrationspolitikens övergripande mål om lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund måste kompletteras med tydliga delmål.
 - a. Social integration.** Obligatoriskt deltagande i kvalitetssäkrad språk- och samhällsundervisning som följs upp.
 - b. Ekonomisk integration.** Mediantiden från uppehållstillstånd till att individen blir självförsörjande ska halveras till 2030.
 - c. Demokratisk integration.** Alla integrationsinsatser måste bygga på delaktighet i svenska samhället och respekt för demokratiska värderingar.
- 3. Obligatorisk samhällsundervisning för alla nyanlända.** Alla nyanlända ska delta i obligatorisk samhällsundervisning. Det bör även inkludera de som idag väljer eget boende, samt anhöriginvandrare.
- 4. Särskild samhällsinformation för nyanlända barn.** Skolverket ska få i uppdrag att ta fram ett särskilt studiematerial med information om svenska samhället för nyanlända barn inom ramen för den vanliga skolan.
- 5. Digital kurs i samhällskunskap för anhöriginvandrare.** Migrationsverket ska få i uppdrag att ta fram en digital kurs i samhällskunskap för anhöriginvandrare inför ankomst.
- 6. Ekonomisk integration för permanent uppehållstillstånd.** Egen försörjning, kunskaper i svenska språket och samhället samt godandel ska vara villkor för att få erhålla permanent uppehållstillstånd för att stärka individens möjligheter att snabbt bli en del av samhället.
- 7. Barn ska aldrig behöva tolka.** Det är oacceptabelt att minderåriga barn i dag används som tolkar när deras föräldrar eller andra vuxna släktingar inte kan göra sig förstådda på svenska. Integrationspolitiken måste bygga på tydliga förväntningar på att alla som kan lära sig svenska också gör det, men när men när tolkning behövs ska det ges. Barn under 18 år ska aldrig behöva tolka åt sina familjemedlemmar.
- 8. Förnya stadsbyggnaden i de mest utsatta bostadsområdena.** En plan bör tas fram för att även bortom 2030 lyfta de områden där utsatthetsproblem kvarstår på grund av bebyggelsestrukturen. Tyngdpunkten ska ligga på ombyggnation samt omdragningar av vägar och andra strukturförändringar för att skapa tryggare och trivsammare miljöer. I vissa fall kan det också vara nödvändigt med strategiska rivningar för att ge möjlighet att bygga om och bygga nytt. Det bör tillsättas en utredning för att fastställa vilka delar av miljonprogramsområden där det saknas förutsättningar för att göra miljöer eller kvarter trygga.
- 9. Myndigheter bör använda inkluderande språk.** Det är viktigt att svenska myndigheter, regioner och kommuner är medvetna om hur språket kan användas för att befästa utanförskap eller främja delaktighet. Exkluderande ordval, som att beskriva barn som är födda i Sverige som invandrabarn, ska undvikas.

10. **Öka förtroendet för rättsväsendet.** Polisen måste få resurser att inte bara kunna genomföra rent polisiär brottsbekämpning utan även arbeta med relationsbyggande, inte minst genom regelbundna besök på skolor.
11. **Medborgarskapssamtal.** Vi vill stärka medborgarskapets status och främja ett inkluderande samhälle där varje människas frihet är i fokus och där alla ökar sina möjligheter att bli en aktiv samhällsmedborgare. När språk- och samhällsprov för medborgarskap som Liberalerna drivit fram har blivit verklighet ska ansökningsprocessen därefter kompletteras med ett personligt samtal. Ett så viktigt steg som att bli medborgare ska bygga på ett mänskligt möte som markerar det personliga åtagandet och förtroendet med såväl språk som de rättigheter och skyldigheter som medborgarskapet innefattar.

JÄMSTÄLLDHET

12. **Ekonomiskt stöd till förortens feministiska krafter.** Inrätta ett riktat statligt stöd för att främja organisering i utsatta områden för att stärka flickors och kvinnors egenmakt och självständighet.
13. **Gör det enklare för nyanlända föräldrar att genomföra etableringsinsatser.** Systemet för föräldraförsäkring för nyanlända bör bli en del av etableringsprogrammet för nyanlända istället för en del av den vanliga föräldraförsäkringen.
14. **Inför öronmärkta månader på grundnivå.** I dag finns det inga öronmärkta dagar i föräldraförsäkringen för den som har så låg inkomst att föräldrapenningen ges på grundnivå. Svenskar med utländsk bakgrund – särskilt kvinnor – är kraftigt överrepresenterade i denna grupp. För jämställdhetens och integrationens skull ska nittio dagar ska reserveras för vardera föräldern även för föräldrapenning på grundnivå.
15. **Nationell kartläggning av könsstympling.** Det måste genomföras en ny nationell kartläggning av hur många flickor och kvinnor som lever med konsekvenserna av könsstympling, samt hur många som riskerar att utsättas för det.
16. **Inför rutiner för vårdgivare och skolor för att upptäcka våldsutsatthet och hedersrelaterade problem.** Inför rutiner vid hälsokontroller att alltid ställa frågor för att upptäcka alla former av våldsutsatthet och tydligt synliggöra t.ex. barn- och tvångsäktenskap, könsstympling och sexualbrott.
17. **Säkerställ jämställd tillgång till fritid och idrott i utsatta områden.** Offentligt stöd till aktiviteter för de boende ska rikta sig till flickor och pojkar i lika hög grad. Idrotts- och fritidsverksamheter som får offentliga bidrag ska visa att de arbetar inkluderande och att alla barn och unga får likvärdig tillgång till verksamheten, oavsett kön.
18. **Ändra sambolagen för att stoppa informella barnäktenskap.** Barn under 18 år har inte fullt juridiskt självbestämmande, men trots detta gäller sambolagen även för omyndiga som bor med vuxna. Det behövs en 18-årsgräns för att inte vuxnas juridiska ansvar och skyldigheter ska läggas på omyndiga unga.

CIVILSAMHÄLLET

19. **Skärp kontrollen av organisationsbidrag.** Ett aktivt föreningsliv är en av stöttepelarna i samhället och måste uppmuntras. Nattvandringar, föreningsliv och idrott bygger på människors ofta ideella engagemang. Utformningen och kontrollen av organisationsbidrag bör skärpas så att bidrag aldrig går till verksamhet som främjar segregation eller motverkar demokratiska värderingar. Det ska vara förbjudet för organisationer att förmedla bidrag till medlemsorganisationer som inte uppfyller demokratiska villkor.
20. **Stärk svenska språkets ställning i utsatta områden.** Det bör göras en kartläggning av det svenska språkets ställning i vardagslivet i utsatta områden och vad som kan göras för att underlätta användningen av svenska som gemensamt kommunikationsspråk. När myndighetsinformation ges på andra språk ska samma information på svenska alltid inkluderas.

21. **Servicekontor ska finnas i utsatta områden.** För att stärka lokalsamhällena och öka gemenskapen behöver fler myndigheter öka sin närvaro i utsatta områden. Det bidrar också till att ge förutsättningar för fler företag. Lämpliga myndigheter, inte bara bidragsgivande, bör öppna servicekontor i utsatta områden.
22. **Ungdomsförbund ska få besöka skolor.** Bredda skolans demokratiuppdrag för att säkerställa att alla elever under sin skolgång ska ha möjlighet att komma i kontakt med politiska ungdomsförbund. Gymnasierectorer ska ha ett särskilt uppdrag att skapa kontaktytor mellan ungdomsförbund och ungdomar i skolan. Det kan ske genom regelrätta debatter, bokbord eller klasspresentationer. Skollagens regler om opartiskhet ska följas.
23. **Demokratikanon.** Ta fram en demokratikanon, ett urval av texter som har haft särskild betydelse under demokratis framväxt i Sverige. En demokratikanon ska kunna vara en viktig del i SFI-undervisningen men även användas i skolans olika årskurser samt för läsning och diskussion vid studiecirklar och folkhögskolor.

EXTREMISM

24. **Skärp tillsynen av demokrativillkoret för föreningsbidrag.** Tillsynen måste bli kraftfullare, inte minst genom oannonserade besök och inspektioner vid evenemang som genomförs av föreningar och organisationer som får statliga bidrag.
25. **Inför demokrativillkor även för kommunal och regional bidragsgivning.** Ett relativt stort antal organisationer med kopplingar till extremistmiljöer mottar offentliga medel genom såväl statliga som kommunala bidrag. Ett demokrativillkor även bör införas för regionala och kommunala bidrag.
26. **Stärk folkbildningen – reformera bidragssystemet.** Det behövs ett omtag i bidragsgivningen till studieförbundens verksamhet. Varken kommunala, regionala eller statliga bidrag till den fria folkbildningen i studieförbund och högskolor får försvinna i bidragsfusk eller slussas till antidemokratiska krafter. Regeringen måste presentera konkreta insatser för att kraftfullt förbättra transparensen och uppföljningen.
27. **Inte en skattekrona till extremism med studieverksamhet som täckmantel.** Nationellt centrum mot våldsbejakande extremism bör vara med och stödja så att den bidragsgivning till folkbildning som sker via kommuner och regioner samt Folkbildningsrådet aldrig stödjer extremism.
28. **Informera skolungdomar om den våldsbejakande islamismens brott mot mänskligheten.** Forum för levande historia bör få ett uppdrag att informera om den våldsbejakande islamismens brott mot mänskligheten samt det pågående hot mot demokratin som islamistisk fundamentalism fortfarande idag utgör.
29. **Bekämpa antisemitismen.** Det behövs ökad medvetenhet om hur antisemitismen i Sverige tar sig uttryck i dag. Det får aldrig förekomma att skolor undviker att diskutera antisemitism därför att ämnet skulle anses känsligt. Det bör genomföras en nationell kartläggning av förekomsten av antisemitism i skolorna. Målet bör vara att alla barn och ungdomar någon gång under skolgången ska ges möjligheten att göra en studieresa till ett förintelsläger.
30. **Bekämpa rasism och diskriminering.** Skolans arbete med en demokratisk värdegrund och kunskap mot antisemitism, afrofobi, islamofobi, homofobi och andra former av intolerans måste förstärkas. Den tio år gamla diskrimineringslagen bör utvärderas.
31. **Motverka icke-demokratiska staters påverkan i utsatta områden.** Sverige kan inte vara en fristad för icke-demokratiska stater att sprida extremism. Regeringen bör därför, likt flera andra europeiska länder har gjort, lägga fram lagstiftning som stoppar icke-demokratiska stater och organisationer med nära koppling till icke-demokratiska stater från att finansiera verksamhet i Sverige. En sådan lagstiftning bör föregås av en utredning som analyserar de olika lagstiftningarna som införts i andra liberala rättsstater och konsekvenser i förhållande till svenska grundlagen.

- 32. Bättre och mer systematiska granskningar av religiösa samfund som får statsbidrag.** Inför ett demokratikriterium vid bidragsgivning till religiösa samfund. Kopplingar till icke demokratiska stater bör kartläggas.
- 33. Anmälningsskyldighet vid fusk för bidragsgivande myndigheter.** Det bör införas en anmälningsskyldighet till Polisen för samtliga bidragsgivande myndigheter när man misstänker att bidragsfusk har begåtts.

Inledning:

Integrationspolitik som bygger på svensk mångfald och eget ansvar

Denna rapport tar ett övergripande perspektiv på hur integrationspolitiken ska utvecklas för att främja demokrati och jämställdhet. Den innehåller förslag som ska styra integrationspolitiken i en mer liberal riktning, samt förslag som kompletterar de sakpolitiskt inriktade rapporterna, som partistyrelsen tidigare avhandlat. Dessa har handlat om bostadspolitik, utbildning, trygghet och arbetsmarknaden.

Liberalernas och liberalismens vision är att varje individ ska ha friheten att forma sitt eget liv efter egen vilja och drivkraft. Den friheten kräver ett öppet och inkluderande samhälle där varje person tillåts bidra, möts av höga förväntningar och där samhället bekämpar alla former av förtryck.

Vår integrationspolitik bygger på att det finns en oerhörd potential i att människor kommer till vårt land. Sverige, liksom många andra länder, står inför det faktum att fler och fler blir äldre samtidigt som en allt lägre andel av befolkningen befinner sig i arbetsför ålder. Att fler kommer till Sverige och jobbar är viktigt för vårt framtida välbefinnande. Vi vill att alla som kommer till Sverige ska ta ett stort eget ansvar för integrationsprocessen. Betoningen på eget ansvar är framförallt gynnsam för individen själv, som får bättre förutsättningar till ett självständigt liv. Genom att ta eget ansvar får man egenmakt.

Utgångspunkten ska vara att alla nya svenskar genom studier och jobb ska kunna axla ett personligt ansvar för sitt liv, utan att stå i beroendeställning till olika kollektiv vare sig det är socialtjänsten, släkten eller klanen. Liberal integrationspolitik säkrar och investerar i alla nyanlända så att de får förutsättningar att snabbt bli självförsörjande, lära sig det gemensamma språket, och ta till sig vilka lagar och värderingar som Sverige bygger på. Det står i bjärt kontrast till den vänsterinriktade integrationspolitiken, som lett till att nyanlända fastnat i bidragsberoende och utanförskap.

Vägen in i ett Sverige som är möjligheternas land ska bli öppnare för alla som respekterar de lagbundna ramarna för svenska samhället. Det är en svensk mångfald, som värnar individens frihet att forma sitt liv, men stänger dörren för den som utifrån extrema värderingar vill begränsa andras friheter och rättigheter. I den om det liberala samhället är att individer har rätt att leva som de vill på en mångfald av sätt, med vilken kulturell identitet man vill så länge man inte skadar andra eller bryter mot lagen. Detta skiljer sig från ett samhälle där familjen eller staten delar ut repressalier och bestämmer hur man ska tänka, tycka och leva. Rättsstaten, demokratin, civila samhället och de individuella mänskliga rättigheterna är ryggraden som bär upp ett fredligt liberalt samhälle och som har fått uttryck på ett unikt sätt i Sverige. Därför är de också de regler som håller ihop samhället och som alla måste följa. Vår vision är att alla ska kunna känna sig delaktiga och inkluderade i ett Sverige som är möjligheternas land.

När Liberalernas fd partiledare Per Ahlmark 2003 skrev ett nytt förord till sin legendariska bok "Vänstern och tyranniet" underströk han att det demokratiska samhället åter måste rusta sig till kamp. "Den tredje totalitära världsåskådningen under de senaste hundra åren har nu trätt fram med kraft och tydlighet. Efter kommunismen och nazismen ser vi hur den islamska fundamentalismen ställer liknande krav på oss. Vi ska anpassa oss till dess anspråk som inte medger invändningar, pluralism eller kompromisser", varnade Ahlmark.

Precis som vi ska slå vakt om religionsfriheten, och rätten att utöva sin tro, ska vi motarbeta våld och förtryck när det kläs i religiösa kläder. De radikala islamisterna ryggar inte för ohämmat våld, målet är erövring och utplåning av deras fiender. Samtidigt växer också det extremistiska hotet från radikalnationalistiska krafter, inte minst från så kallade ensamagerande som radikaliserar av nätbaserade forum.

Kapitel 1:

En tydlig integration in i det svenska samhället

Det här kapitlet handlar om den övergripande integrationspolitiken och politikens ansvar att upprätthålla ramar för integrationsprocessen. Alla nyanlända får verktygen att ta ansvar för sin integration utifrån sina individuella förutsättningar. Politiken har också ett viktigt ansvar att förändra de strukturer som under lång tid upprättats i utsatta områden där kriminalitet, misslyckade skolor och omhändertagandementalitet försvårar det egna ansvarstagandet.

Liberalerna är det parti som har en konkret politik för att bryta bidragsberoendet. I rapporten om arbetsmarknaden lyfter Liberalerna ett stort antal konkreta förslag för att öka drivkrafterna till arbete, att sänka trösklarna till arbetsmarknaden och att insatser som ges till nyanlända och arbetslösa är effektiva. Det är viktigt att tillfälliga arbetsmarknadsinsatser för arbetslösa under coronakrisen inte permanentas och därigenom gör det mindre lönsamt att arbeta. Hit hör bland annat det ändrade medlemsvillkoret till a-kassan där en medlemsmånad räknas som fyra, lättnaderna i arbetsvillkoret och det höjda grundbeloppet.

Liberal integrationspolitik handlar också om att befästa de demokratiska, jämställda och sekulära värderingar som präglar vårt land. Det handlar om att motverka parallellsamhällen som till exempel tar sig uttryck i hedersrelaterat våld och förtryck. Den som med hot och hat hindrar andra att leva i frihet ska aldrig mötas med tolerans. Inte minst måste politiken också bekämpa grogrunden och förekomsten av diskriminering, rasism och extremism.

Vi ser medborgarskapet som slutet på integrationsprocessen och inte ett steg på vägen. Medborgarskapet ska man erhålla först när man har uppnått de sociala, ekonomiska och demokratiska mål som vi vill ställa upp. Dessutom behöver skapa en mer inkluderande syn på vad det innebär att vara svensk. En svensk medborgare ska aldrig behöva känna sig ifrågasatt som svensk.

Sverige ska vara ett öppet land som välkomnar nya invånare, ett land där vi oavsett ursprung skapar en gemensam framtid. Integrationen är en ömsesidig process mellan människor, där känslan av tillhörighet till samhället är resultatet. Språk, jobb, kunskaper om det nya landet och frihet från diskriminering är medel och förutsättningar för den processen.

1. INGA UTSATTA OMRÅDEN SKA VARA VÄGLEDANDE MÅL FÖR BUDGETEN

Inga utsatta områden senast 2030 bör vara ett vägledande mål för statens budget. Alla integrations- eller migrationspolitiska reformer måste bygga på en konsekvensanalys om reformerna minskar eller ökar utanförskapet. Alla reformer ska vägledas av principen att nyanlända ska få verktyg att ta eget ansvar för sin integration utifrån sina individuella förutsättningar. Dagens system innebär att samhället inte bistår med effektiva insatser som leder till språkkunskaper och jobb och som utgår från individens behov.

2. MÅL FÖR INTEGRATIONSPOLITIKEN

Liberalerna ska verka för en tydligare styrning av integrationspolitiken. Integrationspolitikens övergripande mål om lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund, som fastställdes 2009, måste kompletteras med tydliga delmål som årligen följs upp. Alla integrationspolitiska insatser

för etableringen av nyanlända och att vända utvecklingen i utsatta områden ska bygga på forskningsbaserad evidens och vara långsiktiga.

1. Social integration.

Dagens system för att människor som kommer till Sverige ska delta i svenskundervisning och information om det svenska samhället måste kvalitetssäkras och följas upp mycket bättre. Det ska vara obligatoriskt att delta och ska ske både i väntan på uppehållstillstånd (asyltiden) och när uppehållstillstånd erhållits (etableringen).

2. Ekonomisk integration.

Arbetsföra personer ska ha egen försörjning. I ett första steg ska mediantiden från uppehållstillstånd till dess att invididen uppnår självförsörjning halveras till 2030, genom till exempel sänkta trösklar till arbetsmarknaden och ökade drivkrafter till arbete.

3. Demokratisk integration.

Alla integrationsinsatser ska genomsyras av ökad delaktighet i det svenska samhället, vilket innefattar kunskap om och respekt för vårt demokratiska och sekulära samhälle, inklusive yttrandefrihet och religionsfrihet, rättsstaten samt jämställdhet mellan kvinnor och män och brottslagstiftningen.

3. OBLIGATORISK SAMHÄLLSUNDERVISNING FÖR ALLA NYANLÄNDA

Liberalerna har genomfört reformer för att nyanlända får bättre tillgång till svenska språket och samhällsundervisning. Ytterligare steg behövs för att säkra att alla får kunskaper om svenska samhället och de rättigheter, skyldigheter och möjligheter som följer av att bo här. På motsvarande sätt är det också viktigt att verksamheter som sjukvården har den kulturkompetens som behövs för att möta och ge situationsanpassad information till människor som flyttar till Sverige i vuxen ålder.

Det bör vara obligatoriskt för samtliga asylsökande, inklusive de som idag väljer eget boende, samt anhöriginvandrare, att delta i samhällsundervisning. Undervisningen ska ske direkt vid ankomst till Sverige men även under asyltiden samt när man fått uppehållstillstånd. Undervisningen ska fokusera på frågor om vårt demokratiska, jämställda och sekulära samhälle.

Forskning har visat på en rad områden där kunskapen och förståelsen bland nyanlända brister trots att man vistats i Sverige under flera år. Det handlar om frågor som jämställdhet, sexuella rättigheter, hedersförtryck, hbtq-personers rättigheter samt judars och andra religiösa minoriteters rättigheter. Utöver insatser för nyanlända är det viktigt att fortsätta stärka kunskaper om mänskliga rättigheter och demokrati hos hela befolkningen. Samma frågor måste få ett särskilt fokus i undervisningen till nyanlända.

4. Skolverket ska få i uppdrag att ta fram ett särskilt studiematerial med information om svenska samhället för nyanlända barn inom ramen för den vanliga skolan.
5. Migrationsverket bör få i uppdrag att ta fram en digital kurs som anhöriginvandrare ska genomföra innan de kommer till landet. Det bör tydliggöras att det är ett villkor för anhöriginvandrare att ha genomfört kurs om samhället för att ta del av samhällets förmåner.

6. EKONOMISK INTEGRATION FÖR ATT ERHÅLLA PERMANENT UPPEHÅLLSTILLSTÅND

Liberalerna vill öka incitamenten för människor att snabba på sin integrationsresa i Sverige. Detta måste ske parallellt med att vi förbättrar de verktyg samhället erbjuder för att människor ska komma ut i arbete, genom att insatser följs upp, kvalitetssäkras och arbetsmarknadsanpassas.

Kraven för att kunna få permanent uppehållstillstånd bör tydliggöras. Det bör finnas ett krav på egen försörjning, kunskaper i svenska språket och samhället samt god vandel för att få erhålla permanent uppehållstillstånd. Barn eller personer som på grund av funktionsnedsättning, sjukdom eller andra begränsningar som innebär att de har betydande svårigheter att kunna uppfylla t.ex. kraven för språkkunskaper eller försörjningskravet måste kunna undantas, liksom så kallade kvotflyktingar. Detta är på väg att förverkligas med den nya migrationslagstiftningen och det är viktigt att det implementeras på ett sätt som stärker individens möjligheter att snabbt bli en del av samhället.

Det är nödvändigt att Sverige får en hållbar migrationspolitik som har bred förankring i riksdagen. Den ska vara human med fokus på de människor som har asylskäl och måste vara långsiktigt hållbar. Det finns redan i dag ett antal villkor för att erhålla permanent uppehållstillstånd. Med ovanstående villkor skapas en tydlig koppling mellan ekonomisk integration och permanent uppehållstillstånd.

7. BARN SKA ALDRIG BEHÖVA TOLKA

År 2019 presenterades en statlig utredning om tolksituationen. Utredningen presenterar ett antal viktiga förslag för att öka tillgången till kvalificerade tolkar och att se till att barntolkning inte förekommer.

Nyckeln in i det svenska samhället är det svenska språket. Det ska finnas höga förväntningar på att alla som kan lära sig svenska också gör det, men för den som behöver tolkning i kontakt med sjukvården, kommunen eller någon myndighet ska tolkar användas. På orter där tillgången är liten på tolkar är liten, eller i särskilt känsliga situationer, kan telefontolk av integritetsskäl ofta vara en lösning.

När barn tolkar åt sina vuxna familjemedlemmar blir de bärare av ett ansvar som aldrig ska läggas på ett barn. Detta är särskilt viktigt med tanke på att tolkning ofta används i känsliga och privata ärenden. Lagen bör skyndsamt ändras så att barn under 18 år inte ska behöva tolka åt vuxna i möten med myndigheter.

8. EN PLAN FÖR ATT BYGGA OM OMRÅDEN SOM ÄR SÄRSKILT UTSATTA EFTER 2030

Liberalerna har i en delrapport beskrivit ett antal bostadspolitiska reformer som är avgörande för att vända utvecklingen i utsatta områden. Det handlar om ökade investeringar, aktörssamverkan, feministisk stadsplanering, trygghetsskapande insatser, en nationell investeringsfond för att möjliggöra lån för investeringar i utsatta områden och mycket annat. Samtidigt krävs en plan för de områden där den fysiska miljön skapar särskilt stora problem. Det finns miljonprogramsområden där själva bebyggelsestrukturen är ett grundläggande problem som cementerar otrygghet, utanförskap och isolering från omgivande bostadsområden.

Därför bör det tas fram en plan för att lyfta de utsatta områden där problemen i bebyggelsestrukturen är som störst. Tyngdpunkten ska ligga på att identifiera hur ombyggnation samt omdragningar av vägar och andra strukturförändringar kan skapa bättre förutsättningar för trygga och trivsamma miljöer och områden. Förändringarna ska ha som självklar utgångspunkt att värna allas rätt – oavsett kön – att röra sig fritt och känna sig trygga i området. I vissa fall kan det också vara nödvändigt med strategiska rivningar för att ge möjlighet att bygga om och bygga nytt. Hänsyn ska tas till konsekvenserna för de boende av förändringarna, men också vad konsekvensen blir om inget görs för att förändra stadsdelar i långvarigt utanförskap.

9. MYNDIGHETER BÖR ANVÄNDA INKLUDERANDE SPRÅK

Ord som samhällets myndigheter använder har betydelse och kan förstärka utanförskapet. Många barn som är födda i landet känner idag en större tillhörighet med sina föräldrars hemland än deras egen - det beror inte enbart på att föräldrarna velat skapa en sådan identitet utan också på grund av att det svenska samhället genom ord och handlingar ofta visar att barnet inte har samma tillhörighet till sitt hemland. Istället för att fokusera på människors utseende eller bakgrund bör fokuset vara på vår gemensamma framtid. Begrepp som

invandrare, invandrarområde, invandrarskola med flera bör av myndigheter och myndighetspersoner användas mycket restriktivt för att benämna svenska medborgare, särskilt gentemot barn som är födda i Sverige. Istället bör begrepp som första generationens svenskar användas för att säkerställa en inkludering. Det är viktigt att myndigheter är medvetna om språkets betydelse för utanförskapet.

10. ÖKA FÖRTROENDET FÖR RÄTTSVÄSENDET

Att invånare känner förtroende för samhällets institutioner är en viktig demokratisk fråga. Generellt sett har invånare ett gott förtroende till polisen, men det finns undantag. Förtroendet är dock betydligt lägre bland unga i förorten. Bristfälliga eller negativa relationer till polis och rättsväsende uppmärksammas som ett grundläggande problem i utsatta områden i den omfattande studien "Att vända utvecklingen – från utsatta områden till trygghet och delaktighet".¹ Liberalerna har i en ny trygghetsrapport presenterat en rad nya förslag för att öka samhällets möjligheter att stoppa kriminella gäng i utsatta områden och att förhindra rekryteringen. Som komplement till dessa förslag, inte minst rörande fler poliser och brottsbekämpande åtgärder, vill vi att polisen ges resurser att i ökad utsträckning arbeta relationsbyggande. Det behövs poliser som känner till området och dess invånare och som långsiktigt bygger upp förtroendet bland de boende. Dessa bör ges tid att komma på regelbundna besök på skolor, inte bara dyka upp när det hänt något. För att stoppa parallella strukturer behövs en kontinuerlig polisiär närvaro och uthålliga riktade insatser i områdena. För att invånarna ska kunna känna ökat förtroende för polisen måste polisen ges bättre förutsättningar att verka. Det behövs fler synliga och närvarande poliser, inte bara vid uttryckningar

11. INFÖR MEDBORGARSKAPSSAMTAL

Det är en viktig del i det liberala samhället att alla är medborgare fullt ut är inkluderade i det rättsliga förhållandet mellan medborgaren och staten som medför rättigheter och skyldigheter för båda parter. Medborgarskapet förenar alla medborgare och står för samhörighet med Sverige. Vi vill stärka medborgarskapets status och främja ett inkluderande samhälle där varje människas frihet är i fokus och där alla ökar sina möjligheter att bli en aktiv samhällsmedborgare.

Under lång tid var medborgarskapets betydelse nedprioriterat i Sverige. Liberalerna har under lång tid arbetat för att höja dess status, bland annat genom att driva på för medborgarskapsceremonier och att införa språk och samhällskrav. Det genomför vi nu som ett led i Januariavtalet.

När den reformen är på plats vill vi att den utvidgas utöver rent skriftliga test till att även inkludera fysiska samtal.

Det är något som genomförs i en rad länder som Kanada, Frankrike, Finland, Australien, och USA. Ett så viktigt steg som att bli medborgare ska bygga på ett mänskligt möte som markerar det personliga åtagandet och förtrogenheten med såväl språk som de rättigheter och skyldigheter som medborgarskapet innefattar. Medborgarsamtalet ska också handla om varför man vill bli medborgare och kunskaper om hur samhället fungerar.

1 Att vända utvecklingen", red: Gerell, Manne, Malmö universitet, 2020

Kapitel 2: Stärk kvinnors livssituation i utsatta områden

Hela Liberalernas arbete med Förortsliftet har ett tydligt feministiskt perspektiv. En av utgångspunkterna för arbetet är polisens kartläggning och analys av utsattheten i bostadsområden, där just flickor och kvinnors utsatthet särskilt uppmärksammas. Det här kapitlet fokuserar på stärkande insatser för kvinnor i utsatta områden. Inte minst är det ett komplement till de jämställdhetsförslag som ingått i övriga fyra rapporter.

Vår rapport om trygghet innehåller ett dussintal nya politiska förslag för att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck. Rapporten om skolan tar upp att bristande ordning och trygghet i skolan särskilt drabbar flickor och presenterar förslag på det området, liksom att förskolan måste lyftas, bland annat för ökad jämställdhet. Dessutom uppmärksammar bostadsrapporten behovet av mer feministisk stadsplanering, just för att bygga bort miljöer som skapar otrygghet och rädsla för att visas på offentliga platser för flickor och kvinnor.

I arbetsmarknadsrapporten tar vi upp att allt för många utrikes födda kvinnor, framförallt de som kommer som asylsökande eller anhöriginvandrare, saknar idag jobb och egen lön. En viktig del av Förortsliftets arbetsmarknadsrapport har varit att se över transfererings- och stödsystem som skapar inlåsnings effekter vilket håller kvar många kvinnor i hemmet och i bidragsberoende.

12. EKONOMISKT STÖD TILL FÖRORTENS FEMINISTISKA KRAFTER

Flickor och kvinnors röster i förorten måste synliggöras mer för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen Sverige satt upp. Rätten att forma och påverka våra liv ska råda i hela vårt samhälle. Kvinnors organisering har historiskt sätt varit avgörande för att nå den utveckling som skett under de senaste 100 åren i Sverige. Tidigare erfarenheter visar på att kvinnors egen organisering riskerar att möta motstånd då målet är att utmana och motverka de patriarkala strukturer som råder.

Samarbete är därför viktigt och avgörande för att få kraft att fortsätta den kamp som påbörjats likväl som erfarenhetsutbyte mellan olika verksamheter. Det kan vara genom ett strukturerat samarbete med etablerade kvinnorrättsorganisationer.

Liberalerna ska verka för inrättandet av ett riktat stöd för att främja organiseringen av och flickor och kvinnor i utsatta områden och att stärka deras egenmakt och självständighet. Det ska stärka flickor och kvinnors aktörskap, demokratiska delaktighet och åtnjutandet av grundläggande fri- och rättigheter. Det kan handla om entreprenörskap, arbete mot våld mot kvinnor, idrott och andra former av föreningsliv.

13. GÖR DET ENKLARE FÖR NYANLÄNDA FÖRÄLDRAR ATT GENOMFÖRA ETABLERINGSINSATSER

Det behövs radikalt förbättrade arbetsmarknadsinsatser och svenska språkinsatser när kvinnor är nya i Sverige för att det inte ska leda till ett livslångt utanförskap, bidragsberoende och beroende av manlig partner. Föräldraförsäkringen för nyanlända måste förändras för att det ska bli möjligt.

Det är något fler kvinnor (54 procent) än män (46 procent) som är inskrivna i etableringsuppdraget, men det är mer än dubbelt så hög andel män som arbetar 90 dagar efter etableringsuppdraget: 41 procent bland män jämfört med 18 procent bland kvinnorna.²

Sveriges kvinnolobbys rapport ”Snabbspår och stickspår” från 2017 visade att 16 procent av kvinnor med en etableringsplan var förhindrade att medverka i aktiviteter på grund av föräldraledighet, jämfört med 1 procent av männen. Undersökningar har visat att nära hälften av nyanlända kvinnor har så hög utnyttjande av föräldrapenning att de knappast har möjlighet att påbörja sfi eller andra insatser som underlättar inträde på arbetsmarknaden. En tredjedel av nyanlända män som får barn tar inte ut någon föräldrapenning alls, jämfört med sju procent med inrikes födda pappor.

Nyanlända kvinnor tar, som kvinnor vanligtvis gör, ofta ett större ansvar för det obetalda hemarbetet, vilket påverkar möjligheten att delta i arbetslivet. Men sambandet kan också gå åt andra hållet. Svårigheter att komma in på arbetsmarknaden, sämre utbildningsbakgrund och fördomar kan leda till att kvinnorna hänvisas till att ta hand om hem och barn i betydligt större utsträckning än vad de själva skulle önska.

En statlig utredning konstaterar: ”Slutsatsen blir därmed att föräldrapenning försenar etableringen på arbetsmarknaden för ganska många nyanlända mammor och att den kan bli en fälla särskilt för dem som har behov av kompletterande försörjningsstöd.”

Liberalerna har sedan flera år drivit en reformerad föräldraförsäkring, en ny modell som ska öka valfriheten och jämställdheten. Föräldraförsäkringen får inte bli en kvinnofälla som förstärker avståndet till det svenska samhället och arbetsmarknaden. Det finns ett trängande behov av feministisk politik för nyanlända kvinnor. Systemet för föräldraförsäkring för nyanlända bör bli en del av etableringsprogrammet för nyanlända istället för en del av den vanliga föräldraförsäkringen. Det möjliggör också ett arbetssätt som gör att föräldraskap inte blir ett hinder för etableringsprocessen. Arbetsförmedlingen bör uppmuntra föräldrarna att dela på föräldraledigheten inom systemet, t.ex. genom att båda föräldrarna deltar på deltid. Ersättningen för föräldralediga inom etableringsprogrammet bör vara på samma nivå som under den sk kartläggningsperioden.

14. INFÖR ÖRONMÄRKTA MÅNADER PÅ GRUNDNIVÅ

Vårdnadshavare har rätt att vara hemma för att ta hand om sina barn genom föräldrapenning. Den betalas ut i sammanlagt 480 dagar. Föräldrar som har arbetat innan man fått barn får en högre föräldrapenning som är baserad på sjukpenninggrundande inkomst (SGI). Det beror på att man har varit med och betalat in till systemet. För denna grupp är idag 90 dagar reserverade för vardera förälder. De går alltså inte att ge bort till den andre föräldern.

För alla andra, som inte har haft något arbete och inte har någon SGI, gäller en grundnivå. Grundnivån ligger idag på 250 kr per dag. För personer som har föräldrapenning på grundnivå finns det inte några reserverade dagar.

En ny forskningsrapport från SNS om föräldraledigheten som hinder eller möjlighet för etablering konstaterar att det låta de reserverade månaderna gälla även vid grund nivå vore en signal om att jämställdhet föräldraskap gäller i alla ekonomiska situationer. Man konstaterar också att det vore ett steg för nyanlända kvinnors etablering.³

Liberalerna menar att 90 dagar ska reserveras för vardera föräldern även för föräldrapenning på grundnivå. Svenskar med utländsk bakgrund – särskilt kvinnor - är kraftigt överrepresenterade i gruppen som har föräldrapenning på grundnivå.

2 http://www.sou.gov.se/wp-content/uploads/2020/06/Delredovisning_kartlaggning-av-hur-offentliga-st%C3%B6d%C3%A5tg%C3%A4rder-f%C3%B6rdelas-mellan-kvinnor-och-m%C3%A4n.pdf

3 <https://sns.se.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2021/03/foraldraledighet-hinder-eller-mojlighet-for-etablering-i-samhallet.pdf>

Det är just den grupp som behöver störst uppmuntran från samhället att ta sig in i arbete – som också har störst tillgång till ojämlik delning av föräldraledighet. Det nuvarande systemet som bara gäller föräldrar med inkomster är en fälla för kvinnor med utländsk bakgrund och andra kvinnor som saknar inkomster.

15. NATIONELL KARTLÄGGNING AV KÖNSTYMPNING.

Efter att bland annat Liberalerna krävt en nationell kartläggning av omfattningen av hedersrelaterat våld och förtryck gav den dåvarande regeringen i februari 2017 i uppdrag åt Socialstyrelsen att genomföra en nationell kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck. Uppdraget slutredovisades i mars 2019. Det kan konstateras att Socialstyrelsen kom fram till att det inom ramen för myndighetens uppdrag inte varit möjligt att göra en kartläggning av omfattningen i befolkningen av hedersrelaterat våld och förtryck i alla åldersgrupper. Den kunskapsöversikt som så väl behövs saknas alltså ännu. Det är centralt att det fortsatt görs arbete för att hitta ett sätt att systematiskt kartlägga utbredningen av hedersrelaterat våld och förtryck och dess utveckling. En ny kartläggning av omfattningen av könsstypning av flickor och kvinnor i Sverige, samt hur många som befinner sig i riskzonen, behöver genomföras eftersom den tidigare har varit begränsad och bygger på gammal statistik. Likaså behöver vårdgivares och skolors kunskap förbättras om vilka allmänna symptom som tyder på att en flicka eller kvinna kan ha könsstypats.

16. INFÖR RUTINER FÖR VÅRDGIVARE OCH SKOLOR FÖR ATT UPPTÄCKA VÅLDSUTSATTHET OCH HEDERSRELATERADE PROBLEM.

Utbilda vårdpersonal och inför rutiner vid allmänna hälsokontroller, inklusive tandvården och gynekologiska undersökningar att alltid ställa frågor för att upptäcka alla former av våldsutsatthet och tydligt synliggöra t.ex. barn- och tvångsäktenskap, könsstypning och sexualbrott. Även inom skolan behöver motsvarande utbildningar utvecklas. Mötesplatser som familjecentraler, där man med tidiga insatser kan möta riskfaktorer i samspillet barn och föräldrar, ska tillvaratas. Medan barnen leker på den öppna förskolan kan föräldrarna ges stöd och få information om olika insatser för att förbättra barns hälsa.

Hälso- och sjukvården i hela landet måste ha tillgång till särskild kompetens eller verksamhet för att ta emot de flickor och kvinnor som är könsstypade samt är i behov av vård och behandling samt psykosocialt stöd. Fler specialiserade mottagningar lär komma att behövas, och medicinska riktlinjer och rutiner behöver tas fram och tillämpas i alla regioner.

17. SÄKERSTÄLL JÄMSTÄLLD TILLGÅNG TILL IDROTT I UTSATTA OMRÅDEN

Flickor och pojkar ska ges samma förutsättningar till en utvecklande fritid. Det är nödvändigt att kartlägga hur mycket av kommuners satsningar på idrott, kultur och fritid till unga som kommer flickor respektive pojkar till del men även när det gäller hur tillgången till idrottslokaler fördelas. Lika mycket resurser bör avsättas till flickors respektive pojkars fritid. Idrotts- och fritidsverksamheter som får offentliga bidrag ska visa att de arbetar inkluderande och att alla barn och unga får tillgång till verksamheten, oavsett kön.

18. ÄNDRA SAMBOLAGEN FÖR ATT STOPPA INFORMELLA BARNÄKTENSKAP

Sambolagen bör ändras så att den inte kan användas för att ge legitimitet och erkännande åt samma förtryckande traditioner som ligger bakom barnäktenskap i juridisk mening. Till skillnad från äktenskapsbalken finns det i sambolagen inte någon formell åldersgräns. Detta gör att även vuxnas förhållanden med omyndiga räknas som samboförhållanden i lagens mening.

Det finns naturligtvis ett stort antal samboförhållanden mellan en vuxen och en omyndig som ingås fullt frivilligt och utan tvång eller påtryckningar. Men det finns också situationer där det som räknas som samboförhållanden i praktiken kan handla om informella barnäktenskap.

Av statistik från SCB för 2017, som är det senast tillgängliga året, framgår att 45 personer under 18 år hade barn tillsammans med en vuxen person som de levde i ett samboförhållande med. Av dessa 45 personer var 44 flickor. Det är samma patriarkala maktmönster som återspeglas i statistiken över utomlands bortgifta barn som kommer till Sverige: vuxna män som bor ihop med minderåriga flickor.

Den som är under 18 år har inte samma rättsliga självbestämmande som en myndig person och kan inte själv göra sina intressen gällande på samma sätt. Barn som blir föräldrar är typiskt sett i en utsatt situation och frågorna kring barnets utsatthet blir än mer brännande när det handlar om ett barn som blir förälder samtidigt som barnet är beroende av en väsentligt äldre person för bostad och vardagsekonomi. Därför ska inte vuxnas juridiska ansvar och skyldigheter läggas på omyndiga unga. Det behövs en 18-årsgräns i sambolagen.

Kapitel 3:

Stärk det demokratiska civilsamhället i utsatta områden

19. SKÄRP KONTROLLEN AV ORGANISATIONS BIDRAG

Staten har en viktig roll att bidra till att det finns förutsättningar för ett levande och självständigt civilt samhälle. Offentligt stöd kan göra stor nytta för människor att öka sin delaktighet i demokratin. Däremot är det viktigt att det offentliga stödet aldrig går till verksamheter som undergräver demokratiska värderingar. Flera myndigheter har varnat för att det idag sker.

Riksrevisionen konstaterar att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor betalat ut över en miljard kronor i organisationsbidrag 2016-2020, varav 260 miljoner under 2020. Enligt Riksrevisionen föreligger betydande brister i kontrollen, inte minst av att de som tar emot bidragen uppfyller villkoren.

Utformningen och kontrollen av organisationsbidrag bör skärpas så att bidrag aldrig går till verksamhet som främjar segregation eller motverkar demokratiska värderingar. Det ska vara förbjudet för organisationer att förmedla bidrag till medlemsorganisationer som inte uppfyller demokratiska villkor. Riksrevisionen konstaterar: "Enligt MUCF:s tolkning finns inget i stödförordningarna som hindrar att den bidragsmottagande organisationen förmedlar hela eller delar av organisationsbidraget till medlemsföreningar som inte uppfyller villkoren i stödförordningarna".⁴

20. STÄRK SVENSKA SPRÅKETS STÄLLNING I UTSATTA OMRÅDEN

Människor som bor i utsatta områden kommer från många olika kulturer och bakgrunder språkmässigt. Det finns en otrolig kraft i att över 100 språk talas i till exempel Göteborgsområdet Angered men det betyder också hinder i kommunikationen mellan invånarna. Det språk som är den gemensamma för alla är det svenska språket. En studie uppskattar att mellan 20 och 25 procent av de boende i utsatta områdena Bergsjön och Hjällbo som bäst talar bristfällig svenska. Om så många i ett område inte talar det gemensamma språket försvagas det sociala relationerna i stadsdelarna. När man talar det gemensamma språket svenska så kan de sociala relationerna stärkas, exempelvis i kontakt med andra föräldrar på föräldramöten i skolan, eller när föräldrar följer med sina barn ut på fritidsaktiviteter

Det bör göras en kartläggning över det svenska språkets ställning i vardagslivet i utsatta områden och vad som kan göras för att underlätta användningen av svenska som gemensamt kommunikationsspråk. När myndighetsinformation ges på andra språk än svenska bör en svensk version alltid finnas med.

21. SERVICEKONTOR SKA FINNAS I UTSATTA OMRÅDEN

I årtal har utvecklingen gått mot att områden som idag är utsatta har förlorat samhällsservice, allt från postkontor, medborgarkontor och statliga myndigheter har flyttat ut från områdena. Det är särskilt viktigt i utsatta områden att medborgarna ska känna en närvaro av samhällsstöd. För att stärka samhällena och öka gemenskapen måste statliga myndigheter och företag öka sin närvaro i utsatta områden. Det är viktigt att det inte bara är bidragsgivande myndigheter som ska placeras i utsatta områden. Medel bör tillföras till lämpliga myndigheter för att de ska kunna öppna gemensamma servicekontor i utsatta områden.

⁴ <https://www.riksrevisionen.se/download/18.1cb1a0f0177db532033358ef/1614592178931/MUCF%20Rapport%20Brister%20i%20MUCFs%20handl%C3%A4ggning%20av%20organisationsbidrag%202020.pdf>

22. UNGDOMSFÖRBUND SKA FÅ BESÖKA SKOLOR

Valdeltagandet i utsatta områden är väldigt lågt och relativt få personer är aktiva medlemmar i politiska partier. De undersökningar som Demokratiutredningen 2015 tog fram visade att människor blir medlemmar i ett politiskt parti därför att någon de känner ber dem – en granne, skolkamrat, förälder, arbetskamrat. Men om det inte finns någon i närheten som är partimedlem är det ingen som frågar.

Demokratin är inte bara ett regelverk man kan förklara - kontakt med partierna borde vara varje elevs rätt. Det har på senare år genomförts ett antal satsningar på att öka valdeltagandet i utsatta områden. Medel har bland annat gått till informationskampanjer och organisationer som Hög Röst. Till sjuende och sist är det ändå de politiska partierna som har det yttersta ansvaret att bära upp demokratin och rekryterar nya politiker. Det kan gälla exempelvis i utsatta stadsdelar men även andra delar av landet.

För några år sedan förtydligades skollagen för att säkerställa att partier och deras ungdomsförbund behandlas neutralt och opartiskt av skolorna. Ett neutralt sätt kan till exempel vara att ge möjlighet för alla partier som är representerade i kommunfullmäktige att presentera vad de tycker i lokalpolitiken. Men alltför många skolor hanterar detta i stället genom att neka alla partier och ungdomsförbund tillträde. Vi menar att det är särskilt viktigt för den demokratiska integrationen att alla elever under sin skolgång får träffa politiska partier och deras ungdomsförbund. Därför vill vi bredda skolans demokratiuppdrag till att skapa sådana kontaktytor. Gymnasierektorer ska ha ett särskilt uppdrag. Det kan ske genom regelrätta debatter, bokbord eller klasspresentationer.

23. DEMOKRATIKANON – ETT INSTRUMENT FÖR ATT FÖRSTÅ DEMOKRATINS RÖTTER

Vårt demokratiska samhälle har vuxit sig starkt genom århundranden och längs vägen finns en rad viktiga milstolpar. Det handlar bland annat om tryckfriheten, yttrandefriheten, den allmänna rösträtten liksom viktiga jämställdhetsreformer. En grupp experter från olika delar av samhället, till exempel statsvetare, historiker, lärare, Svenska Akademien bör få i uppgift att ta fram en demokratikanon som ska bestå av en samling texter som har haft särskild betydelse för framväxten av demokratin i Sverige. Det kan handla om att illustrera hur tryckfriheten tidigt fick fotfäste i Sverige eller hur kampen för kvinnors rösträtt och jämställdhet gick till. Även internationella texter som influerat, utvecklat och fördjupat vår demokrati bör finnas med som inspiration. En demokratikanon ska kunna vara en viktig del i SFI-undervisningen men även användas i skolans olika årskurser samt för läsning och diskussion vid studiecirkelar och folkhögskolor.

Kapitel 4:

Bekämpa extrema krafter i utsatta områden

24. SKÄRP TILLSYN AV DEMOKRATIVILLKORET

Nu ska ett demokrativillkor för statlig bidragsgivning införas. Regeringen har föreslagit att det ska införas en särskild stödfunktion. Liberalernas anser att demokrativillkoret inte bara ska tillämpas när myndigheterna granskar organisationernas officiella dokument och uppgifter som lämnas i ansökan om bidrag, utan också baseras på organisationens och företrädarnas verksamhet. Det är viktigt att bevisbördan för att visa att verksamheten inte strider mot demokratiska värderingar inte enbart ligger på den bidragsgivande myndigheten, utan även på organisationen som mottar bidraget.

Tillsynen måste bli kraftfullare, inte minst genom oannonserade besök och inspektioner vid evenemang som genomförs av föreningar och organisationer som får bidrag. Det bör tas fram statliga riktlinjer till myndigheter, samt regioner och kommuner i hur man ska bedöma demokrativillkoret. För att göra det lättare bör standardmodeller för ansökan och redovisning för allmänna medel tas fram.

25. INFÖR DEMOKRATIVILLKOR ÄVEN FÖR KOMMUNAL OCH REGIONAL BIDRAGSGIVNING

Demokrativillkorsutredningen har lämnat förslag på att införa demokrativillkor för statliga bidrag. Cirka 40 statliga myndigheter fördelar ungefär 14 miljarder kronor i bidrag till civilsamhället. Samtidigt fördelar Sveriges kommuner och regioner sex miljarder om året till civilsamhället.

Utredningen hade inte till uppdrag att föreslå demokrativillkor för kommuner och regioner, även om utredningen ser att det finns ett värde av att man utvecklar sådana villkor. Säkerhetspolisen gör bedömningen "att ett relativt stort antal organisationer med kopplingar till extremistmiljöer mottar offentliga medel genom såväl statliga som kommunala bidrag." I likhet med Säkerhetspolisen menar vi att ett demokrativillkor även bör införas för regionala och kommunala bidrag.

26. STÄRK FOLKBILDNINGEN – REFORMERA FOLKBILDNINGEN

Folkbildningsrådet bildades 1991 i samband med kommunaliseringen av den svenska skolan och är en ideell förening med myndighetsuppgifter. Föreningen fördelar statsbidrag inom Utbildningsdepartementets verksamhetsområde: folkhögskolor, studieförbund och folkhögskolors studerandeorganisationer.

Rådets bidragsfördelning har uppvisat stora brister. Det är också oklart hur stor del av rådets verksamhet som omfattas av offentlighetsprincipen. Den del av rådet som omfattar fördelning av statsbidrag omfattas av offentlighetsprincipen, men i praktiken är det enligt Riksrevisionen otydligt vilka handlingar som omfattas då Justitieombudsmannen och kammarrätten har haft olika uppfattningar.

Riksrevisionen har rekommenderat regeringen att ställa tydligare krav på Folkbildningsrådets myndighetsutövning, att ge Folkbildningsrådet ett tydligare uppdrag att följa upp statsbidraget utifrån de statliga intentionerna och att säkerställa att relevanta utvärderingar gjordes.

Det behövs ett omtag i bidragsgivningen till studieförbundens verksamhet. Varken kommunala, regionala eller statliga bidrag till den fria folkbildningen i studieförbund och högskolor får försvinna i bidragsfusk eller slussas

till antidemokratiska krafter. Regeringen måste presentera konkreta insatser för att kraftfullt förbättra transparensen och uppföljningen.

27. INTE EN SKATTEKRONA TILL EXTREMISM MED STUDIEVERKSAMHET SOM TÄCKMANTEL

Dels finns starka indikationer att medel från Folkbildningsrådet betalas ut till studieförbund som har kopplingar till internationella extrema rörelser, såsom Muslimska brödraskapet. Nationellt centrum mot våldsbejakande extremism bör vara med och stödja så att bidragsgivningen som sker via kommuner och regioner samt Folkbildningsrådet aldrig stödjer extremism.

28. INFORMERA SKOLUNGDOMAR OM DEN VÅLDSBEJAKANDE ISLAMISMENS BROTT MOT MÄNSKLIGHETEN

Forum för levande historia har idag ett uppdrag att informera om kommunismens och nazismens brott mot mänskligheten - myndigheten bör nu också få ett fördjupat uppdrag och ökade medel för att informera om den våldsbejakande islamismens brott mot mänskligheten men även den pågående rörelsen som islamistisk fundamentalism fortfarande idag utgör, hur de sprider sin propaganda och försöker rekrytera svenskar till sin rörelse.

Centrum mot våldsbejakande extremism sammanfattar den våldsbejakande extremistiska islamism som att den i Sverige domineras av salafijihadism, vilken främst representeras av terroristorganisationerna al-Qaida (AQ) och Islamiska staten/Daesh (IS). Denna transnationella rörelse kom att växa fram under mitten av 1980-talet. Genom att huvudsakligen agera och rikta sig mot civilbefolkningar istället för mot nationella intressen, syftar den transnationella rörelsen att förstöra det internationella systemets grundläggande normer, värderingar, institutioner och regler. Under 2000- och 2010-talet har ett stort antal terrordåd, inspirerade av den transnationella våldsbejakande islamistiska rörelsens ideologiska budskap, genomförts i Europa och i andra delar av världen.

29. BEKÄMPA ANTISEMITISMEN

Antisemitism förekommer i många olika delar av samhället och tar sig olika uttryck. De fördomar och fiendebilder om judar som har sin förankring i svensk och europeisk tradition – och som i europeisk nutidshistoria fått katastrofala följder – lever kvar, i extremistmiljöer men även i samhället i stort. Det finns också svensk antisemitism som hämtar sin näring i de fördomar och tankefigurer från andra regioner. Många svenskar kommer från länder där antisemitism är statligt sanktionerad genom statskontrollerad media, skolor och religiösa institutioner. Oavsett varför antisemitismen återfinns i delar av samhället innebär den att många människor utsätts och att deras frihet begränsas.

Det behövs ökad medvetenhet om hur antisemitismen i Sverige tar sig uttryck i dag. Mycket oroväckande är att det förekommer att skolor undviker att diskutera antisemitism och konfrontera antisemitiska attityder, därför att ämnet skulle anses känsligt. I Malmö har det nyligen gjorts en kartläggning som visar att antisemitiska attityder bland stadens invånare sätter sin prägel på tillvaron för Malmös judiska befolkning. Bland annat undviker judiska elever att gå i vissa skolor på grund av stämningarna mot judar. Det bör genomföras en motsvarande nationell kartläggning. Det får heller aldrig förekomma att skolor undviker att diskutera antisemitism därför att ämnet anses för känsligt.

Elever som lever i områden som har problem med att unga rekryteras in i extrema rörelser ska få stöd till särskilda insatser. Organisationen "Unga muslimer mot antisemitism" i Malmö är en förebild och ordnar varje år många resor till Auschwitz. Det bör genomföras en nationell kartläggning av förekomsten av antisemitism i skolorna. Målet bör vara att alla barn och ungdomar någon gång under skolgången ska ges möjligheten att göra en studieresa till ett förintelsläger.

Med årens gång blir det allt färre människor som kan vittna om sina egna upplevelser från Förintelsen. Det är viktigt att stödja arbetet, bland annat av förintelseöverlevarnas ättlingar, för att föra vidare deras berättelser till kommande generationer.

30. BEKÄMPA RASISM OCH DISKRIMINERING

Liberaler har i alla tider bekämpat alla former av rasism, främlingsfientlighet och intolerans. Hatbrott ska inte få förekomma. Religiösa och kulturella institutioner som är utsatta måste känna att det sekulära samhället erbjuder skydd. Ingen ska behöva utsättas för fördomar eller nedvärderande attityder på grund av sin hudfärg eller sitt ursprung. Skolans arbete med en demokratisk värdegrund och kunskap mot antisemitism, afrofobi, islamofobi, homofobi och andra former av intolerans måste förstärkas.

Skolan är inte värdeneutral, utan ska stå för alla människors lika värde. Skolan har en viktig roll i att förebygga antisemitism, antiziganism, främlingsfientlighet, kvinnohat, islamofobi, afrofobi men även homofobi och andra former av intolerans. Skolan ska vara en frizon från fördomar och hat.

Den nuvarande diskrimineringslagen har nu funnits i tio år. Det behövs nu en utvärdering av lagen för att se hur fler människor kan hävda sin rätt.

31. STOPPA ICKE-DEMOKRATISKA STATERS PÅVERKAN I UTSATTA OMRÅDEN

Frågan om att begränsa restriktioner av utländsk finansiering av religiösa verksamheter har blivit alltmer aktuell, inte minst i kölvattnet av terrordåd. EU:s inrikesministrar gjorde så sent som i november 2020 ett uttalande om att den oönskade utländska finansieringen från nationella civila och religiösa organisationer genom icke-transparent finansiering bör begränsas.

Extrema krafter i bland annat Saudiarabien, Iran, gulfstater som Qatar, Iran, Turkiet köper sig religiös makt i Sverige genom att bland annat finansiera byggen av moskéer i Sverige. Saudiarabien finansierar redan idag en av fyra moskéer som byggs i Sverige. I ett dokumenterat fall var saudiska intressen nära att köpa en moské i Sverige och krävde då i utbyte att de själva skulle få tillsätta styrelsen för moskén. Det finns även kristna samfund med starka kopplingar till icke-demokratiska stater såsom Syrien och Egypten.

Det behövs ett bättre arbete i Sverige för att öka transparensen. Flera andra europeiska länder har numera krav på öppen redovisning av inkomna bidrag till religiösa samfund och även öppenhet om vem som givit en gåva över en viss summa. Politiska partier måste redovisa finansiering över vissa belopp. Myndigheten för statens stöd till trossamfund ställer i sina allmänna regler upp ett antal villkor för utbetalning av bidrag, bland annat att bidra till att upprätthålla och stärka samhällets grundläggande värderingar och att verksamheten ska i huvudsak finansieras av personer bosatta i Sverige. Liberalerna menar att huvudprincipen bör vara att trossamfund i Sverige ska finansieras av församlingsmedlemmar bosatta i Sverige, och att reglerna behöver tydliggöras för motverka finansiering från länder som är odemokratiska eller stödjer extremism.

Sverige kan inte vara en fristad för icke-demokratiska stater att sprida extremism. Regeringen bör därför, likt flera andra europeiska länder har gjort, lägga fram lagstiftning som stoppar icke-demokratiska stater och organisationer med nära koppling till icke-demokratiska stater från att finansiera verksamhet i Sverige. En sådan lagstiftning bör föregås av en utredning som analyserar de olika lagstiftningarna som införts i andra liberala rättsstater och konsekvenser i förhållande till svenska grundlagen.

32. BÄTTRE OCH MER SYSTEMATISKA GRANSKNINGAR AV RELIGIÖSA SAMFUND SOM FÅR STATS BIDRAG

Liberalerna anser att ett demokratikriterium behövs vid bidragsgivning till religiösa samfund. Kriteriet ska ta sikte på det som uppenbart angriper eller står i strid med det demokratiska samhällets grundläggande värderingar. Kopplingar till icke demokratiska stater bör även granskas hårdare. Tillsynen ska vara rättssäker och involvera Nationellt centrum mot våldsbejakande extremism.

33. ANMÄLNINGSPLIKT VID FUSK FÖR BIDRAGSGIVANDE MYNDIGHETER

Det förekommer att organisationer som har fått bidrag från svenska myndigheter använder medlen på annat sätt som är tilltänkt - och även fuskat med redovisning av till exempel antal deltagare och kostnader. Det har i många år tagits för lätt på dessa frågor. Liberalerna anser att det mot bakgrund av detta bör införas en anmälningsskyldighet till Polisen för samtliga bidragsgivande myndigheter såväl på kommunal, regional som statlig nivå när man misstänker att bidragsfusk har begåtts. Lagen bör baseras på den redan existerande bidragsbrottslagen.

Bo och leva i hela landet

Innehåll

Förord.....	2
Förslag till landsmötet.....	3
Inledning	11
Våra örslog	18
A. Kommunernas organisation och dess verksamheter	18
B. Regional utveckling.....	19
C. Statens närvaro	20
D. Bostadsförsörjningen.....	21
E. Företagandet	22
F. Lokal mobilisering och trygghet	23
G. Miljö, klimat, skog, jakt och fiske	24
H. Utbildning och arbetsmarknad	26
I. Infrastruktur	26
J. Sjukvård och omsorg	28

Förord

”Bo och leva i hela landet” är en rapport från Liberalernas bygdepolitiska arbetsgrupp, tillsatt av Liberalernas partistyreelse i juni 2020 på uppdrag av landsmötet 2019 som beslutade att ge partistytelsen i uppdrag att presentera ett program för regional utveckling att antas på Landsmötet 2021.

Rapporterna har tagits fram av en arbetsgrupp bestående av Nicke Grahn, Dorotea, som ordförande, Daniel Adborn, Nynäshamn, Alda Danial, Tibro, Jenny Gavelin, Enköping, Börje Helgesson, Virserum, Lars Hultkrantz, Karlskoga, Anne Kotavuopio Jatko, Jukkasjärvi, Karl Philip Nilsson, Landskrona och Carl-Henrik Sölvinger, Ljungbyholm. Lars Granath har varit gruppens sekreterare.

Som ordförande vill jag rikta ett varmt tack för ett synnerligen företagsamt samarbete i arbetsgruppen, och dessutom ta tillfället i akt och tacka alla som hört av sig och bidragit med synpunkter och idéer under resans gång.

Dorotea den 2 mars 2021

Nicke Grahn

Förslag till landsmötet

A. KOMMUNERNAS ORGANISATION OCH DESS VERKSAMHETER

1. Inrätta reformkommuner för utveckling efter lokala förutsättningar

En kommun eller del av en kommun ska kunna utses till reformkommun för att under en längre period i praktiken testa olika idéer för att förbättra möjligheterna att åstadkomma en god utveckling. Det kan innebära förändrad lagtillämpning, möjlighet till nya samarbetsformer och avregleringar. Försöken ska utvärderas vetenskapligt och kunna ligga till grund för att genomföra reformverksamhet i alla kommuner.

2. Riv hindren för samverkan mellan kommunerna och underlätta frivilliga sammanslagningar

Ett ökat samarbete mellan kommunerna är positivt och ska underlättas. Samverkan ska ske på frivillig grund och riksdagen bör underlätta för de kommuner som frivilligt vill gå samman för att höja kvaliteten på servicen och minska sårbarheten. Alla förändringar i kommunindelningen ska bygga på initiativ underifrån.

3. Öka kommunernas frihet att samverka över nationsgränserna

I gränsområden mot Danmark, Finland och Norge ska det vara tillåtet med gemensamma utförarorganisationer på välfärdsområdet inom exempelvis skola, vård och omsorg. Liberalerna ser mycket positivt på närmare samarbete i gränsbygderna.

4. Ökat statligt ansvar ger mer likvärdiga villkor för kommunerna

Små glesbygdskommuner har ofta de högsta skattesatserna. För att underlätta för kommuner att hålla nere kommunalskatten bör staten lyfta av kommunerna vissa uppgifter och därmed skapa mer likvärdiga villkor. Huvudmannaskapet för det offentliga skolväsendet bör förstatligas och staten genom Försäkringskassan ta över det fulla ansvaret för att bevilja och finansiera insatsen personlig assistans inom ramen för LSS.

5. Statsbidragen ska vara mer generella

De statliga bidragen till kommunerna, som alltför ofta är riktade, bör i större utsträckning omvandlas till generella bidrag.

6. Öka takten - undanröj hinder för bredbandsutbyggnad över kommungränserna

Kommuner får i dag inte bygga ut bredbandsnät utanför sina geografiska gränser. Det är ett hinder som måste röjas undan för att målet om digital uppkoppling ska kunna nås. Genom ett undantag från den så kallade lokaliseringsprincipen kan utbyggnadstakten öka och målen om täckning i hela landet uppnås snabbare.

7. Värna miljön - ge inte kommunerna rätt att beskatta natur- och energitillgångar

Liberalerna anser att all fossilfri energiproduktion ska ha likvärdiga spelregler och att det även ska gälla beskattningen. En kommunal beskattning av uttag av naturresurser, vattenkraft och markupplåtelse av vindkraft är en direkt uppmaning till exploatering. Kommuner med dålig ekonomi kan tvingas till oönskade exploateringar för att klara sin välfärd om lokal beskattning av naturresurser införs.

B. REGIONAL UTVECKLING

8. Det regionala stödet måste bli mer lokalt

Stödet från EU:s olika fonder som går till medlemsländer ska i större utsträckning gå direkt till den regionala eller lokala nivån. Det ska också vara möjligt att ge EU-stöd direkt till organisationer verkssamma i civilsamhället.

9. Avveckla gränshinder som motverkar regional utveckling

EU:s regionalpolitiska samarbetsprogram måste skapa ett mervärde för Sverige, Norden och EU så att de bidrar till en hållbar regional utveckling. Onödiga och omotiverade gränshinder som motverkar och hindrar regional utveckling på var sin sida om nationsgränser ska avvecklas. Utökade samarbeten i gränsregioner, såsom det pågående pilotprojektet i Tornedalen, ska uppmuntras.

10. Inrätta en kultursamverkansmodell för kulturmiljöer

Ett system liknande kultursamverkansmodellen, där regionerna har ett större inflytande över det statliga kulturstödet, skulle kunna användas för att utveckla ett system för bevarandet av hotade kulturmiljöer i hela landet som bör bevaras.

11. Prioritera stödet till lanthandlare som är ombud

Många lanthandlare i mindre tätbefolkade delar av Sverige är särskilt viktiga då de tillhandahåller många olika tjänster. Möjligheten att vid stödgivning prioritera lanthandlare som agerar ombud ska utnyttjas. Stödet bör vara konkurrensneutralt och de som erhåller stöd ska förväntas agera ombud.

C. STATENS NÄRVARO

12. Statlig service i hela landet

Det är viktigt att statlig service till medborgarna finns tillgänglig i hela landet. I dag ger de lokala servicekontoren förutsättningar för kontinuitet och långsiktig planering mellan Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten och Skatteverket och andra statliga myndigheter. Kvaliteten av kontoren bör säkerställas. Utbyggnaden av servicekontor ska fortsätta och fler myndigheter bör inordnas.

13. Inrätta ortsombud – myndighetskontaktperson i mindre orter

Tidigare fanns ett finmaskigt nät av offentlig verksamhet även utanför större orter. Det behövs en modern motsvarighet i form av så kallade ortsombud som kan fungera som kontaktperson mot myndigheterna på mindre orter. Uppgiften som ortsombud kan ligga på ett lokalt företag, lantbrukare, lanthandel, bensinstation, campingplats eller liknande.

14. Förstärkningen av polisen ska komma hela landet tillgodo

Fram till utgången av 2024 ska antalet polisanställda öka med 10 000 jämfört idag. Det är en ökning som måste ge betydande effekter i hela landet. Polisens organisation ska vara så stark och måste bli så synlig så att det märks i hela Sverige. Eftersom det tar tid att utbilda poliser och bygga ut organisationen ska staten underlätta för kommunerna att kunna anställa ordningsvakter i kommunal regi.

15. Vi värnar det kommunala vetot

Kommunerna ska ha fullt bestämmande över markanvändningen i kommunen. Vid etablering av större tillståndspliktiga verksamheter, t.ex. vindkraftverksparker, finns i dag krav på att etableringen ska tillstyrkas av kommunen. Besluten ska fattas så nära medborgarna som möjligt och Liberalerna säger nej till förslagen att avskaffa det kommunala vetot.

16. Behåll kopparnätet innan fullgoda alternativ finns

Avvecklingen av det gamla kopparnätet i en bygd ska inte ske innan det finns fullgod ersättning på plats till en rimlig kostnad, till exempel fibernät eller mobilnät med hög kapacitet.

D. BOSTADSFÖRSÖRJNINGEN

17. Underlätta för en fungerande bostadsmarknad i glesbygd

Det behövs fler åtgärder för att underlätta finansieringen och sprida de finansiella riskerna av bostadsbyggande i kommuner med låga fastighetsvärden och rådande bostadsbrist. Ett begränsat statligt startlån skulle kunna komplettera ett banklån vid en första bostad, så att fler ges möjlighet att köpa en bostad.

18. Ett skattebefriat bosparande för förstagångsköpare

Det ska löna sig att spara och ta ansvar. Genom att hjälpa människor att hjälpa sig själva kan ett skattebefriat bosparande leda till samhällsvinster och att framför allt unga personer kan bo kvar i den ort de är uppvuxna eller vill flytta till utanför storstäderna, utan att staten behöver gå in med ekonomiskt stöd eller bidrag.

19. Inför särskilda bostadsutvecklingsområden i översiktsplan

Låt kommunerna i sin översiktsplan peka ut områden som är särskilt intressanta som bostadsutvecklingsområden med möjlighet till undantag vad gäller t.ex. särtaxor, minskade avgifter och förenklad statlig och kommunal myndighetsprövning.

20. Strandskyddet som hindrar byggande måste bli mer flexibelt

Strandskyddet ska mjukas upp och decentraliseras genom att kommuner ska kunna ansöka om att upphäva strandskyddet med hänvisning till ett lokalt behov av bostadsbyggande. I områden där exploateringstrycket bedöms som exceptionellt högt eller synnerliga skäl föreligger ska fortfarande ett strikt strandskydd tillämpas.

21. Underlätta för en modern egnahemsrörelse i hela Sverige

Det behövs mer färdigplanerad tomtmark och standardiserade bygglösningar för en modern egnahemsrörelse för att fler ska ha möjlighet att förverkliga drömmen om ett eget byggt hem, något som skulle underlättas av minskade regleringar.

E. FÖRETAGANDET

22. Värna äganderätten – balans mellan ägande, miljö och behovet av råvaror

Miljö- och naturvårdsinsatser ska genomföras i god dialog med markägare som har förvaltat och skött sin skog och jord genom många generationer. Småskalig kraftproduktion ska ha tillstånd enligt miljöbalken, men det är orimligt att den prövas efter samma mall som storskalig produktion. Det finns även skäl att stärka markägarens äganderätt i samband med prospektering av gruvdrift så att det råder en rimlig balans mellan miljö, markägarens intressen och behovet av råvaror.

23. Ge myndigheter ett främjandeuppdrag att gynna företagandet

Sverige ska ha en politik som minskar regelkrånglet och sänker kostnaderna för företagande och arbete. Myndigheternas perspektiv måste ändras. Exempelvis bör en översyn göras av regleringsbrevet för alla myndigheter som bedriver myndighetsutövning för att tydliggöra det ansvar dessa har för att värna näringsklimatet i Sverige.

24. Utvidga och höj skattefriheten för primärproduktion till fler verksamheter

Liberalerna vill uppmuntra en utveckling där fler privatpersoner som bor på landsbygden, i fjällen eller i skärgårdsområden kan få sidoinkomster från det som växer i naturen eller på den egna tomten. Därför vill vi dels höja den skattefria inkomsten och dels bredda skattefriheten till det som man tar tillvara från naturen eller den egna tomten. Privat försäljning av frukt och grönt, honung, virke från den egna tomten, kött och fisk ska inte beskattas.

25. Statligt riskkapital ska vara ett komplement - inte ersätta privat kapital

Privat kapital är helt avgörande för att kunna starta, driva och utveckla ett företag, men i vissa fall kan det statliga riskkapitalet behövas för att komplettera det privata kapitalet. Det kan handla om nystartade företag utan tillräckligt kapital eller där näringsidkaren inte har egen säkerhet för ett eventuellt lån.

26. Tillgång till statligt riskkapital i hela landet

Det är viktigt att det statliga riskkapitalet är tillgängligt i hela Sverige så att alla företag i landet ges goda förutsättningar. I de fall det är motiverat med statligt riskkapital är en s.k. fond-i-fond-lösning är att föredra, där statligt riskkapital från början samverkar med privata fonder för att nå mindre och växande företag i hela Sverige.

27. Inför en tidsgräns för myndighetsbeslut – en beslutsgaranti om handläggningstider

Sverige bör införa en servicegaranti. Garanti om beslut inom en viss tid ska vara standard för svenska myndigheter, t. ex jordbruksverket, länsstyrelserna och mark- och miljödomstolen, och ekonomisk kompensation ska utgå om den garanterade handläggningstiden inte uppfylls.

28. Inrätta en anmäl en bestämmelsefunktion om onödig byråkrati

Myndigheter ska införa en "anmäl orimliga bestämmelser"-funktion inom sitt område. Inte minst inom bygg-miljö-livsmedel-djurhållnings-området vore det önskvärt. Det ska vara lätt att anmäla svårtolkade eller orimliga föreskrifter som borde göras mer lättförståeliga eller tas bort.

29. Konsekvensbeskrivning ur landsbygdsperspektiv

Konsekvenser för landsbygden inför statliga beslut bör synliggöras genom en särskild landsbygdsbedömning, en s.k. landsbygdssäkring.

30. Säkra framtida grundläggande posttjänster i hela landet

Det är fortsatt viktigt med god tillgång av posttjänster, både för att människor ska kunna bo och verka i hela landet och för ett välfungerande näringsliv.

F. LOKAL MOBILISERING OCH TRYGGHET

31. Ge kommunerna rätt att inrätta trygghetsvärn – ögon och öron för ökad trygghet

Liberalerna vill att lokala trygghetsorganisationer kan få ökade uppgifter och att det inte enbart ska bygga på ideella insatser. Kommuner ska upprätta räddningsvärn och att dessa kan ges trygghetsskapande uppgifter, t. ex. inbrottsförebyggande verksamhet eller delta i eftersök av försvunna personer.

32. Utnyttja polisaspiranternas lokalkännedom

Poliser bör ges möjlighet att få göra sin aspiranttjänstgöring och sedan jobba där de vuxit upp. Lokal- och personkännedom skapar en närmare och mer personlig poliskår.

33. Snabbare lagföring i hela landet

Polisens projekt för snabbare lagföring behöver rullas ut i samtliga lokalpolisområden. I projektet har tiden mellan brott och rättegång minskats från 22 till 6 veckor, vilket behöver få genomslag i hela landet.

34. Ökad möjlighet att forsla bort övergivna fordon

Övergivna och dumpade fordon är ett enormt problem på landsbygden. Det måste bli lättare och en snabbare process införs för kommuner och privata markägares möjligheter att bortforsla övergivna fordon. För att öka intresset för att ta hand om bilar behövs fler ekonomiska styrmedel, som en reformerad skrotbilspremie eller annan metod.

35. Ökad lokal trygghet genom samverkan

Kommuner med långa utryckningstider för ambulans ska teckna avtal om IVPA ("i väntan på ambulans") med sina regioner. Detta för att korta insatstider och ha en första insatsperson på plats snabbare. Ett rikstäckande system motsvarande SMS-livräddare ska införas.

G. MILJÖ, KLIMAT, SKOG, JAKT OCH FISKE

36. Gynna ett mer varierat skogsbruk

Det behövs en variation av skogsbruksmetoder, från trakthyggesbruk till kontinuitetsskogsbruk. Den svenska skogspolitiken ska även fortsatt vila på två jämställda mål, produktionsmålet och miljömålet. Miljöhänsynen inom skogsbruket måste öka genom att t.ex. avverkningsmetoder, återplantering och återvätning anpassas.

37. Ekologiskt värdefull skog bör skyddas och bevaras

Den mest värdefulla skogen och dess nyckelbiotoper kan skyddas genom naturreservat och nationalparker. De kvarvarande naturskogarna, eller gammelskogarna, bör värnas. Statligt ägd skog ska även fortsättningsvis kunna användas som inbyte för privatägd skyddsvärd skog. Skogsstyrelsen bör ha uppdraget att identifiera skogsmark som är lämplig att återveta av klimatskäl då detta vore en mycket kostnadseffektiv klimatåtgärd.

38. Ett hållbart fiske från fjäll till kust

Storskaligt trålfiske i svenska vatten ska minskas till förmån för kustnära garn-, krok- och sportfiske. Kvoter ska baseras på vetenskap och ges ur ett ekosystemperspektiv. Kustområden i särskilt känsliga områden kan omfattas av fiskekort. Det kan handla om åmynningar, kända vandringsvägar eller grunda vikar där reglerat fiske kan verka gynnande. Arbetet för att förverkliga visionen om fungerande fiskvandring från kust till inland måste fortsätta.

39. Ett säl- och skarvbestånd i balans med fisken

Stammarna av säl och skarv har vuxit kraftigt, vilket har lett till att fiskbestånd utarmas, öar ödeläggs och redskap förstörs. Skyddsjakten på skarv behöver utökas och licensjakten på gråsäl bör permanentas och utökas till att gälla livskraftiga bestånd av övriga sälarter. Det bör vara tillåtet att kunna sälja sälprodukter från skyddsjakt.

40. Stärkt dialog om rovdjuren

En samexistens med rovdjur bygger på att det finns en förvaltning som tar hänsyn till regionala och lokala förutsättningar. Människors oro för till exempel angrepp mot tamboskap behöver komma till uttryck i en hållbar förvaltning. Det är därför viktigt att stärka dialogen om rovdjursförvaltningen så att de som är berörda ges möjlighet att bli involverade.

41. Fler metoder för förbättrad samexistens mellan rovdjur och tamboskap

Länsstyrelser och Sametinget kan idag vidta förebyggande åtgärder för att förebygga rovdjursangrepp. Det är ett statligt ansvar att ersätta för de skador som uppstår genom av rovdjur. Det bör utredas hur exempelvis Landsbygdsprogrammet i ökad utsträckning kan användas för åtgärder kring både förebyggande åtgärder och för rovdjursskador. Varg ska ej förekomma inom renskötselområdena.

42. Stoppa trakasserier vid beslut om skyddsjakt

Vid beslut om skyddsjakt kan sekretessbestämmelser vara nödvändiga. Den sökande gällande skyddsjakt kan uppleva risk för trakasserier, men även den som överklagar beslut om skyddsjakt. Det behövs en utvärdering av hur sekretessbestämmelser vid beslut om skyddsjakt har fungerat.

43. Stärk säkerheten för eftersöksjägare

Eftersöksjägare utför ett samhällsviktigt uppdrag. På uppdrag bör de få använda blåljus på de trianglar de sätter ut för att varna sin omgivning och passerande trafik att eftersök pågår.

44. Underlätta jakt på vildsvin och försäljning av vildsvinskött

Dagens stora vildsvinsstam drabbar många mark- och skogsägare genom vildsvinens framfart. De åtgärder som vidtagits för att öka efterfrågan på vildsvinskött kan förhoppningsvis öka incitamentet till att stammen minskar genom jakt. Underlätta trikontester av köttet vilket är en faktor som kan påverka intresset att jaga vildsvin.

45. Skärpta vapenrestriktioner ska riktas mot kriminell verksamhet – inte jägare och sportskyttar

Arbetet mot den organiserade brottsligheten behöver ske på ett sätt som skapar minsta möjliga risk för negativa effekter för alla laglydiga vapenägare i jägar- och sportskytterörelsen, vilket dessvärre inte skedde när riksdagen tog ställning till EU:s vapendirektiv. Liberalerna förordar en bred översyn av vapenlagstiftningen. Det behövs en särskild vapenstrafflag med straffbestämmelser för all olaga hantering. Legal befattningsmed vapen av jägare, sportskyttar och medlemmar av den frivilliga försvarsrörelsen bör regleras separat i annan lagstiftning.

H. UTBILDNING OCH ARBETSMARKNAD

46. Bygg ut yrkeshögskolan (YH)

Yrkeshögskolan är en effektiv utbildning som är kopplad till den regionala arbetsmarknaden. Därför bör yrkeshögskolan öka samverkan med det regionala näringslivet, som de närliggande kommuner och den region de är verksamma i.

47. Fjärr- och distansundervisning ökar möjligheten att bo kvar

Olika typer av fjärr- och distansutbildningar gör det möjligt att bo långt från universitet och högskolor och ändå har möjlighet till högre utbildning. Det ska bli lättare att ordna fjärrundervisning där det lämpligt.

48. Friskolereformen har räddat byskolor

Friskolereformen har inneburit att by- och bygdeskolor kunnat leva vidare genom starkt lokalt engagemang. Detta är en del av friskolereformen som måste uppmärksammas och slås vakt om.

49. Högskolefilialer bidrar till rekrytering och utbildning

De regionala högskolorna är betydelsefulla för utvecklingen inom sitt geografiska område. Liberalerna ser positivt på att universitet förlägger högskolefilialer lokalt där så är lämpligt.

I. INFRASTRUKTUR

50. Tillåt längre och tyngre ekipage på väg och järnväg

Gods på väg med långa lastbilsekipage och långa tyngre godståg minskar miljöbelastningen och bidrar till att näringslivet utvecklas i hela Sverige. Förstärkningen av vägar och broar och ett förbättrat järnvägsunderhåll för skogs- och industritransporter ska prioriteras.

51. Värna de regionala flygplatserna i glesbygd – se över finansieringen

Alla län behöver en god internationell tillgänglighet för att företagen ska kunna verka och växa. Regionala flygplatser står dock inför stora utmaningar. Inom övriga EU får även regioner och kommuner upphandla och finansiera flygtrafik medan det i Sverige bara är staten som får upphandla flygtrafik. Liberalerna anser att möjligheten att tillåta kommuner och regioner att upphandla flygtrafik bör ses över.

52. Elflyget kan bli ett lyft för de regionala flygplatserna

Inom elflyget sker i dag en intressant utveckling som kan medverka till att göra kortflygningar mellan olika regioner lönsamma, men samtidigt pekar på betydelsen av mindre flygplatser som komplement till de stora knutpunkterna. Elflyg kan komma att bli en viktig faktor för utvecklingen av landets regioner och erbjuda snabba transporter, inte minst för näringslivet.

53. Tillåt pråmtrafik och utnyttja de inre vattenvägarna

Ökad inlandssjöfart leder till att transportinfrastrukturen på land avlastas och att det finns kapacitet för den samlade godsvolymen att öka. Liberalerna anser att arbetet med att främja våra vattenvägar fortsatt måste prioriteras för att öka andelen hållbara transporter.

54. Bygg ut och rusta upp järnvägen i hela landet

Behoven av investeringar i och underhåll av järnvägen är stora. Ett robust och punktligt järnvägssystem är en förutsättning för att fler ska välja tåget. Det är viktigt att resenärerna kan lita på att tåget kommer fram i tid och kan använda restiden effektivt.

55. Inför regionala differentierade regler för dubbdäck

Behovet att byta dubbdäck varierar med klimatet över landet. Dubbdäck måste kunna användas där de behövs och det behovet varierar över landet. En regional differentiering med ett väl tilltaget tids-
spann för däckbyte skulle ge högre trafiksäkerhet och lägre miljöpåverkan.

56. Statens ansvar för finansieringen av det enskilda vägnätet

Staten bör även fortsättningsvis ta ett betydande ekonomiskt ansvar för att upprätthålla en god standard på det enskilda vägnätet, och myndigheternas tillämpning av regelverken bör syfta till att underlätta för underhåll. Ett exempel är samordning av snöröjning på statliga, kommunala och enskilda vägar.

57. Tydliggör ansvaret mellan det statliga, kommunala och enskilda vägnätet

Landsbygdens behov av transporter ska vara i centrum när en allmän väg görs om till enskild väg. Det är viktigt att en indragning av allmän väg inte får innebära en övervältring av kostnader från staten till kommunerna eller enskilda fastighetsägare. I vissa fall bör det vara möjligt för kommunerna att ta över väghållaransvaret i de mindre tätorterna.

58. Använd digital teknik för en flexibel anropsstyrd kollektivtrafik

Tidtabellsstyrd kollektivtrafik på landsbygden leder ofta till att bussar går tomma på landsbygdslinjer. Den digitala tekniken bör användas för en mer flexibel och anropsstyrd trafik där individens resa sätts i fokus.

59. Verka för samordnade transporter

Både i tätortsnära byar och på glesare landsbygd har kollektivtrafiken en stor utmaning med det låga resandeunderlaget. Samordnade transporter, till exempel skolskjutsar och lokaltrafik, gynnar både miljön och individen eftersom man både minskar transporterna och kan möjliggöra fler resor kollektivt.

60. Res på en kollektivtrafikbiljett i hela Sverige

För att underlätta resande över länsgränserna bör ett nationellt biljettsystem som gör det enklare att boka och köpa en kollektivtrafikbiljett för all kollektivtrafik i Sverige införas.

61. Inför ett regionalt anpassat reseavdrag

Reseavdraget bör reformeras och anpassas regionalt. Reseavdraget bör göras mer generöst i kommuner där kollektivtrafiken kan antas vara mindre väl utbyggd, medan avdraget stramas åt i kommuner där möjligheten att använda kollektivtrafiklösningar bör betraktas som större.

62. Reformera skoterledsystemet

Det finns en stor underhållsskuld i infrastrukturen för skoterleder då delar av lederna, broarna och skyltningen förfaller. Naturvårdsverket bör ges i uppdrag att prioritera en översyn av lednätets standard samt ansvarsfördelningen vad gäller underhåll och drift. Satsningar på fler och bättre skoterleder måste åtföljas av skärpta miljökrav på fordonen.

J. SJUKVÅRD OCH OMSORG

63. Bättre sjukvård och omsorg i glest befolkade områden

Sjukvård och omsorg måste stärkas på landsbygd och i glesbygd. Bättre villkor för småskalig vård, god arbetsgivarpolitik, digitala lösningar och kunskap i glesbygdsmedicin är viktiga generella delar i detta. Därutöver bör det öppnas möjligheten att etablera en ny huvudmannaförm i glest befolkade områden för den som önskar. Vi kallar detta bygdesjukvårdshuvudman (BSH). Det kan innebära en sammanläggning av regionens och kommunens vård och omsorg till en lokal organisation. Sjukhusvård omfattas inte av sammanläggningen. Lagstiftningen måste dock ändras så att det blir lättare att etablera BSH.

64. Tillåt gränsöverskridande färdtjänst inom Norden

De nordiska länderna har olika nationella färdtjänstsystem för personer med funktionsnedsättning. Det finns dock ingen möjlighet att resa över gränserna med färdtjänst idag. Möjligheterna för personer som är bosatta i gränsområdena att kunna resa med färdtjänst över gränserna i Norden bör därför utvidgas.

65. Bredda ersättningen för s.k. sjukresa

Regionernas system för ersättning för s.k. sjukresor ska ta hänsyn till glesbygdsbornas behov för resor med bil där avstånden är långa och möjligheten att resa med kollektivtrafik är begränsad. Systemen behöver också ta hänsyn till att resor kan behöva göras över regiongränserna.

Inledning

Utgångspunkten för oss som liberaler är värnandet om människors makt över sin egen situation och möjlighet att skapa sin egen framtid. En liberal politik för hela Sverige strävar efter att skapa förutsättningar för dem som vill bo, arbeta eller driva företag på landsbygden eller i mindre tätort att kunna göra det. Vi ska ta vara på de unika förutsättningar för individers utvecklingskraft och företags konkurrenskraft som finns i olika delar av vårt land. Du ska kunna bo och verka där du vill, om du vill. Digitaliseringen gör att fler har denna möjlighet och vi ser att allt fler lämnar storstäderna för att bosätta sig på landsbygden.

Samhällen förändras. Urbanisering bygger i grunden på människors fria val, och det försvarar vi. Samtidigt vill vi ge människor möjlighet att ta tillvara de förbättrade möjligheter som öppnar sig för att leva och bo utanför storstäderna och på långa avstånd från befolkningstäta områden genom förbättrade kommunikationer och digitalisering som ger ökade möjligheter att arbeta hemifrån, ersätta resor med videokonferenser osv. Det kommer dock alltid finnas utmaningar med skillnader mellan å ena sidan städer med en starkt växande privat tjänstesektor och å andra sidan områden med en hög sårbarhet och lokala utmaningar i form av t.ex. en enskild eller ett fåtal industriella arbetsgivare. I kommuner med sjunkande folkmängd blir konsekvensen en åldrande befolkning och ett minskat skatteunderlag. Samtidigt har flera av landets kommuner under en tid haft en positiv befolkningstillväxt på grund av att antalet nyanlända ökade i kommunerna. Det är i grunden positivt, men kräver samtidigt att de nya invånarna snabbt kommer i utbildning och arbete för att sedan kunna bidra till samhällets utveckling.

Liberalerna vill att hela Sveriges utvecklingskraft, tillväxtpotential och sysselsättningsmöjligheter ska tas till vara. Det är företagande och ekonomisk utveckling som är grunden för vårt välstånd. Därför måste människor och företag över hela landet ges möjligheter att växa och utvecklas.

Kommunernas organisation och dess verksamheter

Möjligheterna för kommuner att samverka och utvecklas fritt ska stärkas.

Det är de lokala förutsättningarna och engagemanget som avgör om en bygd kan bygga en god framtid. Alltför ofta hindras det lokala arbetet av stelbent lagstiftning som reglerar verksamheter sektorsvis i så kallade stuprör. Detta leder till svårigheter att arbeta över sektorsgränser och det är särskilt hindrande i små kommuner där man är särskilt beroende av att kunna hjälpas åt. Att anpassa lagstiftning till nya sätt att arbeta kan ta lång tid och ibland gör det att goda idéer aldrig ens får en chans att bli prövade. Om landsortskommunerna ska kunna fortsätta vara attraktiva krävs nya sätt att arbeta och därför behövs större utrymme för att pröva nya idéer om hur olika typer av samhällsservice ska kunna behållas och utvecklas. Vi vill att det i en kommun, eller i en del av en kommun, ensamt eller i samarbete, ska vara möjligt att pröva arbetsformer som innebär utökat samarbete mellan olika förvaltningsenheter inom en kommun, mellan kommuner, med regioner och statliga myndigheter och aktörer i civilsamhället. Vi föreslår därför att sådana möjligheter ska ges geografiskt avgränsat och tidsbegränsad genom en verksamhet som vi kallar reformkommuner.

Vårt förslag är mer omfattande än det svenska försök med frikommuner som infördes i mitten 1980-talet och inspireras av den norska permanenta Forsöksloven och de danska försöken med utmaningsrätt och försökskommuner. För Liberalerna är det viktigt att öka den lokala friheten för att kunna utveckla bygden. Syftet med verksamheten ska vara lärande och därför är det av avgörande betydelse att den från början utformas så att

det går att göra meningsfulla uppföljningar och effektutvärderingar, samt att det finns en planering för hur erfarenheter ska spridas.

Exempel: 1) Att få slå ihop den kommunala sjukvården med den regiondrivna på lokal basis. Idag har vi parallella organisationer i avlägsna bygder och det är svårt att bygga samverkan p g a lagstiftning. 2) Organisering av lokala servicekontor 3) Lokala antagningskrav för högskoleutbildning på distans 4) Lagar på arbetsmarknadsområdet 5) Strandskyddsregler 6) Lokal polisorganisation 7) Regelverk inom utbildningsområdet

Statskontoret har i flera studier funnit att den samlade statliga styrningen har ökat i omfång, komplexitet, detaljeringsgrad under de senaste decennierna. Det är många myndigheter som styr den kommunala verksamheten och inom vissa områden tillkommer också styrning från EU. Studien visar att det finns skillnader i omfattning och på vilket sätt staten styr de olika kommunala verksamheterna. Den statliga styrningen ses av kommunerna som kortsiktig, ryckig och inte anpassad efter lokala förhållanden och förutsättningar.

Av de nordiska länderna är det endast i Sverige som fastighetsskatten på vindkraftverk går till staten. Bland annat Svensk vindenergi och nätverket Vindkraftens klimatnytta anser att ett sätt till att bidra till den fortsatta vindkraftsutbyggnaden i Sverige vore att låta kommunerna få ta del av fastighetsskatten från vindkraft. Det kan ifrågasättas då det riskerar att öka rovdriften på landets naturtillgångar.

Regional utveckling

Regionala satsningar ska ge reell utveckling Stärk det gränsöverskridande samarbetet

Ett utökat gränsöverskridande samarbete såsom pilotområde Tornedalen skulle innebära särskilda rättigheter, exempelvis i form av ett gränspass som skulle garantera gränsövergången och underlätta arbetspendling, företagsverksamhet och utbildning. Projektets syfte är att föreskrifter och regler som gäller för myndighetssamarbete så som arbetsmarknadsåtgärder och polissamarbete samt utbildning och hälsa ska tillämpas mer flexibelt för gränsområdets befolkning. Pilotområde Tornedalen skulle även innebära gemensam marknadsföring för medlemskommunerna då områdets invånare och näringsliv skulle få konkreta fördelar. Att anställa arbetskraft från ett annat land ska göras ännu smidigare än i dag, för att Tornedalsrådets vision om Europas mest integrerade gränzon ska bli verklighet.

Tornedalsrådet består av 13 medlemskommuner från Sverige, Norge och Finland. Det handlar om ett gemensamt och naturligt arbetsmarknadsområde där invånarna passerar riksgränsen dagligen både i arbete och på fritiden. Tornedalsrådets styrelse har tillsammans med vd:n Tuula Ajanki tagit fram ett förslag som går ut på att man på pendlings- och/eller gränsområdena kan säkerställa fortsatt rörlighet och ett levnadssätt som invånarna, näringslivet och den offentliga sektorn är vana vid, även under eventuella undantagstillstånd.

Statens närvaro

Fortsatt utbyggnad av statlig service och närvaro i hela landet

För att medborgare och företag ska vilja bo och verka i hela Sverige är det viktigt att det finns tillgång till en fungerande grundläggande service på rimligt avstånd. Detta gäller inte minst kommersiell service. I gles- och landsbygd har särskilt servicelösningar som bygger på lokala förutsättningar och samverkan med företagare och civilsamhället möjlighet att bli långsiktiga och bärkraftiga. Regering och riksdag behöver ta ett särskilt ansvar för att invånare och företag får tillgång till en grundläggande nivå av kommersiell service.

Bredband och annan digital uppkoppling är i dag en lika viktig del i infrastrukturen som el- och vägnäten. En god utbyggnad är viktigt för såväl privatpersoner som företag och oerhört viktigt för regional tillväxt. Glesbygden måste få bättre digital kapacitet och statens huvudsakliga uppgift bör vara att skapa förutsättningar genom att undanröja hinder för utvecklingen, men även att stötta där lönsamheten för utbyggnad är bristfällig.

Bostadsförsörjningen

Underlätta för byggande och bosättning i hela landet – full fart på bostadsmarknaden i hela Sverige

Idag har nästan alla kommuner, inklusive de mindre kommunerna, bostadsbrist. Alla invånare, oavsett bostadsort, behöver olika boendeformer i olika faser av livet. Svårigheten med finansiering, krav på nedskrivning och höga byggkostnader utgör de främsta hindren för bostadsproduktion, men även alltför detaljerade regelverk kan utgöra hinder för kommuninvånarna att bo och leva som de vill.

Företagandet

Ett gott företagsklimat gynnar hela Sverige

Liberalerna inser att det kan behövas riktade insatser, men framför allt krävs generella insatser för att fler företag ska kunna växa och anställa i hela Sverige. Ett generellt förbättrat företagsklimat med sänkta skatter och mindre byråkrati gynnar alla företag, inte minst företagen i glesbygd.

Ett av de främsta hindren för företagare som vill expandera eller nyanställa är svårigheten att få finansiering. Ett fungerande finansieringssystem för små och medelstora företag som står inför en expansion skapar både jobb, tillväxt och ökade intäkter till den gemensamma välfärden.

Besöksnäringen är en av Sveriges snabbast växande näringar och sysselsätter närmare 200 000 personer i hela landet och består av olika sorters tjänste- och upplevelseföretag. Det är närmare 3 000 aktivitets- och guideföretag som tillsammans med boenden, restauranger och uthyrningsverksamhet omfattar bortåt 10 000 företag. Företag som ofta drivs som mindre familjeföretag och som är starkt kopplade till bygden och är särskilt viktiga i många glesbygdskommuner som kan erbjuda besökare och, inte minst utländska turister, fantastiska naturupplevelser, vistelser på lantgårdar, sportfiskeresor och annan naturnära turism. Dessa företag måste ges goda förutsättningar att driva och utveckla sitt företagande utan byråkratiska hinder och utan en skattepolitik som missgynnar företagandet.

Den svenska livsmedelsproduktionen skulle med en mer företagsvänlig politik ha goda förutsättningar att utvecklas där det svenska jordbrukets fördelar bättre tas till vara. Sverige har EU:s bästa djurskydd, låg användning av antibiotika, stor miljöhänsyn och ett smittskydd i världsklass. Livsmedelsförädlingen är en sektor med stor geografisk spridning, vilket gör att branschen kan bidra till att skapa arbetstillfällen i hela landet. Den matbaserade turismen är också en viktig sektor som kan ge ökade möjligheter till fler jobb och stärka Sveriges position som matnation.

Det är viktigt med god tillgång av posttjänster och digital infrastruktur för att människor ska kunna bo och verka i hela landet. Tillgång till väl fungerande mobiltelefoni och goda uppkopplingsmöjligheter för digitala tjänster blir allt viktigare. Sverige behöver bra mobila och digitala kommunikationer med god geografisk täckning som har en tillräcklig kapacitet när allt fler använder mobil och digital teknik. Sverige ska därför ha en digital uppkoppling i världsklass.

I Sverige har bygdebolag startats på många orter de senaste åren. Bygdebolagen ägs av lokala krafter, enskilda föreningar och företag och är en allt viktigare aktör för utvecklingen i bygder runt om i landet. Bygdebolagen verkar för hela bygdens utveckling och kommer ur att man vill öka traktens långsiktiga utveckling och attraktivitet. Initiativet kommer ofta när offentlig eller privat service läggs ner eller flyttas. Bolagen är inte begränsade till en viss organisationsform och verkar i zonen mellan kommersiellt företagande och ideella insatser. Liberalerna ser mycket positivt på bygdebolagen och vill verka för att de ska bli framgångsrika. Bygdebolagens gemensamma nämnare är att de lyckas bygga upp ett större kapital som kan finansiera utvecklingsinsatser som kräver större finansiering.

Kooperationen, med sina liberala rötter, har i minst 150 år bidragit till en positiv samhällsförändring och med en affärsmodell som bygger på demokratiska fundament gjort ekonomisk och social nytta för såväl sina medlemmar som för samhället. Utifrån en internationell jämförelse utgör Kooperationen en liten del av det svenska näringslivet där allmän okunskap om associationsformen, bristande förutsättningar samt avsaknaden av en samlad politik och nationella mål för den kooperativa sektorn lyfts fram som hinder.

Upphandlingsregler som missgynnar kooperativa och sociala företag, lagstiftning som begränsar den ömsesidiga bolagsformen till försäkringsbolag och avsaknaden av kreditgarantier och förlagslån, framförallt när det gäller nystart av kooperativa företag försvårar utvecklingen samtidigt som Sverige ska utveckla den resurseffektiva, cirkulära och biobaserade ekonomin. När traditionella ekonomiska modeller i delningsekonomin ändå omprövas kan den kooperativa affärsmodellen vara ett hållbart alternativ.

Den kooperativa företagsformen passar väl in när flera vill dela på arbete och ägandet för att styra och dela risker gemensamt. Den kan spela en viktig roll i näringslivets tillväxt. Det är därför angeläget att lägga fast långsiktigt bra förutsättningar för företagsutvecklingen i hela landet.

Lokal mobilisering och trygghet

Uppmuntra och gynna bygdens gemensamma mobilisering för ökad trygghet

Trygghet och säkerhet har blivit en allt viktigare fråga på landsbygden, inte minst den tätortsnära landsbygden på senare år. Många polisstationer har dragits in på senare år, liksom lokala räddningstjänster. Samtidigt ökar grannsamverkan mot brott och olika frivilliga organisationer har börjat bevakningsrundor vissa nätter, t ex byvakssystemen. Det är av yttersta vikt att vi inte får en utveckling där människor ser sig tvingade att ta lagen i egna händer. Samtidigt finns inom t ex räddningstjänst och frivilligförsvaret en tradition av lokal organisering som fungerat i alla tider.

Livsstilskriminella finns på landsbygden som ibland kan sätta hela bygder i skräck. Brottsligheten i kombination med missbruk resulterar ofta i stölder, inbrott och upprepad drog- och trafikrelaterad brottslighet

Miljö, klimat, skog, jakt och fiske

Miljö och näringar i balans

Skogen spelar en viktig roll för svensk ekonomi och är avgörande för den biologiska mångfalden. Skogen är också en viktig del av många svenskers privatekonomi. Många skogsbruk drivs småskaligt och långsiktigt hållbart. Skogspolitiken är därför viktig och central i arbetet för att hejda förlusten av biologisk mångfald och livsviktiga ekosystem. Det innebär att arbetet med att skydda värdefull skog måste fortsätta liksom arbetet med att använda skogen som kolsänka. Både staten och skogsnäringen har ett stort ansvar att skydda skogens ekosystem, bevara den biologiska mångfalden och slå vakt om naturvård och miljöhänsyn. Både effekter på klimat och miljö behöver stå i fokus vad gäller åtgärder inom skogsbruket. Frågor om markanvändning, återvätning

samt alternativa bruks- och avverkningsmetoder måste omfatta konsekvensanalyser för klimatarbetet. Skogens potential som källa till förnybara material, kemiska produkter, textilier och energiproduktion bör även tillvaratas.

De stora rovdjuren har en särskilt viktig roll i ekosystemen. Rovdjursstammarna ska värnas samtidigt som det inte får begränsa tamdjurshållningen. Sverige ska ha livskraftiga stammar av alla de fem stora rovdjuren: björn, järv, lo, varg och kungsörn. Den regionaliserade rovdjursförvaltningen ska fortsätta. Dialog med lokalbefolkningen i berörda områden är en viktig del av det. Sverige ska ha livskraftiga och genetiskt friska stammar av rovdjur. För att gynna livskraftiga stammar krävs både lagar och ökad acceptans för vargen i vår miljö.

Vilt- och rovdjursförvaltningen bör ske ur ett ekosystemperspektiv. Flerartsförvaltningen av klövvilt är ett bra exempel på hur viltförvaltningen kan bedrivas.

Det bör finnas många metoder för att förebygga konflikter mellan rovdjur och tamboskap. Det kan handla om allt från att skrämma individer, sätta upp stängsel, använda hundar och i slutändan kunna ta bort närgångna individer genom skyddsjakt när allt annat har prövats. Det är angeläget att pröva andra metoder än att avliva rovdjur och istället hantera närgångna rovdjur tidigt genom exempelvis skrämma dessa. Åtgärder för att hålla vargen borta från boskap bör genomföras i förebyggande syfte och ska som regel användas innan skyddsjakt blir aktuellt.

Utbildning och arbetsmarknad

Höj den lokala utbildningskompetensen och stärk den regionala arbetsmarknaden

Företagens problem med kompetensförsörjning och bristen på matchning mellan arbetslösa och lediga jobb innebär stora konsekvenser för svensk tillväxt och välbefinnande både på lång och kort sikt. Om inte utbildning och arbetskraft med rätt kompetens finns tillgänglig riskerar företag att tvingas lägga ner sin verksamhet eller flytta den till andra länder. Ett företagande och en väl fungerande arbetsmarknad i hela landet förutsätter en fungerande bostadspolitik och en väl utbyggd kommersiell såväl som offentlig samhällsservice för att vara attraktiv och locka till sig arbetskraft. För att säkra kompetensförsörjningen på lång sikt krävs utbildning med vuxenutbildning, högskolor och universitet av hög kvalitet.

Infrastruktur

En väl utbyggd klimatsmart infrastruktur i hela Sverige

Fungerande kommunikationer är viktiga för jobb och hållbar tillväxt i hela landet. Därför krävs fortsatta investeringar i järnväg, väg och annan infrastruktur. Effektiva och väl fungerande transporter är centralt för att företag ska kunna leverera varor till kunder och leverantörer. Liberalernas utgångspunkt är att hela Sverige tjänar på tillväxt och satsningar i olika regioner, där särskilt storstadsregionerna fungerar som tillväxtmotorer för hela landet. Både Storstockholms och västra Skånes arbetsmarknadsregioner har kunnat expandera kraftigt under senare år tack vare investeringar i infrastruktur, vilket har varit bra för hela landets utveckling, medan den norrländska och västsvenska arbetsmarknadsregionen och infrastrukturen inte utvecklats lika starkt, vilket lett till kapacitetsbrist i hela Sverige.

Tidigare nedprioriterades vägarna genom minskat vägunderhåll vilket har fått konsekvenser i samtliga regioner. De delar som främst påverkats är det lågtrafikerade landsbygdsvägnätet, som ligger längre ned i Trafikverkets prioritering. Det slår hårdast mot de delar av landet där bilen kan vara det enda alternativet för att transportera sig.

En fortsatt satsning på underhåll och bärighetshöjande åtgärder på vägarna i hela landet med betydelse för näringslivets transporter är mycket angelägen, eftersom många av dessa vägar enligt den nuvarande nationella planen riskerar att vara i än sämre skick i slutet av den nuvarande planperioden. Regeringen bör därför skynda på utbyggnaden av BK4-vägarna för tyngre lastbilar och även tillåta längre lastbilar. Tyngre och längre lastbilar ger mer gods på färre bilar vilket främjar miljön, men ställer ökade krav på vägnätet. Även på det kommunala vägnätet krävs åtgärder för att klara tyngre lastbilar, vilka riskerar att utebli i covid-19-pandemins spår.

Liberalerna vill att vägnätet ska fortsätta att rustas upp och förstärkas så att det kan trafikeras av tyngre lastbilar. Det bidrar till minskade utsläpp, mindre energianvändning och ökad trafiksäkerhet då färre transporter med tyngre gods trafikerar våra vägar.

Liberalerna anser att möjligheten att frakta gods på järnväg och till sjöss ska underlättas genom attraktivitet och tillgänglighet, inte genom en politik som hindrar vägtransporter då det på många håll i landet saknas alternativ till vägtransporter.

Sverige har i förhållande till sin befolkning ett av Europas största järnvägsnät, vilket innebär att enbart vidmakthållande av systemets funktion är mycket resurskrävande. Oavsett var i Sverige man bor ska man kunna lita på att tågen kommer och går i tid. Kaoset på järnvägen och de många tågförseningarna är ett hårt slag mot alla som är beroende av tåget till arbetet och för att få ihop livspusslet, och försvagar förutsättningarna för järnvägen att vara ett pålitligt och klimatsmart transportslag för godstrafiken. Behoven av investeringar i och underhåll av järnvägen är stora

Det finns inget land inom EU som har så långt mellan landsändarna som Sverige. Det gör oss beroende av väl fungerande flygtrafik och flygplatser i hela landet, inte minst i Stockholmsregionen där Arlanda och Bromma för närvarande utgör de två viktigaste naven i flygtrafiken för såväl privatresenärer som affärsresenärer.

En väl fungerande kollektivtrafik lägger grunden för att transportsystemet i hela Sverige ska fungera på ett tillfredsställande sätt. En välfungerande kollektivtrafik är även centralt för att människor enkelt ska kunna ta sig till jobb och skola. Ökat kollektivt resande bidrar till att uppfylla de transportpolitiska mål som riksdagen har beslutat om. Därför vill Liberalerna att kollektivtrafiken fortsätter att byggas ut på ett ansvarsfullt sätt i hela landet.

Sjukvård och omsorg

En vård och omsorg av god kvalitet i hela landet

Lokal verksamhet förbättras lokalt. Det är de lokala förutsättningarna och engagemanget som avgör om en bygd kan bygga en god framtid. Ofta hindras det lokala framtidsarbetet av stelbent lagstiftning, brist på samarbete mellan olika samhällsaktörer. De stora avstånden i delar av Sverige kräver nya lösningar och stärkta samarbeten.

Sjukvård och omsorg måste stärkas på landsbygd och i glesbygd. Bättre villkor för småskalig vård, god arbetsgivarpolitik, digitala lösningar och kunskap i glesbygdsmedicin är viktiga generella delar i detta. Vi ser gärna en utbyggnad av digitala sjuksköterskemottagningar och utbildning i specialiseringen glesbygdsmedicin.

Sjukstugorna i Norrbotten och Västerbottens inland har under 100 år tillhandhållit god hälso- och sjukvård för lokalbefolkningen. Sjukstugorna är en vårdcentral men med några vårdplatser. Sjukstugorna är dygnet-runt-bemannade av minst undersköterska. Vårdplatserna är en mellanvårdsform som gör att inläggning på sjukhus undviks. Det är viktigt att påpeka att det inte bara är äldre patienter utan alla åldrar som kan vara inlagda. Sjukstugekonceptet är en unik vårdaktör och konceptet bör spridas i Sverige.

Därutöver bör det öppnas möjligheten att etablera en ny huvudmannaform i glest befolkade områden för den som önskar. Vi kallar detta bygdesjukvårdshuvudman (BSH). Det kan innebära en sammanläggning av regionens och kommunens vård och omsorg till en lokal organisation. Sjukhusvård omfattas inte av sammanläggningen. Lagstiftningen måste dock ändras så att det blir lättare att etablera BSH. I samband med att BSH-konceptet utarbetas bör också en ökad möjlighet till specialisering inom glesbygdssjukvård genomföras. Goda möjligheter till specialisering ska finnas inom glesbygdssjukvård ska finnas fr o m undersköterska. Kommuner och regioner ska kunna bilda en gemensam organisation för den lokala hälso- och sjukvården. Det är inte vetligt att man har två organisationer som delvis överlappar varandra t ex inom hemsjukvård och omsorg. Inom bygdesjukvårdshuvudman (BSH) är sjukstugan nav. Sjukstuga är vårdplatser och vårdcentral/hälsocentral i samma byggnad. BSH organiserar all lokal sjukvård och omsorg inom sitt område.

Exakt hur BSH organiseras kan bero på lokala förhållanden. Liknande samarbeten finns t ex i Frostviken/Gäddede i Jämtland inom Närvård Frostviken. Mer information kan sökas t ex genom att läsa om glesbygdsmedicinskt centrum GMC i Storuman.

Våra förslag

A. KOMMUNERNAS ORGANISATION OCH DESS VERKSAMHETER

1. Inrätta reformkommuner för utveckling efter lokala förutsättningar

En kommun eller del av en kommun ska kunna utses till reformkommun för att under en längre period i praktiken testa olika idéer för att förbättra möjligheterna att åstadkomma en god utveckling. Det kan innebära förändrad lagtillämpning, möjlighet till nya samarbetsformer och avregleringar. Det bör också vara möjligt att en del av en vidsträckt kommun med omfattande landsbygd görs till ett reformdistrikt utanför tätorten. För att bli en reformkommun ska det finnas stöd i kommunfullmäktige och vara ett klart definierat verksamhetsområde/områden som avses. Reformkommunverksamheten ska utvärderas vetenskapligt och kunna ligga till grund för att genomföra reformverksamhet i alla kommuner.

2. Riv hindren för samverkan mellan kommunerna och underlätta frivilliga sammanslagningar

Ett ökat samarbete mellan kommunerna är positivt och ska underlättas. Samverkan ska ske på frivillig grund och riksdagen bör underlätta för de kommuner som frivilligt vill gå samman för att höja kvaliteten på servicen och minska sårbarheten. Alla förändringar i kommunindelningen ska vara väl förankrade och bygga på initiativ underifrån. Detta gäller såväl kommunsammanslagningar som eventuella framtida kommundelningar.

3. Öka kommunernas frihet att samverka över nationsgränserna

I gränsområden mot Danmark, Finland och Norge ska det vara tillåtet med gemensamma utförarorganisationer på välfärdsområdet inom exempelvis skola, vård och omsorg. Liberalerna ser mycket positivt på närmare samarbete i gränsbygderna och i exempelvis Tornedalen finns stora möjligheter för gemensamt byggande av välfärd.

4. Ökat statligt ansvar ger mer likvärdiga villkor för kommunerna

Små glesbygdskommuner har ofta de högsta skattesatserna kombinerat med låg köpkraft hos kommuninvånarna. För att underlätta för dessa kommuner att hålla nere kommunalskatten bör staten lyfta av kommunerna vissa uppgifter och därmed skapa mer likvärdiga villkor för kommunerna. Huvudmannaskapet för det offentliga skolväsendet förstatligas och staten genom Försäkringskassan ta över det fulla ansvaret för att bevilja och finansiera insatsen personlig assistans inom ramen för LSS. Det finns tunga utbildningspolitiska respektive funktionshinderpolitiska skäl för sådana reformer, och de skulle dessutom innebära mer långsiktigt förutsägbara och likvärdiga ekonomiska förutsättningar för dessa kommuner.

5. Statsbidragen ska vara mer generella

De statliga bidragen till kommunerna, som alltför ofta är riktade, bör i större utsträckning omvandlas till generella bidrag. Riktade bidrag kan vara motiverade under vissa tidsbegränsade perioder, men då måste ansöknings- och nyttjandeförfarandet förenklas rejält. Nuvarande regler skapar en stor klyfta mellan de större och de mindre kommunerna eftersom de mindre kommunerna har knappa personella resurser. Risken är då att de mindre kommunerna överhuvudtaget inte söker de riktade statsbidragen.

6. Öka takten – undanröj hinder för bredbandsutbyggnad över kommungränserna

Kommuner får i dag inte bygga ut bredbandsnät utanför sina geografiska gränser. Det är ett hinder som måste röjas undan för att målet om digital uppkoppling ska kunna nås. Det finns i dag stadsnät i drygt 160 kommuner. Till skillnad från övriga aktörer på marknaden får inte stadsnäten bedriva sin verksamhet över kommungränser.

De hindras bygga ut bredbandsnät i sin geografiska närhet trots att det kan vara kostnadseffektivt och trots att stadsnätet i fråga kan vara den enda aktören som kan bygga bredband i området. Genom att införa ett undantag från den så kallade lokaliseringsprincipen, som hindrar stadsnäten att verka över kommungränser, i lagen om elektronisk kommunikation, kan utbyggnadstakten öka och målen om täckning i hela landet uppnås snabbare.

7. Värna miljön - ge inte kommunerna rätt att beskatta natur- och energitillgångar

Liberalerna anser att all fossilfri energiproduktion ska ha likvärdiga spelregler och att det även ska gälla beskattningen. Att låta fastighetsskatten från vindkraft, vattenkraft, gruvnäring och skog gå till kommunerna istället för staten skulle innebära en subvention i form av ett statligt stöd till kommuner med naturresurser. En kommunal beskattning av uttag av naturresurser, vattenkraft och markupplåtelse av vindkraft är en direkt uppmaning till exploatering och rovdrift. Kommuner med dålig ekonomi kan tvingas till oönskade exploateringar för att klara sin välfärd om lokal beskattning av naturresurser införs.

B. Regional utveckling

8. Det regionala stödet måste bli mer lokalt styrt och kunna ges till civilsamhället

Stödet från EU:s olika fonder som går till medlemsländer på nationell nivå ska i större utsträckning gå direkt till den regionala eller lokala nivån. Det ska också vara möjligt att ge EU-stöd direkt till organisationer verkssamma i civilsamhället som driver projekt i linje med målen för fonderna och att stödet från EU:s olika strukturfonder bör riktas mot projekt med ett tydligt europeiskt mervärde.

9. Avveckla gränshinder som motverkar regional utveckling

Det gränsöverskridande samarbetet ska ges hög prioritet. EU:s regionalpolitiska samarbetsprogram måste skapa ett mervärde för Sverige, Norden och EU så att de bidrar till en hållbar regional utveckling. En översyn av programstruktur och inriktning bör göras i syfte att undvika överlappande geografisk indelning och inriktning. Onödiga och omotiverade gränshinder som motverkar och hindrar regional utveckling av två regioner på var sin sida om nationsgränser oavsett om det gäller land- eller vattengränser ska avvecklas. Utökade samarbeten i gränsregioner, såsom det pågående pilotprojektet i Tornedalen, ska uppmuntras.

10. Inrätta en kultursamverkansmodell för kulturmiljöer

Ett system liknande kultursamverkansmodellen, där regionerna har ett större inflytande över det statliga kulturstödet, skulle kunna användas för att utveckla ett system för bevarandet av hotade kulturmiljöer i hela landet som bör bevaras. Många kulturmiljöer och byggnader som staten förvaltar genom Statens Fastighetsverk (SFV) finns på landsbygden. SFV bör ges ett särskilt uppdrag att ta ett större ansvar för kulturarvet.

11. Prioritera stödet till lanthandlare som är ombud

Många lanthandlare i mindre tätbefolkade delar av Sverige är särskilt viktiga då de tillhandahåller många olika tjänster. När det gäller att underlätta för lanthandlare att vara ombud för statliga tjänster och ersättningar för dessa fattas besluten av de enskilda bolagen, t ex. Systembolaget. Det finns dock inom ramen för gällande stödförordning en möjlighet för regionala aktörer att när de betalar ut servicebidrag prioritera lanthandlare som agerar ombud. Stödet bör vara konkurrensneutralt och de som erhåller stöd ska förväntas agera ombud.

C. Statens närvaro

12. Statlig service i hela landet

Det är viktigt att statlig service till medborgarna, som under lång tid successivt försvunnit från stora delar av landet, återupprättas. För att kunna erbjuda service av god kvalitet och med hög kostnadseffektivitet sker detta idag i en gemensam organisation, servicekontor, under Statens Servicecenter. De lokala servicekontoren ger förutsättningar för kontinuitet och långsiktig planering mellan Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten och Skatteverket och andra statliga myndigheter. Kvaliteten av kontoren bör säkerställas. Utbyggnaden av servicekontor ska fortsätta och fler myndigheter bör inordnas eller ges i uppdrag att samverka för att kunna erbjuda statlig service av god kvalitet och med hög kostnadseffektivitet i hela landet. Det kan även finnas skäl att se över möjligheten att skapa förutsättningar för att öka samverkan mellan de lokala servicekontoren och de lokala och regionala myndigheterna, vilket inte ska förväxlas med kommunala servicepunkter, men skulle kunna kombineras med dessa.

13. Inrätta ortsombud – myndighetskontaktperson i mindre orter

Tidigare fanns ett finmaskigt nät av offentlig verksamhet även utanför större orter, vilket gjorde att ett stort antal samhällsfunktioner fanns i hela Sverige. De är till största delen borta och stora delar av befolkningen på landsbygden känner sig övergivna. Ortsombud är ett enkelt och billigt sätt att upprätthålla samhällsnärvaro i hela landet. Ett riktmärke för att ha ortsombud kan vara orter/bygder med mellan 200 och 1000 invånare. Arten av serviceutbud kan variera. Viktigast är principen att markera närvaro för det offentliga. För kommuner som önskar inrättas i orter som är för små för statligt servicekontor ortsombud där medborgare som önskar kan ta kontakt för att få råd om myndighetskontakter. Uppgiften som ortsombud kan ligga på ett lokalt företag, lantbrukare, lanthandel, bensinstation, campingplats eller liknande. Systemet kan liknas vid att vara postombud, tipsombud eller liknande och ska inte förväxlas med dagens kommunala servicepunkter.

14. Förstärkningen av polisen ska komma hela landet tillgodo

Genom januariavtalet har Liberalerna fått igenom en kraftig förstärkning av polisväsendet. Fram till utgången av 2024 ska antalet polisanställda öka med 10 000 jämfört idag. Det är en ökning som måste ge betydande effekter i hela landet. Polisens organisation ska vara så stark och måste bli så synlig så att det märks i hela Sverige. Liberalernas uppfattning är att ökningen måste ske med bibehållna proportioner mellan poliser och civilanställda, dvs. huvuddelen av personalökningen ska åstadkommas i form av fler poliser i tjänst. Lönesättningen och utbildningen måste vara konkurrenskraftig så att det blir möjligt att rekrytera det stora antalet nya poliser som behövs. Eftersom det tar tid att utbilda poliser och bygga ut organisationen ska staten underlätta för kommunerna att kunna anställa ordningsvakter i kommunal regi.

15. Vi värnar det kommunala vetot

Kommunerna ska ha fullt bestämmande över markanvändningen i kommunen. Vid etablering av större tillståndspliktiga verksamheter t. ex vindkraftverksparker, finns i dag krav på att etableringen ska tillstyrkas av kommunen, det kommunala vetot. Besluten ska fattas så nära medborgarna som möjligt och Liberalerna säger nej till förslagen att avskaffa det kommunala vetot.

16. Behåll kopparnätet innan fullgoda alternativ finns

Den pågående nedmonteringen av det gamla kopparnätet för telefoni påverkar tillgången på telefoni- och bredbandstjänster som hittills erbjudits genom ADSL-teknik och uppkoppling genom telefonjacket. Denna omställning påverkar framför allt landsbygdens befolkning eftersom alternativen till den fasta kopparförbindelsen, t.ex. fiber eller mobila tekniker med hög överföringshastighet, inte har installerats eller är alltför kostsamma. För att förhindra att människor lämnas utan möjlighet till fungerande kommunikationer, anser vi att den som

E. Företagandet

22. Värna äganderätten – balans mellan ägande, miljö och behovet av råvaror

Liberalerna värnar äganderätten. Miljö- och naturvårdsinsatser ska genomföras i god dialog med markägare som har förvaltat och skött sin skog och jord genom många generationer. Vi ser positivt på utveckling av LIS-områden för att öka attraktiviteten till bosättning på landsbygden, men dessutom behövs en grundläggande översyn av strandskyddsreglerna. Småskalig kraftproduktion ska ha tillstånd enligt miljöbalken, men det är orimligt att den prövas efter samma mall som storskalig produktion. Det finns även skäl att stärka markägarens äganderätt i samband med prospektering av gruvdrift så att det råder en rimlig balans mellan miljö, markägarens intressen och behovet av råvaror.

23. Ge myndigheter ett främjandeuppdrag att gynna företagandet

Sverige ska ha en politik som minskar regelkrånglet och sänker kostnaderna för företagande och arbete. Det för landsbygden så viktiga småföretagandet hämmas ofta av statliga pekpinnar och en alltför stor fyrkantighet från myndigheternas sida. Myndigheternas perspektiv måste ändras. Fler främjandeuppdrag till statliga myndigheter behöver formuleras. Myndigheternas uppgifter ska inte enbart vara att kontrollera och stoppa felaktigheter utan att hjälpa människor och företag att göra rätt. Exempelvis bör en översyn göras av regleringsbrevet för alla myndigheter som bedriver myndighetsutövning för att tydliggöra det ansvar dessa har för att värna näringsklimatet i Sverige.

24. Utvidga och höj skattefriheten för primärproduktion till fler verksamheter

Liberalerna vill uppmuntra en utveckling där fler privatpersoner som bor på landsbygden, i fjällen eller i skärgårdsområden kan få sidoinkomster från det som växer i naturen eller på den egna tomten. Därför vill vi dels höja den skattefria inkomsten till ett prisbasbelopp och dels bredda skattefriheten till det som man tar tillvara från naturen eller den egna tomten. Privat försäljning av frukt och grönt, honung, virke från den egna tomten, kött och fisk ska inte beskattas. Kostnaden för samhället skulle bli liten, eftersom skatteinkomsterna är små.

25. Statligt riskkapital ska vara ett komplement - inte ersätta privat kapital

Privat kapital är helt avgörande för att kunna starta, driva och utveckla ett företag, men i vissa fall kan det statliga riskkapitalet behövas för att komplettera det privata kapitalet. Det gäller särskilt när marknaden av ett eller annat skäl inte fungerar eller där glesbygd och geografiska utmaningar försvårar företagets kapitalförsörjning. Den statliga verksamheten bör således riktas mot att stärka just de aktörer som marknaden inte satsar på, vilket kan handla om nystartade företag utan kapital eller där näringsidkaren inte har något eget kapital som kan fungera som säkerhet för ett eventuellt lån.

26. Tillgång till statligt riskkapital i hela landet

Om den statliga verksamheten ska riktas mot att stärka de aktörer som marknaden inte satsar på är det viktigt att det statliga riskkapitalet är tillgängligt i hela Sverige så att alla företag i landet ges goda förutsättningar. I de fall det är motiverat med statligt riskkapital är en s.k. fond-i-fond-lösning att föredra, där statligt riskkapital från början samverkar med privata fonder för att nå mindre och växande företag i hela Sverige.

27. Inför en tidsgräns för myndighetsbeslut – en beslutsgaranti om handläggningstider

Sverige har alltför långa handläggningstider för myndighetsbeslut. Sverige bör vara föregångare och gå i bränschen för garanterade handläggningstider genom att införa en servicegaranti. Garanti om beslut inom en viss tid ska vara standard för svenska myndigheter, t. ex jordbruksverket, länsstyrelserna och mark- och miljödomstolen, och ekonomisk kompensation ska utgå om den garanterade handläggningstiden inte uppfylls.

28. Inrätta en anmäl en bestämmelsefunktion om onödig byråkrati

Myndigheter ska införa en "anmäl orimliga bestämmelser"-funktion inom sitt område. Inte minst inom bygg-miljö-livsmedel-djurhållnings-området vore det önskvärt. Myndighetskrångel är ett välkänt begrepp inklusive krångliga bestämmelser. I en del länder finns en "anmäl en bestämmelse-funktion" som innebär att svårtolkade eller orimliga föreskrifter kan anmälas till en myndighet för att om möjligt göra dem mer lättförståeliga eller tas bort i de fall motstridiga föreskrifter förekommer.

29. Konsekvensbeskrivning ur landsbygdsperspektiv

Konsekvenser för landsbygden, en s.k. landsbygdsförsäkring, bör synliggöras genom en särskild landsbygdsbedömning inför statliga beslut. Ett särskilt frågeformulär för landsbygdsbedömning ger svar på vilka konsekvenser ett förslag kan ha för landsbygden. Fångar man tidigt de negativa konsekvenserna kan förslaget utvecklas så att det blir mer gynnsamt för landsbygderna. Erfarenheterna i de länder där man tillämpar landsbygdsförsäkring inför ett beslut visar att det är viktigt att ansvarig för landsbygdsförsäkring utses.

30. Säkra framtida grundläggande posttjänster i hela landet

Det är fortsatt viktigt med god tillgång av posttjänster för att människor ska kunna bo och verka i hela landet. Även om många företag är internetbaserade kommer de inte ifrån att de måste använda post- och pakettjänster för att leverera och frakta varor. Det är därför viktigt för företagen och enskilda att det finns väl fungerande post- och pakettjänster i Sverige.

F. Lokal mobilisering och trygghet

31. Ge kommunerna rätt att inrätta trygghetsvärn – ögon och öron för ökad trygghet

Liberalerna vill att lokala trygghetsorganisationer kan få ökade uppgifter och att det inte enbart ska bygga på ideella insatser. Kommuner ska upprätta räddningsvärn och att dessa kan ges trygghetsskapande uppgifter, t. ex. inbrottsförebyggande verksamhet eller delta i eftersök av försvunna personer. Värnen bör dimensioneras beroende på kommunstorlek och också klara traditionell räddningstjänst uppgifter så som skogsbränder, över- och underströmningar och oljespill enligt MSB:s rekommendationer.

32. Utnyttja polisaspiranternas lokalkännedom

Poliser bör ges möjlighet att få göra sin aspiranttjänstgöring och sedan jobba där de vuxit upp. Lokal- och personkännedom skapar en närmare och mer personlig poliskår.

33. Snabbare lagföring i hela landet

Polisens projekt "Snabbare lagföring" behöver rullas ut i samtliga lokalpolisområden. I projektet har tiden mellan brott och rättegång minskats från 22 till 6 veckor.

34. Ökad möjlighet att forsla bort övergivna fordon

Övergivna och dumpade fordon är ett enormt problem på landsbygden. Lagen och förordningen om bortforsling av fordon i vissa fall måste moderniseras. Det måste bli lättare och en snabbare process införas för kommuner och privata markägares möjligheter att bortforsla övergivna fordon. För att öka intresset för att ta hand om bilar som riskerar att dumpas behövs fler ekonomiska styrmedel, som en reformerad skrotbilspremie eller annan metod, utnyttjas för att skrota bort icke trafikvärdiga fordon ur bilflottan.

35. Ökad lokal trygghet genom samverkan

Kommuner med långa utryckningstider för ambulans ska teckna avtal om IVPA ("i väntan på ambulans") med sina regioner. Detta för att korta insatstider och ha en första insatsperson på plats snabbare. Ett rikstäckande system motsvarande SMS-livräddare ska införas.

G. Miljö, klimat, skog, jakt och fiske

36. Gynna ett mer varierat skogsbruk

Liberalerna framhåller vikten av att möjliggöra även variation av skogsbruksmetod, från trakthyggesbruk till kontinuitetsskogsbruk. Den svenska skogspolitiken ska vila på två jämställda mål, produktionsmålet och miljömålet. Miljöhänsynen inom skogsbruket måste öka genom att t.ex. avverkningsmetoder, återplantering och återvätning anpassas.

37. Ekologiskt värdefull skog bör skyddas och bevaras

Den mest värdefulla skogen och dess nyckelbiotoper kan skyddas genom naturreservat och nationalparker. De kvarvarande naturskogarna, eller gammelskogarna, bör värnas. Befintliga modeller för att skydda värdefull natur bör kunna användas i större utsträckning. Till exempel kan statligt ägd skog även fortsättningsvis kunna användas som inbyte för privatägd skyddsvärd skog. Skogsstyrelsen bör ha uppdraget att identifiera skogsmark som är lämplig att återväta av klimatskäl då detta vore en mycket kostnadseffektiv klimatåtgärd. Skogsstyrelsen bör också ha medel för att finansiera markinköp och återvätningsåtgärder.

38. Ett hållbart fiske från fjäll till kust

Storskaligt trålfiske i svenska vatten ska minskas till förmån för kustnära garn-, krok- och sportfiske. Kvoter ska baseras på vetenskap och ges ur ett ekosystemperspektiv. Ge länsstyrelserna i uppdrag att öka dialogen och samarbetet med aktörer i vattenvårds-, vandrings och föryngringsprojekt. Utred hur fler kustområden i särskilt känsliga områden kan omfattas av fiskekort. Det kan handla om åmynningar, kända vandringsvägar eller grunda vikar där reglerat fiske kan verka gynnande. Arbeta för att förverkliga visionen om fungerande fiskvandring från kust till inland.

39. Ett säl- och skarvbestånd i balans med fisken

Sälen och skarven orsakar stora skador på den kustnära fisken. Stammarna har stadig vuxit, vilket har lett till att fiskebestånd utarmas, örar ödeläggs och redskap förstörs. Skyddsjakten på skarv behöver utökas och licensjakten på gråsäl bör permanentas och utökas till att gälla livskraftiga bestånd av övriga sälarter. Det bör vara tillåtet att kunna sälja sälprodukter från skydds jakt.

40. Stärkt dialog om rovdjuren

En samexistens med rovdjur bygger på att det finns en förvaltning som tar hänsyn till regionala och lokala förutsättningar. Att det finns en acceptans hos allmänheten för rovdjurspolitiken är en viktig förutsättning för att de som lever och verkar i områden med stora rovdjur ingår i en dialog avseende förvaltningen. Människors oro för till exempel angrepp mot tamboskap behöver ges möjlighet att komma till uttryck för att lyckas med en hållbar förvaltning. Det är därför viktigt att stärka dialogen om rovdjursförvaltningen så att de som känner sig berörda ges möjlighet att bli involverade.

41. Fler metoder för förbättrad samexistens mellan rovdjur och tamboskap

I frågor rörande rovdjursförvaltning är det viktigt med dialog. Administrativa frågor kring åtgärder och skydds jakt bör hanteras effektivt. Länsstyrelser och Sametinget kan idag vidta förebyggande åtgärder för att förebygga rovdjursangrepp. Förebyggande åtgärder kan bestå av rovdjursstängsel men även akuta åtgärder. Licensierade

hundar kan vara ett sätt att verifiera vargangrepp. Problematiken med kostnaderna för att förebygga och hantera konsekvenser av rovdjursangrepp bör belysas och jämförelser bör göras med hur andra länder ersätter för skador på tamboskap och hundar. Det bör även ske en genomlysning av andra kostnader som när rovdjursangrepp splittrat en renhjord. Det är ett statligt ansvar att ersätta för de skador som uppstår genom att rovdjur vistas i område där människor bor och där tamboskap och hundar finns. När staten bär ansvar för konsekvenserna av rovdjursförvaltning kan sannolikt attityder till rovdjursförvaltningen i allmänhet, och vargen i synnerhet, påverkas positivt. Det bör utredas hur exempelvis Landsbygdsprogrammet i ökad utsträckning kan användas för åtgärder kring både förebyggande åtgärder och för rovdjursskador. Varg ska ej förekomma inom renskötselområdena.

42. Stoppa trakasserier vid beslut om skyddsjakt

Vid beslut om skyddsjakt kan olika reaktioner i samhället vara aktuella. Sekretessbestämmelser vid beslut om skyddsjakt kan vara nödvändiga. Den sökande gällande skyddsjakt kan uppleva risk för trakasserier, men även den som överklagar beslut om skyddsjakt kan uppleva behov av sekretessbestämmelser. Sekretess och trygghet är viktigt men samtidigt bör allmänhetens insyn bevakas genom att möjligheten att klaga på beslut värnas vilket förutsätter kunskap och information. Det behövs en utvärdering av hur sekretessbestämmelser vid beslut om skyddsjakt har fungerat.

43. Stärk säkerheten för eftersöksjägare

Eftersöksjägare utför ett samhällsviktigt uppdrag. På uppdrag bör de få använda blåljus på de trianglar de sätter ut för att varna sin omgivning och passerande trafik att eftersök pågår. Incidenterna för jägarna är många, de är utsatta i trafiken och hot och hat är förekommer. Eftersöksjägarnas säkerhet behöver därför stärkas.

44. Underlätta jakt på vildsvin och försäljning av vildsvinskött

År 1981 beslutade riksdagen om en försöksverksamhet med frilevande vildsvin i Sverige. Rymningar från viltägn innebär en spridning av vildsvin landet. År 1987 beslutade riksdagen att vildsvin ska betraktas tillhöra Sveriges fauna och att jägare och markägare ska ansvara för att vildsvinsstammen hålls under kontroll. Dagens stora vildsvinsstam drabbar många mark- och skogsägare genom vildsvinens framfart. Grödor äts upp eller skadas vilket påverkar jordbrukets förutsättningar. De åtgärder som vidtagits för att öka efterfrågan på vildsvinskött kan förhoppningsvis öka incitamentet till att stammen minskar genom jakt. Underlätta trikinster av köttet vilket är en faktor som kan påverka intresset att jaga vildsvin.

45. Skärpta vapenrestriktioner ska riktas mot kriminell verksamhet – inte jägare och sportskyttar

Liberalerna har länge drivit på för en strängare syn på brott med vapen och explosiva varor, som handgranater. Flera straffskärpningar har också blivit verklighet, t ex skärpta straff för de grövsta vapenbrotten och införande av en särskild straffskala för vapensmuggling, men det krävs ytterligare straffskärpningar för att arbetet mot den organiserade brottsligheten bli effektiv. Det behöver dock ske på ett sätt som skapar minsta möjliga risk för negativa effekter för alla laglydiga vapenägare i jägar- och sportskytterörelsen, vilket dessvärre inte skedde när riksdagen tog ställning till EU:s vapendirektiv. Liberalerna förordar en bred översyn av vapenlagstiftningen. Den legala vapenhanteringen hos jägare, sportskyttar och medlemmar av frivilliga försvarsorganisationer bör lagstiftningsmässigt hållas åtskild från vapensmuggling och annan hantering av vapen för brottsliga ändamål. Därför bör det införas en särskild vapenstrafflag med straffbestämmelser för all olaga hantering, såsom innehav, förvaring, förvärv eller annat anskaffande, överlåtelse, tillverkning och transport. Legal befattning med vapen och explosiva varor, liksom licens- och tillståndsärenden, bör regleras separat i annan lagstiftning.

H. Utbildning och arbetsmarknad

46. Bygg ut yrkeshögskolan (YH)

Yrkeshögskolan har här en viktig uppgift att fylla, då den är en effektiv utbildning som är kopplad till den regionala arbetsmarknaden. Även här har de högre lärosätena en viktig uppgift. Därför bör yrkeshögskolan öka samverkan med det regionala näringslivet, som de närliggande kommuner och den region de är verksamma i.

47. Fjärr- och distansundervisning ökar möjligheten att bo kvar

Olika typer av fjärr- och distansutbildningar gör det möjligt att bo långt från universitet och högskolor och ändå har möjlighet till högre utbildning. Sverige har en lång tradition av att erbjuda möjligheter att byta yrkesinriktning i vuxen ålder, och det är viktigt att dessa möjligheter finns på så många orter som möjligt. Olika utbildningsnätverk som Akademi Norr med kommunernas lärcentrum där all vuxenutbildning inklusive utbildning i svenska för nyanlända finns under samma tak är goda exempel som Liberalerna vill sprida till fler områden i Sverige. Det ska bli lättare att ordna fjärrundervisning där det lämpligt.

48. Friskolereformen har räddat byskolor

Friskolereformen har inneburit att by- och bygdeskolor kunnat leva vidare genom starkt lokalt engagemang. Detta är en del av friskolereformen som måste uppmärksammas och slås vakt om.

49. Högskolefilialer bidrar till rekrytering och utbildning

De regionala högskolorna är betydelsefulla för utvecklingen inom sitt geografiska område. Liberalerna ser positivt på att universitet förlägger högskolefilialer lokalt där så är lämpligt.

I. Infrastruktur

50. Tillåt längre och tyngre ekipage på väg och järnväg

Gods på järnväg och väg med långa lastbilsekipage och långa tyngre godståg är miljövänliga och bidrar till att näringslivet kan kunna utvecklas i hela Sverige. Förstärkningen av vägar och broar och ett förbättrat järnvägsunderhåll för skogs- och industritransporter är därför avgörande för landets basindustrier och ska prioriteras.

51. Värna de regionala flygplatserna i glesbygd – se över finansieringen

Alla län behöver en god internationell tillgänglighet för att företagen ska kunna verka och växa. Regionala flygplatser står dock inför stora utmaningar såsom omfattande regelverk på EU-nivå, kostnadsdrivande ökande säkerhetskrav, underhåll och ensamt ansvarstagande för enskilda kommuner utöver annan kollektivtrafik och infrastruktur. Sverige ska värna de nödvändiga regionala flygplatserna. Inom övriga EU får även regioner och kommuner upphandla och finansiera flygtrafik medan det i Sverige bara är staten som får upphandla flygtrafik. Liberalerna anser därför att möjligheten att tillåta kommuner och regioner att upphandla flygtrafik bör ses över.

52. Elflyget kan bli ett lyft för de regionala flygplatserna

Det svenska flyget måste bli mer hållbart och det behövs därför åtgärder för att utsläppen från sektorn ska kunna minska. Elflyg är ett område under stark utveckling där det är viktigt att staten bidrar till forskning och utveckling eftersom detta har en potential att minska flygets klimatpåverkan och samtidigt bli en ny industrigren i Sverige. Inom elflyget sker i dag en intressant utveckling som kan medverka till att åter göra kortflygningar mellan olika regioner lönsamma, men samtidigt pekar på betydelsen av mindre flygplatser som

komplement till de stora knutpunkterna. Elflyg kan komma att bli en viktig faktor för utvecklingen av landets regioner och erbjuda snabba transporter, inte minst för näringslivet. Det vore ett enormt lyft för de regionala flygplatserna, klimatet och de regioner de trafikerar.

53. Tillåt pråmtrafik och utnyttja de inre vattenvägarna

För 10 år sedan påbörjades ett viktigt arbete för att införa EU:s regelverk för inre vattenvägar i Sverige, vilket kan leda till mer godstransporter till sjöss. Ökad inlandssjöfart leder till att transportinfrastrukturen på land avlastas och att det finns kapacitet för den samlade godsvolymen att öka. Regelverket för de inre vattenvägar bör utredas vad gäller pråmtrafik i syfte att identifiera lagstiftning som hindrar pråmtrafik. Liberalerna anser att arbetet med att främja våra vattenvägar fortsatt måste prioriteras för att öka andelen hållbara transporter.

54. Bygg ut och rusta upp järnvägen i hela landet

Behoven av investeringar i och underhåll av järnvägen är stora. Ett robust och punktligt järnvägssystem är en förutsättning för att fler ska välja tåget. Det är viktigt att resenärerna kan lita på att tåget kommer fram i tid och kan använda restiden effektivt.

55. Inför regionala differentierade regler för dubbdäck

Enligt nuvarande regelverk ska bilister i hela Sverige använda vinterdäck fram till den 31 mars. Vinterdäck med dubbar måste tas av senast den 15 april, om det inte råder vinterväglag. Bestämmelsen gäller personbilar och tunga fordon som lastbilar och bussar. Behovet att byta dubbdäck varierar med klimatet över landet. Dubbdäck måste kunna användas där de behövs och det behovet varierar över landet. En regional differentiering med ett väl tilltaget tidsspann för däckbyte skulle ge högre trafiksäkerhet och lägre miljöpåverkan.

56. Statens ansvar för finansieringen av det enskilda vägnätet

Staten bör även fortsättningsvis ta ett betydande ekonomiskt ansvar för att upprätthålla en god standard på det enskilda vägnätet, och myndigheternas tillämpning av regelverken bör syfta till att underlätta för underhåll och reinvestering av dessa vägar. Ett exempel är snöröjning som är ett återkommande problem, där en effektivsamordning av snöröjning på statliga, kommunal och enskilda vägar kan underlätta snöröjningen och sänka kostnaderna för väghållarna av det enskilda vägnätet.

57. Tydliggör ansvaret mellan det statliga, kommunala och enskilda vägnätet

Liberalerna anser att landsbygdens behov av transporter alltid måste vara i centrum när en allmän väg görs om till enskild väg. Det är viktigt att en indragning av allmän väg inte får innebära en övervältring av kostnader från staten till kommunerna eller enskilda fastighetsägare. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) överenskommer med Trafikverket som slår fast att staten bör ha ansvar för allmänna vägar på landsbygden och för ett övergripande vägnät i tätort är här av avgörande principiell betydelse för ansvarsfördelningen. I vissa fall bör det vara möjligt för kommunerna att ta över väghållaransvaret i de mindre tätorterna.

58. Använd digital teknik för en flexibel anropsstyrd kollektivtrafik

Kollektivtrafiken på landsbygden leder ofta till att bussar går tomma på landsbygdslinjer. Idag finns primärt två typer av kollektivtrafik, traditionell linjetrafik och anropsstyrd trafik. I många fall bygger dessa på att en buss eller ett tåg har förutbestämda hållplatser och tider. Vi måste försöka se förbi det som kan efterliknas till en gammal tv-tablå och försöka göra kollektivtrafiken modern och likna mer en streamingtjänst där individens resa sätts i fokus. För att kunna erbjuda denna service krävs en digital utveckling där man förslagsvis via en app kan inom en rimlig tidsmarginal kan bestämma sin resa. I det skånska projektet är målsättningen en timme.

59. Verka för samordnade transporter

Både i tätortsnära byar och på glesare landsbygd har kollektivtrafiken en stor utmaning med det låga resandeunderlaget. För att stärka resandeunderlaget har man på olika håll i landet arbetat med att kombinera resor för

att hitta synergieffekter, det kan vara att kombinera skolskjutsen med den vanliga linjedragningen och säkerställa att bussen är vid skolan i rimlig tid till när skolbarnen börjar samt att det finns möjlighet för skolbarnen att ta sig hem efter skolan. I den mer glesare landsbygden finns det en möjlighet att kombinera transporter med inte bara skolskjuts utan även samhällsnödvändig transport så som post. Samordnade transporter gynnar både miljön och individen eftersom man både minskar transporterna och kan möjliggöra fler resor kollektivt.

60. Res på en kollektivtrafikbiljett i hela Sverige

En väl fungerande kollektivtrafik lägger grunden för att transportsystemet i hela Sverige ska fungera på ett tillfredsställande sätt. Resande med buss, spårväg, tunnelbana och pendeltåg reducerar utsläppen och minskar trängseln på vägarna. En välfungerande kollektivtrafik är även centralt för att människor enkelt ska kunna ta sig till jobb och skola. Ökat kollektivt resande bidrar till att uppfylla de transportpolitiska mål som riksdagen har beslutat om. För att underlätta resande över länsgränserna bör ett nationellt biljettsystem som gör det enklare att boka och köpa en kollektivtrafikbiljett för all kollektivtrafik i Sverige införas.

61. Inför ett regionalt anpassat reseavdrag

Sverige är ett glest befolkat land och förutsättningarna för resande mellan hem och arbete skiljer sig åt mellan olika delar av landet. Ett avdrag för reskostnader mellan hem och arbete är motiverat för att öka rörligheten på arbetsmarknaden och göra det enklare för människor att kunna ta arbete på annan ort än hemmet. Reseavdraget bör dock reformeras för att huvudsakligen inriktas mot de mer glest befolkade delarna av landet. Vi föreslår därför en regional anpassning av reseavdraget. Förslaget innebär att reseavdraget görs mer generöst i kommuner där kollektivtrafiken kan antas vara mindre väl utbyggd, medan avdraget stramas åt i kommuner där möjligheten att använda kollektivtrafiklösningar bör betraktas som större.

62. Reformera skoterledsystemet

Brister i det nationella ledsystemet har lett till att underhållet är eftersatt och det finns en stor underhållsskuld i infrastrukturen då delar av lederna, broarna och skyltningen förfaller. I nuläget ansvarar Naturvårdsverket för underhåll och renovering av skoterlederna. Naturvårdsverket bör ges i uppdrag att prioritera en översyn av lednätets standard samt ansvarsfördelningen vad gäller underhåll och drift. Satsningar på fler och bättre skoterleder måste åtföljas av skärpta miljökrav på fordonen så att man får en god balans mellan naturvärden och det positiva bidrag till näringslivet och det rörliga friluftslivet som skotertrafiken innebär.

J. Sjukvård och omsorg

63. Bättre sjukvård och omsorg i glest befolkade områden

Sjukvård och omsorg måste stärkas på landsbygd och i glesbygd. Bättre villkor för småskalig vård, god arbetsgivarpolitik, digitala lösningar och kunskap i glesbygdsmedicin är viktiga generella delar i detta. Därutöver bör det öppnas möjligheten att etablera en ny huvudmannaform i glest befolkade områden för den som önskar. Vi kallar detta bygdesjukvårdshuvudman (BSH). Det kan innebära en sammanläggning av regionens och kommunens vård och omsorg till en lokal organisation. Sjukhusvård omfattas inte av sammanläggningen. Lagstiftningen måste dock ändras så att det blir lättare att etablera BSH. I samband med att BSH-konceptet utarbetas bör också en ökad möjlighet till specialisering inom glesbygdssjukvård genomföras. Goda möjligheter till specialisering ska finnas inom glesbygdssjukvård ska finnas fr o m undersköterska. Kommuner och regioner ska kunna bilda en gemensam organisation för den lokala hälso- och sjukvården. Det är inte vettigt att man har två organisationer som delvis överlappar varandra t ex inom hemsjukvård och omsorg. Inom bygdesjukvårdshuvudman (BSH) är sjukstugan nav. Sjukstuga är vårdplatser och vårdcentral/hälsocentral i samma byggnad. BSH organiserar all lokal sjukvård och omsorg inom sitt område.

64. Tillåt gränsöverskridande färdtjänst inom Norden

De nordiska länderna har olika nationella färdtjänstsystem för personer med funktionsvariation. Gemensamt för dessa system är att de ska bidra till att personer med funktionsvariation ska kunna delta i utbildning, arbete och fritidsaktiviteter. Det finns dock ingen möjlighet att resa över gränserna med färdtjänst idag. Möjligheterna för personer som är bosatta i gränsområdena att kunna resa med färdtjänst över gränserna i Norden bör därför utvidgas.

65. Bredda ersättningen för s.k. sjukresa

Regionernas system för ersättning för s.k. sjukresor ska ta hänsyn till glesbygdsbornas behov för resor med bil där avstånden är långa och möjligheten att resa med kollektivtrafik är begränsad. Systemen behöver också ta hänsyn till att resor kan behöva göras över regiongränserna.

Klimatomställning i en växande ekonomi

Innehåll

Liberala förslag	2
Liberala utgångspunkter	5
Den liberala klimatpolitiken i sammandrag.....	5
En växande ekonomi är en förutsättning för omställningen.....	7
Förorenaren betalar	8
Internationellt samarbete – inom EU och globalt.....	8
Forskning och teknikutveckling.....	9
Konsumenters aktiva val.....	10
Staten som medaktör och möjliggörare	10
Klimatförändringar och klimatarbete	12
Utsläpp av växthusgaser	12
Effekter av ett förändrat klimat.....	13
Mål och verktyg i klimatarbetet	14
Åtgärder för att eliminera växthusgasutsläpp	18
Fossilfria transporter	18
Sverige en klimatneutral industrination	23
Jordbruket.....	26
Energisystemet.....	28
Primärenergi.....	28
Kraftsystemet	32
Energilagring	33
Vätgas, ammoniak och elektrobränslen	35
Fjärrvärmn	36
Möjliggörare för klimatomställningen	37
Cirkulär ekonomi	38
Klimatanpassning	41
Referenser	43

Rapporten har tagits fram under ledning av Liberalernas klimatpolitiska talespersoner Helena Gellerman (ordförande) och Joar Forssell. Sekreterare för rapporten är utredare Daniel Westlén.

Liberala förslag

LIBERALA UTGÅNGSPUNKTER

1. Klimatmålen ska nås i en ekonomi i tillväxt.
2. Den som förorenar ska betala.
3. Klimatpolitiken ska fokusera på åtgärder som har stor påverkan på klimatgasutsläppen.
4. Fortsatta tekniska framsteg kommer att bidra till att lösa klimatutmaningen i kombination med de verktyg vi redan har.
5. Marknadsdriven märkning och certifiering av varor är bra, inte minst märkning avseende varors klimatavtryck för att underlätta konsumenternas val. Digitala produktpass ska innehålla information om klimatpåverkan.
6. Styrmedel ska vara teknikneutrala. Det skapar öppningar för innovation och ny teknik.
7. Alla subventioner, inklusive skattelättnader och stöd, till fossila bränslen i Sverige, Europa såväl som globalt ska avskaffas så fort som möjligt.

EU AVGÖRANDE FÖR KLIMATET

8. EU:s klimatpolitik ska ha ett tydligt överordnat mål, att nå nettonegativa utsläpp så snart som möjligt. Energieffektivisering och förnybar energi är viktiga verktyg för att nå detta mål men inte klimatpolitiska mål i sig..
9. Utsläppshandelssystemet EU-ETS måste skärpas så att klimatmålen kan nås.
10. EU:s regelverk för vad som räknas som hållbart, den så kallade taxonomin, måste vara teknikneutral. Vattenkraft och skogsbruk kan bedrivas hållbart, vilket måste avspeglas i regelverkets kriterier. Även kärnkraften måste få kriterier för när den anses hållbar.
11. EU:s energipolitik behöver läggas om. Det behövs en tidsatt plan för att så snart som möjligt avveckla kol- och gasanvändningen. Kärnkraften ska behandlas teknikneutralt gentemot andra fossilfria energislag.
12. Europas energisystem ska byggas samhällsekonomiskt effektivt.
13. EU:s energiunion bör utvecklas ytterligare, med fokus på fossilfri elproduktion. Beroendet av import av fossila bränslen från Ryssland ska minska. Arbetet med att länka samman EU:s elnät ska fortsätta i hög takt.
14. EU:s klimatbistånd bör öka.

ÅTGÄRDER FÖR ATT ELIMINERA VÄXTHUSGASUTSLÄPP

15. Användningen av fossila bränslen ska upphöra. Negativa utsläpp behövs för att kompensera för klimatgasutsläpp som är svåra att helt få bort. Utökade negativa utsläpp kan också användas för att kompensera för utsläpp från fossila bränslen medan utfasningen pågår.
16. Fossilt bränsle ska beskattas likvärdigt oavsett användningsområde.
17. Alla transportslag ska stå för sina klimatkostnader.

18. Utbyggnaden av laddinfrastruktur ska främjas genom ändrade byggregler, genom att underlätta utbyggnad av regional laddinfrastruktur för tyngre fordon och genom utbyggnad av elvägar.
19. Elskatten ska vara densamma för alla kollektiva transportslag, inklusive elbussar.
20. 2030 ska all kollektivtrafik på väg eller spår drivas av el eller fossilfria bränslen.
21. Koldioxidbeskattningen ska utgå från utsläppen. Den ska successivt bli lägre när reduktionsplikten ger drivmedel lägre utsläpp.
22. Klimatomställningen av transportsektorn ska byggas på skärpta utsläppskrav för nya fordon och fartyg, samt ekonomiska styrmedel för att påskynda omställningen.
23. Ett tydligt, enkelt system för konsumentinformation där personbilar graderas utifrån klimatpåverkan över sin livscykel ska utvecklas.
24. Sverige ska driva på för en europeisk flygskatt och att flyget internationellt ska betala för sina klimatkostnader.
25. Forskning och innovationssystem för elflyg ska främjas. Möjligheten till lånegarantier för elflygsutveckling ska underlättas.
26. Flyget kommer att behöva bekosta negativa utsläpp för att kompensera för sina kvarvarande utsläpp medan omställningen pågår samt för höghöjdseffekten även sedan flyget blivit helt fossilfritt.
27. Främja sjöfartens klimatomställning genom miljödifferentierade avgifter. Underlätta överflyttning av gods till inrikes sjöfart och närsjöfart genom översyn av regelverk och avgifter.
28. Hamnarna behöver förberedas för byte till fossilfria bränslealternativ och elektrifiering av fartyg.
29. Överflyttning av gods och persontransporter till järnväg ska underlättas genom kapacitetshöjningar, ökad punktlighet och infrastruktur för omlastning mellan transportslag.
30. Industrins användning av fossila bränslen ska fasas ut. Varje aktör har ett eget ansvar. Staten ska underlätta omställningen.
31. Produktionen av biogas i Sverige bör öka i syfte att minska jordbrukets utsläpp av växthusgaser samt öka tillgången på fossilfria bränslen.

ENERGISYSTEMET

32. Elektrifieringen innebär att kraftsystemet behöver byggas ut kraftigt. Både produktion och distribution av el behöver stärkas för att de fossila bränslena ska kunna fasas ut. Kraftsystemet ska under hela expansionen vara leveranssäkert, konkurrenskraftigt och fossilfritt.
33. När uttaget av biomassa ökas ska det göras på ett sådant sätt att klimateffekten av ökningen blir positiv redan inom fem år. Kolet ska snabbt bindas in igen genom att biomassan växer tillbaka, genom bio-CCS eller i byggnader och i infrastruktur.
34. Marknaden är bäst lämpad att avgöra hur biomassa ska användas. Styrmedel måste utformas så att biomassan används där den har högst förädlingsvärde.
35. För klimatets skull måste åtgärder vidtas för att förlänga driften av kärnkraftsreaktorerna. De ansvariga myndigheterna ska planera för detta.
36. Det behöver de facto bli möjligt att uppföra ny kärnkraft i Sverige. Målet ska vara att energin är fossilfri. Myndigheterna behöver planera för en expansion av kärnkraften.
37. Elnäten ska kunna byggas ut baserat på prognoser i stället för redan identifierade behov.
38. Det behövs en marknad för stödtjänster som stabiliserar kraftsystemet. Denna marknad ska vara utformad utifrån kraftsystemets behov och vara teknikneutral. Den som tillhandahåller stödtjänster ska få betalt för det. Den som inte bidrar ska betala.

- 39. Människors liv ska inte begränsas av brist på energi. All flexibilitet i energianvändningen ska ske på frivillig basis. Konsumenten ska ha makten över sin elanvändning.
- 40. De långa ledtiderna för elproduktion och -distribution innebär att det behövs en planering och en styrning av hur kraftsystemet utformas. Här måste staten ta en tydlig roll utan att för den skull begränsa marknadens aktörer.
- 41. Vätgasframställning genom ångmetanreformerings av fossil gas ska snarast fasas ut inom EU.
- 42. Fossilfria elektrobränslen ska, av lagstiftaren alltid ses som ett fullvärdigt alternativ till biobränslen, enligt principen om teknikneutralitet.

MÖJLIGGÖRARE FÖR KLIMATOMSTÄLLNINGEN

- 43. Tillåt längre och tyngre lastbilar och tåg.
- 44. Planeringen av trafik och infrastruktur måste göras långsiktigt hållbar med klimataspekter och hållbara städer i åtanke.
- 45. Reseavdraget ska begränsas där det finns en fungerande kollektivtrafik.
- 46. Energiåtervinning av avfall är en viktig energikälla men har ibland ett stort fossilt innehåll. Avfallets värde måste tas till vara genom ökad återanvändning och återvinning.
- 47. Skatten på plastanvändning behöver ses över för att styra mot en cirkulär resursanvändning och hållbar plastproduktion.
- 48. För att underlätta teknikskiftet och samtidigt minska miljöbelastningen behövs tydligare krav på återvinning av sällsynta jordartsmetaller som används bland annat i batterier.
- 49. För att uppmuntra produktionen av hållbara produkter ska fel på en vara under dess första två år – till skillnad från dagens sex månader – anses vara säljarens ansvar.

NEGATIVA UTSLÄPP

- 50. Det brådskar att ta hand om den koldioxid som finns i atmosfären samtidigt som utfasningen sker av de fossila utsläppen. Koldioxidavskiljning med permanent lagring ska skalas upp i närtid. Negativa utsläpp behöver börja göras långt innan de sista fossila utsläppen sker.
- 51. Ersättningen för att samla in och permanent lagra koldioxid ska vara densamma som nivån på koldioxidskatten.
- 52. Koldioxidinfångning vid raffinaderier och cementfabriker ska på olika sätt främjas.
- 53. För att vara så effektiva som möjligt bör klimatmålen vara gemensamma både för utsläpp av klimatgaser och för negativa utsläpp.

KLIMATANPASSNING

- 54. Staten ska samordna, och vid större insatser, delvis bekosta det växande behovet av klimatanpassning.

Liberala utgångspunkter

Den liberala klimatpolitiken i sammandrag

Klimatet är vår generations ödesfråga. Det är de närmaste åren det kommer att avgöras om mänskligheten kommer att kunna bromsa de skenande utsläppen av växthusgaser och se till att klimatet inte ohjälpligt förändras på ett sätt som kommer att göra livet för framtida generationer svårare, fattigare och farligare. Omätliga värden, såväl mänskliga som naturmässiga, ligger i vågskålen.

Klimatpolitiken och skyddet av den biologiska mångfalden måste gå hand i hand. Dels spelar havet och skogen en nyckelroll för jordens klimat, dels är utarmningen av den biologiska mångfalden direkt kopplad till klimatförändringarna. Den livsviktiga kampen mot klimatutsläppen måste ske parallellt med stärkt skydd av biologisk mångfald och naturvård. Bara genom detta helhetsperspektiv får vi en hållbar utveckling.

Denna rapport fokuserar på den politik som behöver komma på plats för att hejda klimatförändringarna. Utöver det som beskrivs här behövs också kraftfulla insatser för den biologiska mångfalden och naturvården.

Klimatutmaningen går att lösa – om vi går rätt till väga. I stället för symbolåtgärder behövs en förnuftsbaserad politik som underlättar den snabba utvecklingen mot klimatvänligare teknik. Det behövs tydliga marknadsekonomiska styrmedel och en tilltro till människors eget ansvar: den som förorenar ska betala. Och klimatanpassning förutsätter ekonomisk utveckling. Sverige har unika förutsättningar att bli världens första klimatneutrala välfärdsnation. Det ska vi förverkliga.

Den liberala klimatpolitiken utgår från några viktiga principer, vilka utvecklas i rapporten:

- En växande ekonomi är en förutsättning för omställningen
- Förorenaren betalar
- Klimatarbetet kräver internationellt samarbete
- Handel, teknikutveckling och entreprenörskap är förutsättningar för att klimatarbetet ska lyckas
- För att nå klimatmålen krävs framför allt systemförändringar samtidigt som individers agerande är betydelsefullt

Vi delar alla ansvaret för klimatarbetet. Vi kommer också alla att påverkas av klimatförändringarna. Politiken har ansvar att se till att de rätta styrmedlen finns, som lagstiftning och ekonomiska styrmedel. Marknaden driver på för teknikutveckling och innovation för klimatsmarta lösningar. Som konsument har vi möjligheter att välja klimatsmart och det ska vara lätt att välja rätt. Samtidigt är det genom att åstadkomma förändringar i de stora tekniska systemen som vi når målet. Det kräver internationellt samarbete och att vi släpper loss de mest kraftfulla verktyg för förändring vi känner – entreprenörskap, marknadsekonomi och frihandel.

Liberalernas klimatpolitik kännetecknas av beslutsamhet och handlingskraft. Stora och relativt snabba förändringar är nödvändiga för att nå målen och därigenom avvärja de allvarigaste konsekvenserna av att planeten blir varmare. Klimatpolitiken behöver handla om konkreta åtgärder som det politiska systemet i samverkan med samhällets aktörer förmår leverera. De beslut som fattas de kommande två mandatperioderna lägger också grunden för att komma hela vägen i mål, till att eliminera utsläppen. De måste därför tydligt ta sikte på målet.

Den liberala klimatpolitiken är inriktad på att:

- Eliminera utsläppen av fossil koldioxid
- Minska utsläppen av metan och lustgas
- Bygga upp kapacitet för negativa utsläpp av koldioxid
- Minska naturlig avgång och öka naturligt upptag av klimatgaser genom klok markanvändning

Vi liberaler är övertygade om att ett lyckat klimatarbete måste vara kombinerat med ekonomisk tillväxt och en växande välfärd, i Sverige såväl som globalt. Människor måste få möjligheter att ta sig ur fattigdom. Människor som lever liv i välstånd måste ha rätt till drömmar. Människor ska kunna bygga och driva växande företag, genom vilka idéer och drömmar kan förverkligas. En klimatpolitik som förvägrar människor detta är dömd att misslyckas.

Liberalernas politik bygger på konkret handling som är förenlig med vetenskap och som bärs av fria människor, vårt liberala samhällssystem och rättsstatens principer. Politiken måste gå att översätta i verkningsfulla medel som kan genomföras i närtid.

En del av de åtgärder som behövs för att få stopp på utsläppen kommer att möta motstånd från företag och människor som ser att de leder till förändringar. Den liberala klimatpolitiken innebär att ekonomin som helhet går starkt ur omställningen bort från fossila bränslen. Men företag vars verksamhet bygger på billig fossil energi kommer att se sina marknadsandelar krympa om de inte kan hitta kostnadseffektiva alternativ. På samma sätt kommer människor som i sin vardag är beroende av transporter som inte kan elektrifieras att få se en större del av sin inkomst gå till dessa. Det kommer att behövas anpassningar men förändringar är nödvändiga när klimatomställningen genomförs.

Det kommer alltid att finnas andra partier som driver populistiska förslag för att tona ner problem eller slippa klimatåtgärder och även sådana partier som inte ser olika sorters frihetsinskränkningar och tvång som något hinder för att genomföra de politiska förslag de ställer sig bakom. Den liberala klimatpolitiken behöver därför vara konstruktiv och påhittig för att hitta attraktiva och verkningsfulla alternativ till populisternas lättköpta lösningar, samtidigt som den är trovärdig och ger löften om resultat, så att även den som vill ha långtgående klimatåtgärder kan hålla för troligt att politiken har önskad effekt.

På ett antal områden finns teknik som radikalt skulle kunna minska klimatgasutsläppen. Den behöver få genomslag och implementeras. Den behöver också i de flesta fall bli billigare och industrialiseras. Marknadskrafterna i kombination med tydliga och långsiktiga incitament från den ekonomiska politiken är avgörande för att teknikskiften ska bli verklighet. Utfasningen av de fossila bränslena kan tidigareläggas väsentligt med rätt typ av politiska styrmedel.

Denna rapport fokuserar på åtgärder i de sektorer där de stora utsläppen sker, vilket gör elektrifieringen av fordon och processer central. Rapporten uppehåller sig också vid energisystemet – trots att det i Sverige till stora delar är klimatneutralt – då energisystemet är nyckeln till att fasa ut de fossila bränslena, men också till att åstadkomma negativa utsläpp. Utöver energin är cirkulära resursflöden, samhällets transporteffektivitet och energieffektivitet också viktiga möjliggörare för en lyckad klimatomställning. Rapporten avslutas med ett avsnitt om klimatanpassning. Vi behöver planera för att dämpa effekterna på samhället och miljön av ett klimat i snabb förändring.

En växande ekonomi är en förutsättning för omställningen

Människor ska ha möjligheter att leva goda liv samtidigt som utsläppen snabbt minskar mot noll. Det är helt nödvändigt för att målen ska nås. Om människor förhindras från att förverkliga sina drömmar eller att ta sig ur fattigdom så kommer klimatarbetet att sakna trovärdighet och misslyckas. Detta är utmanande, men det finns inget annat sätt. Det är starka ekonomier som historiskt har lyckats hantera miljöproblem. Det gäller även för klimatarbetet.

Verksamheter baserade på fossila bränslen och råvaror måste ställa om till fossilfria alternativ. Men omställningen står inte i motsättning till fortsatt tillväxt. Snarare är det tvärt om. Hållbara verksamheter har utrymme att utvecklas och expandera. Själva omställningen i sig driver också tillväxten då den innebär både innovation och stora investeringar. Sverige har – mycket tack vare Liberalerna – länge haft ett starkt regelverk på miljöområdet som industrin är van att arbeta efter. Industrin i Sverige har goda förutsättningar att ta marknadsandelar och växa kraftigt. Det behöver vi planera för och möjliggöra. Industrins utsläpp ska bort, men industrin ska fortsätta växa.

Resursflöden måste bli cirkulära. Produkter behöver redan från början utformas för att kunna repareras och återvinnas. Den utvinning av material som behövs för att komplettera återvinningen måste ske klimatneutralt och med i övrigt acceptabla miljökonsekvenser.

Ännu idag saknar många människor helt tillgång till modern energi¹. Även om situationen har förbättrats saknar nästan 800 miljoner människor elektricitet, många fler skulle behöva mer el. En tredjedel av mänskligheten, 2,6 miljarder människor eldar inomhus för att laga mat [IEA]. Fyra miljoner människor dör i förtid varje år av luftföroreningar från inomhuseldningen [WHO].

Att ge människor tillgång till modern energi är ett av de viktigaste verktygen för att bekämpa fattigdomen. Det är också ett av FN:s globala utvecklingsmål. Inte minst behöver fler få tillgång till el. God tillgång till energi är en frihetsfråga. De fossila bränslena behöver fasas ut snabbt i hela världen, samtidigt behöver energianvändningen totalt växa, detta trots de stora effektiviseringar elektrifieringen innebär. Energin måste produceras klimatneutralt och med i övrigt acceptabel miljöpåverkan. Uppgiften är utmanande men inte omöjlig.

Även i rika länder måste energianvändningen tillåtas öka. Energi är en möjliggörare för rika liv. Människors liv ska inte begränsas av brist på energi. Energianvändningen blir hela tiden effektivare, men ny efterfrågan tillkommer också, inte minst genom klimatomställningen. Tekniken för att fånga och lagra koldioxid är ett sådant exempel. Den kräver förhållandevis mycket energi. Ett annat exempel är lagring av energi som driver upp energianvändningen då lagring ofta innebär energiförluster (det gäller batterier och framför allt vätgas). Energi ska, liksom allt annat, användas effektivt och energin ska produceras hållbart. Men, det får inte bli ett självändamål att minska energianvändningen.

1. Klimatmålen ska nås i en ekonomi i tillväxt.

1 International Energy Agency talar om "modern energi" som att människor har; någon tillgång till elektricitet; möjlighet att laga mat på ett sätt som inte är hälsovådligt; tillgång till energi för att mekanisera arbetsuppgifter i jordbruk och småindustrier; att skolor och sjukhus har el och att det finns någon form av gatubelysning [IEA 2020b].

Förorenaren betalar

Vi liberaler tar en teknikneutral ansats. Klimatpolitiken syftar till att stoppa ökningen av klimatgaskoncentrationerna i atmosfären för att på sikt börja sänka dem. Vilken teknik som används för att nå målet är inte det viktiga. De verktyg vi känner ska användas effektivt.

Förorenare ska betala. Det stimulerar innovation och ny teknik får möjlighet till genomslag. Att prissätta det skadliga beteendet skapar en kraftfull och framförallt träffsäker styrning. Det ger stabila spelregler och företagen vågar satsa långsiktigt genom att det blir mer lönsamt att välja klimatvänliga lösningar.

Direkta förbud är ofta alldeles för trubbiga för att skapa acceptans för åtgärderna och för att kunna genomföras effektivt. Därför är de väldigt sällan effektiva. När skatter riktas direkt mot utsläpp och klimatskadlig verksamhet kan andra skatter sänkas för att kompensera företag och hushåll. Därmed upprätthålls näringslivets konkurrenskraft och hushållens köpkraft. En grön skatteväxling är nödvändig för att stärka principen om att förorenaren betalar.

Vägen mot ett klimatsmart samhälle kräver långsiktiga investeringar där det offentliga behöver medverka till finansieringen. Det handlar om strukturella investeringar som till exempel är kopplat till infrastruktur och där det offentliga är avgörande för att investeringarna ska bli av. Fokus ska vara på att få ner utsläppen och stöd ska inriktas mot de insatser där investeringarna får störst klimateffekt. Det handlar om åtgärder som kommer många till del och som bidrar till omställningen mot ett klimatsmartare samhälle. Brådskan att få förändringar till stånd motiverar att staten under en begränsad tid ger verksamheter stöd för att katalysera utfasningen av de fossila bränslena. Detta är en subvention som – teknikneutralt och effektivt konstruerad – kan accepteras.

2. Den som förorenar ska betala.

Internationellt samarbete – inom EU och globalt

EU ska ta täten i det internationella klimatarbetet. Utsläppen stannar inte vid landsgränser men det gör inte lösningarna heller. EU ska vara en garant för Parisavtalet och visa vägen framåt i klimatarbetet. Det är genom EU som Sverige kan få störst genomslag för sin klimatpolitik. Sverige ska därför ta en tydlig roll inom EU-samarbetet. Sverige ska driva på för effektiva och ambitiösa klimatmål, för teknikneutrala styrmedel som utgår från målen. De satsningar som EU gör genom sin budget, sina fonder och genom Europeiska investeringsbanken ska också på ett teknikneutralt sätt effektivt styra mot klimatmålen. Sverige ska också visa att det är möjligt att åstadkomma nettonegativa utsläpp i en välmående växande ekonomi.

Alla EU:s medlemsstater måste ta sitt klimatansvar. Sverige har idag – tack vare den omfattande biobränsleanvändningen, den rena elproduktionen och den höga graden av elektrifiering i industrin – relativt låga koldioxidutsläpp per capita jämfört med de flesta EU-länder. Vi ska självklart fortsätta att minska våra utsläpp samtidigt som vi ska driva på för att EU ska ha en gemensam effektiv politik som bidrar till att klimatgasutsläppen i alla EU-länder går mot noll tillräckligt snabbt.

Sverige ska fortsätta det progressiva arbetet inom FN-systemet för att skynda på utfasningen av de fossila bränslena. Sverige har en viktig uppgift att visa att en utfasning av fossil energi är möjlig i en växande ekonomi. Det är därmed viktigt att Sverige visar upp goda exempel som andra har praktisk möjlighet att ta efter.

Den svenska omställningen av elproduktionen i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet är ett föredöme internationellt. Vi är idag ett av få länder i världen som har fossilfri el. Omställningen gick dessutom rekordsnabbt i en internationell jämförelse. Sverige har visat att det är möjligt att ställa om energisystemet i betydligt högre takt än vad som behövs för att uppfylla löftena från Paris.

Uppgiften som nu ligger framför oss är att slutföra omställningen av industrin och transportsektorn. Därutöver behöver vi få igång negativa utsläpp i stor skala för att klara nettonollutsläpp 2045 och nettonegativa utsläpp efter det. Vi behöver de kommande 25 åren i princip helt överge de fossila bränslena. Sverige ska återigen vara ett föredöme. Det kommer att gynna både klimatarbetet globalt och vår konkurrenskraft.

Ett exempel där Sverige är ett föredöme är avfallshantering. Globalt är metanavgång från avfallsdeponier en betydande utsläppskälla. I Sverige har det problemet nästan eliminerats genom återvinning och förbränning av fraktioner som inte återvinns.

Forskning och teknikutveckling

Forskning, utveckling och kommersialisering av innovationer är en viktig del av lösningen för att klara klimatkrisen. Inom en del sektorer finns lösningar framme som möjliggör en utfasning av klimatgasutsläppen. Inom andra krävs det betydande forskningsinsatser innan utsläppen kan upphöra. Däremellan finns en rad områden där det behövs insatser för att förfinas teknik så att den blir praktiskt och ekonomiskt möjlig att tillämpa.

Sveriges välfärd och tillväxt är beroende av en konkurrenskraftig industri. Samtidigt står industrin för en stor del av våra koldioxidutsläpp och alla insatser för att reducera utsläppen är viktiga. Staten bör bidra till forskning och utveckling för att tillsammans med berörda industrier få fram klimatsmarta lösningar som minskar industrins utsläpp.

Det behövs även mer forskning kring klimatsmarta transporter inklusive fullskaletester i verklig miljö, bland annat vad gäller laddinfrastrukturens samspel med samhällsplaneringen. Flyget är ett av de områden där störst utvecklingsinsatser krävs för att verksamheten ska kunna fortsätta utan fossila bränslen. Tre utvecklingsspår har utkristalliserat sig inom flyget – elflyg, fossilfria substitut till flygfotogen och vätagasdrift. Här bör staten bidra till forskningen. Dels finns en potential att minska flygets klimat- och miljöpåverkan, dels finns det här chans att ta fram teknik som kan bli kommersiellt värdefull och leda till ny näringsverksamhet.

Sjöfarten är ett annat exempel. Flera fossilfria energibärare kommer att behövas parallellt. För flera av dem återstår arbete för att de praktiskt ska bli möjliga.

När de fossila bränslena försvinner integreras energisystemen för el, värme och bränslen till ett enda system där den viktigaste primärenergikällan är el. Det behövs bättre kunskap om hur de fossilfria energislagen kan samverka så effektivt som möjligt. Metoderna för att omvandla el till andra energibärare som vätgas, ammoniak och syntetiskt framställda kolväten behöver också bli effektivare och industrialiseras.

3. Klimatpolitiken ska fokusera på åtgärder som har stor påverkan på klimatgasutsläppen.
4. Fortsatta tekniska framsteg kommer att bidra till att lösa klimatutmaningen i kombination med de verktyg vi redan har.

Konsumenters aktiva val

Det måste vara enkelt för människor att handla klimatsmart, återvinna och resa utan klimatpåverkan. Vi menar att människor genom medvetna val vill minska sin egen påverkan på miljö och klimat. Det är positivt och det behöver underlättas. Kraften i att många människor gör förändringar i sin vardag är stor. Den är viktig för att klimatarbetet ska lyckas.

Märkning och certifiering av varor förenklar för människor att göra klimatsmarta val. Då krävs också relevanta beräkningar och information kring konsumtionsbaserade utsläpp som tar hänsyn till skillnader mellan olika produktionskedjor. Vi ser gärna en obligatorisk klimاتمärkning när det gäller vissa varor såsom kött och bilar. Det behövs också information om klimatpåverkan i reklam och vid bokning av resor. Informationen om klimatpåverkan blir mest effektiv om den ges just när köpbeslutet fattas.

5. Marknadsdriven märkning och certifiering av varor är bra, inte minst märkning avseende varors klimatavtryck för att underlätta konsumenternas val. Digitala produktpass ska innehålla information om klimatpåverkan.

Staten som medaktör och möjliggörare

En del klimatdebattörer vill angripa klimatkrisen genom att samla makten över samhället i statens händer. För oss liberaler är det helt främmande. Här liksom i alla andra sammanhang ligger en stor fara i att ropa på en stark ledare som ska ta kommandot. Som liberaler står vi upp för tanken på en begränsad statsmakt, vars roll är oundgänglig men inte obegränsad. Detta gäller även inom klimatpolitiken, där staten ska bidra genom att införa väl utformad lagstiftning och effektiva ekonomiska styrmedel, stimulera innovation och tekniskskiften samt gå före i sin egen konsumtion – men däremot inte ta ifrån individer, företag och andra aktörer deras ansvar.

Det går inte att mäta hur effektiv klimatpolitiken är utifrån hur mycket den kostar.

Vi liberaler menar att de starkaste drivkrafterna för att få till förändring är entreprenörskap och marknadskrafter. När människor får möjlighet att fritt testa och utveckla sina idéer kan företag uppstå och växa. När nya lösningar kan konkurrera med de gamla är konsumenternas efterfrågan en mycket stark kraft som snabbt kan ställa om de tekniska systemen. Riktigt stark blir kraften när frihandeln möjliggör att lösningar sprids globalt.

Statens roll är att underlätta denna process. Det krävs att reglering på alla områden – i den mån den behövs – utformas teknikneutralt. Små aktörer behöver skydd när de ger sig in på etablerade marknader. Existerande aktörer ser inte nödvändigtvis behovet av att ny teknik etableras. Reglering och styrmedel behöver vara utformade så att ny teknik i praktiken har en chans även inom branscher med väletablerade aktörer.

Implementeringen av regelverken ska vara effektiv och snabb. Ett omfattande arbete behövs över hela linjen för att säkerställa att tillståndsprocesser för olika former av verksamheter inte drar ut på tiden. Optimalt ska en tillståndsprocess inte ta mer tid än att den kan drivas parallellt med övriga delare av ett projekt. Problemen uppstår när det är tillståndsprocessen som blir tidsstyrande. Ett effektivt och serviceinriktat arbete från det offentliga gör det billigare och enklare att bedriva verksamhet i Sverige. Det gynnar alla. Styrningen från det offentliga får aldrig ske genom en ineffektiv handläggning.

Staten har en viktig uppgift i att skapa transparens mellan olika lösningar så att samhällets kostnader för dem blir tydliga. Vi liberaler ser till exempel gärna att godstransporter flyttas över från lastbil till sjöfart och järnväg för att minska klimatpåverkan. Samtidigt är detta inget självändamål. När vägtransporternas utsläppsproble-

matik är löst ska givetvis den mest effektiva lösningen användas. Överflyttningen kommer dock inte att lösa problemet. Alla transportslag behövs och det krävs fossilfria sätt att driva alla typer av transporter.

Staten har själv en stor konsumtion, som har en betydande klimatpåverkan. Liksom företag och privatpersoner har statens tjänstemän nytta av transparens och tydlig information om konsumtionens klimatpåverkan.

Staten bör stödja forskning och utveckling. I tidiga teknikmognadsfaser behövs ett större engagemang, i senare skeden nära kommersialisering är det huvudsakligen marknadens ansvar att utveckla tekniken.

Vägen mot ett klimatsmart samhälle kräver långsiktiga investeringar som det offentliga ska finansiera. Det handlar om strukturella investeringar som till exempel är kopplat till infrastruktur och där det offentliga är avgörande för att investeringarna ska bli av. Fokus ska vara på att få ner utsläppen och stöd ska inriktas mot insatser där investerade medel har störst klimateffekt. Det handlar om åtgärder som kommer många till del och som bidrar till omställningen mot ett klimatsmartare samhälle. Genom att göra initiala investeringar i infrastruktur kan marknadskrafterna få förutsättningar att göra investeringar som i sig är lönsamma men som beror av en tillräckligt väl utbyggd infrastruktur. Industrin kan inte elektrifiera utan ett robust och pålitligt kraftsystem i hela landet. Det blir inte heller någon vätgasdrift av skärgårdsbåtarna utan en infrastruktur för att producera och distribuera vätgas.

Myndigheter ska jobba evidensbaserat. Myndighetsutövningen ska vara teknikneutral och sikta mot de mål som styr respektive myndighets arbete.

Individer ska vara fria att utifrån korrekt information göra sina val. Individerna bär också ansvaret för sina val. Staten kan genom punktbeskattning höja priset för ett alternativ som har negativa externa effekter, men staten ska inte hindra individer i deras val.

6. Styrmedel ska vara teknikneutrala. Det skapar öppningar för innovation och ny teknik.
7. Alla subventioner, inklusive skattelättnader och stöd, till fossila bränslen i Sverige, Europa såväl som globalt ska avskaffas så fort som möjligt.

Klimatförändringar och klimatarbete

Utsläpp av växthusgaser

Växthusgaser har egenskapen att de absorberar och emitterar värmestrålning. Växthusgaser i atmosfären håller kvar en del värme som annars skulle ha strålat bort från jorden genom att återutsända absorberad värmestrålning tillbaka mot jordytan. Det här är en förutsättning för livet på jorden då planeten annars skulle vara betydligt kallare.

Människans aktiviteter har höjt koncentrationen av flera växthusgaser kraftig och även tillfört några nya som inte fanns i atmosfären tidigare. Utsläppen av koldioxid har haft den kraftigaste effekten. Sedan den industriella revolutionen har koldioxidhalten i atmosfären ökat nästan 50 procent [Climate.gov]. Det är den helt avgörande förklaringen till att jordens medeltemperatur stiger. Sedan mitten av 1800-talet har temperaturen stigit omkring en grad och ökningen fortsätter. De senaste 60 åren har temperaturförändringen varit runt 100 gånger snabbare än när temperaturen varierat historiskt [Climate.gov].

Våra utsläpp av metan från soptippar, risodlingar, idisslande boskap och utsläpp av naturgas ger ett betydande bidrag till den förstärkta växthuseffekten. Metangasutsläppen är betydligt mindre än koldioxidutsläppen och metanet bryts ner i atmosfären², men i gengäld är metan en mycket mer kraftfull växthusgas. Minskningar av metanflödena till atmosfären har en omedelbar effekt på klimatet.

Lustgas, till exempel från kvävegödslad mark, är också en viktig växthusgas.

Till de här naturliga växthusgaserna kommer en rad halogener – där freonerna är de mest välkända – som inte finns naturligt i atmosfären. De här gaserna är mycket kraftfulla växthusgaser. Många av dem är tusentals gånger mer potenta än koldioxid. Trots sina låga koncentrationer ger de därför ändå ett bidrag till växthuseffekten.

För att hejda ökningen av jordens medeltemperatur behöver halterna av de här gaserna i atmosfären sluta öka. För att undvika de mest allvarliga konsekvenserna av ett förändrat klimat behöver koncentrationerna så småningom också börja minska³.

Det viktigaste är att eliminera utsläppen av fossil koldioxid. Människans utsläpp av metan och lustgas är svårare att helt få bort, men de kan minskas rejält. Koldioxid är den växthusgas som vi har en reell chans att åter börja samla in genom så kallade negativa utsläpp. Vi behöver samtidigt genomföra åtgärder för att minska den naturliga avgången av koldioxid och skapa kolsänkor genom förändrad markanvändning.

2 Att det tar relativt kort tid för metan att brytas ned i atmosfären gör att förändringar i hur stora utsläpp som görs blir viktiga. För koldioxid är den totala mängden som har släppts ut det viktiga. För metan är det istället viktigare i vilken takt utsläppen sker.

3 IPCC beskriver ett antal scenarier för att nå 1,5-gradersmålet [IPCC 2018]. Att begränsa ökningen av jordens medeltemperatur till under 1,5 grader utan negativa utsläpp skulle kräva att energianvändningen globalt minskar kraftigt. Kolanvändningen skulle behöva falla med fyra femtedelar till 2030 (i förhållande till 2010 års förbrukning). Även tvågradersmålet är utmanande att nå utan negativa utsläpp [Gasser 2015]. Det är därför rimligt att utgå ifrån att negativa utsläpp kommer att bli nödvändiga.

Effekter av ett förändrat klimat

Klimatförändringarna påverkar allt liv på jorden. Temperaturförändringarna går för fort för att ekosystemen ska ha en rimlig chans att anpassa sig, vilket innebär att klimatförändringarna har en kraftig påverkan på livet på jorden. Även påverkan på samhället och på oss människor riskerar att bli omfattande. De ekonomiska effekterna av påverkan på ekosystemen och av naturkatastrofer är redan påtagliga. Torka, hetta och stigande havsnivåer skapar spänningar. Om de inte kan hanteras leder de till migration, vilket är ett skäl att befara geopolitiska spänningar. De direkta kostnaderna för att anpassa våra samhällen efter ett förändrat klimat kommer också att bli omfattande. Vi behöver hindra klimatförändringarna från att bli värre, men vi behöver också anpassa samhället efter att klimatet förändras.

Effekten av de pågående klimatförändringarna är särskilt stark långt norrut. Förändringarna Sverige upplever är kraftigare än i många andra länder. Den stigande temperaturen gör också att väderextremer blir vanligare och värre.

Runt hälften av den koldioxid som har släppts ut sedan 1850 har lösts i havet [AMS 2019]. Koldioxiden bildar där kolsyra som gör haven surare. Vattnets pH påverkar livet. Organismernas förmåga att ta upp kalcium ur vattnet påverkas när vattnet blir surare. Därmed är påverkan särskilt stor på djur som bildar skal av kalk.

Vattnet lagrar också en stor del av den värme som hålls kvar på jorden genom växthuseffekten. Haven har blivit varmare. Även det påverkar livet i haven. Den omfattande korallblekningen som observeras runt om i tropiska hav är det tydligaste exemplet. När havsvattnet blir för varmt försvinner den alg koralldjuren lever i symbios med. Korallen bleks då och blir också mer utsatt. Korallreven är ett av de ekosystem som är mest känsliga för klimatförändringar. IPCC anger med (hög tillförlitlighet) att ytterligare 70-90 procent kommer att försvinna om temperaturhöjningen stannar vid 1,5 grader. Vid 2,0 grader förlorar vi mer än 99 procent av korallreven (mycket hög tillförlitlighet) [IPCC 2018].

Det här är en tidig men viktig effekt av ett varmare klimat. Korallekosystemen är mycket viktiga för den biologiska mångfalden, men också för människor längs kusterna som lever av fiske och turism.

På sikt påverkar ett varmare klimat en lång rad ekosystem, men det leder också till att havet stiger. Havsnivåhöjningen har startat och den kommer att bli svår att stoppa, men takten – och möjligheterna för människor och ekosystem att anpassa sig – påverkas av vilken utveckling temperaturhöjningen kommer att ta.

Effekterna av den stigande medeltemperaturen ser tyvärr inte ut att vara linjära. Istället är det troligt att finnas tröskeffekter där irreversibla förlopp startar. Sådana förlopp skulle mycket väl kunna leda till snabba förändringar i det globala klimatet. Ett exempel är vad en kollaps av istäcket på Grönland eller i Västantarktis skulle innebära. När isen väl har börjat smälta under en viss nivå räcker det inte med att temperaturen slutar öka för att förloppet ska stoppas [Lenton 2019]. Kunskapsläget kring när tröskeffekter i klimatsystemet kommer att uppträda är än så länge otillräcklig. Men att det finns icke-linjära effekter i systemet är ett starkt argument för kraftfulla åtgärder för att stoppa temperaturökningen, särskilt då vi inte vet när dessa icke-linjära effekter inträffar.

Mål och verktyg i klimatarbetet

För att hejda klimatförändringarna behöver vi fatta beslut som gör skillnad på kort sikt. Det behövs ordentliga minskningar av utsläppen nu och de närmaste åren. Mjukstarten i klimatarbetet har pågått i årtionden. Nu måste utsläppen minska på allvar.

Samtidigt kommer en del nödvändiga förändringar att ta lång tid. Inom de områden där klimatarbetet är svårt kommer resultaten att dröja, det gör det desto viktigare att arbetet bedrivs aktivt. För varje aktivitet som släpper ut klimatgaser behövs en plan för hur utsläppen från just den aktiviteten ska upphöra. Koldioxidutsläppen ska elimineras. Utsläppen av metan och lustgas – framför allt från jordbruket – ska minskas så långt det går. Återstoden behöver kompenseras av negativa utsläpp.

När målet är att eliminera utsläpp snarare än att minska dem blir handlingsplanen en helt annan. Det kräver att planen når hela vägen i mål. Stegvisa förbättringar i form av energieffektivisering vid användning av fossilbränslen eller utbyte av kol mot fossilgas kommer visserligen att minska skadorna på klimatet men de leder inte hela vägen till noll.

Vi liberaler vänder oss emot synsättet enskilda individers, eller till och med Sveriges, bidrag till klimatgasutsläppen skulle sakna betydelse. Tvärtom räknas alla utsläpp. Då problemet är globalt har utsläppen också samma påverkan var de än sker.

Sverige bör ligga i framkant i och vara ett föredöme i klimatarbetet. Det är viktigt för klimatets skull, och samtidigt till svensk konkurrenskraft. För att dela upp klimatarbetet och för att åstadkomma kraftfulla åtgärder på kort sikt är klimatmålen viktiga. Politiken måste ta dem på största allvar. De viktigaste åtgärderna behöver beslutas i riksdagens innevarande mandatperiod och i de två kommande.

FN-SYSTEMET

Klimatarbetet kräver ett globalt samarbete. Det organiseras genom FN-systemet och de klimatavtal som där sluts mellan länderna. Sverige och EU ska vara pådrivande både genom att gå före, visa på goda exempel och genom att ställa krav. EU måste väldigt tydligt markera, i konkret handling och genom tydliga resultat, att Parisavtalet ska nås.

Sverige och övriga EU-länder har också ett stort ansvar att bidra till den internationella klimatforskningen och till den internationella klimatpanelens, IPCC, arbete.

SVENSKA MÅL OCH EU-MÅL

Sveriges mål är att växthusgasutsläppen ska vara nettonoll senast 2045. Bortom 2045 ska Sverige ha växande negativa utsläpp. Tre etappmål finns längs vägen. Senast 2020 skulle utsläppen från verksamhet som inte ingår i EU-ETS vara 40 procent lägre än 1990. Till 2030 ska minskningen vara 63 procent och till 2040, 75 procent. Sverige har också ett specifikt mål om att minska utsläppen från inrikes transporter (exklusive inrikesflyg som ingår i EU-ETS) med 70 procent mellan 2010 och 2030.

EU som helhet ska vara klimatneutralt 2050. Till 2030 ska utsläppen inom unionen ha minskat med 55 procent i förhållande till 1990 års nivå.

En rad andra länder har också satt upp måldatum för när klimatgasutsläppen ska vara nettonegativa.

4 Detta innebär att utsläppen från den icke handlande sektorn under 2020 inte fick vara större än 28,6 miljoner ton koldioxidekvivalenter. Åtgärder i andra länder om max 6,7 miljoner ton kan räknas av i beräkningen av måluppfyllelsen. Siffrorna för 2020 fanns inte klara när detta skrevs. Men under 2019 var utsläppen från den icke handlande sektorn 31,7 miljoner ton [Naturvårdsverket]. Siffrorna för 2020 förväntas uppvisa en rejäl minskning jämfört med 2019 på grund av pandemin.

VERKTYG I DET EUROPEISKA KLIMATARBETET

EU är världens viktigaste miljösamarbete. Liberalerna har konsekvent framhållit betydelsen av EU-samarbetet för att klimatarbetet ska kunna bli kraftfullt och vi har fått rätt. Klimatomställningen är i centrum av den europeiska politiken. Det skärpta klimatmålet till 2030 och EU:s gröna giv markerar tydligt hur viktig klimatpolitiken har blivit för unionen. EU är lokomotivet i det globala klimatarbetet.

EU är mycket betydelsefullt för utvecklingen i medlemsstaterna. EU:s roll för möjligheten att nå framgång kan inte överskattas. EU besitter en rad verktyg som har kraftigt styrande effekter för klimatarbetet. Lagstiftningsarbetet är det mest kraftfulla verktyget. Även EU:s handelspolitik har stor klimatpåverkan på klimatarbetet globalt genom hur handelsavtal har utformats och genom att det europeiska regelverket används även på andra håll. Men verktygen behöver vässas.

Med de höga ambitioner EU har på klimatområdet är det orimligt att medlemsstaterna subventionerar fossila bränslen och infrastruktur för dessa. Det är hög tid att vi i Europa ställer om vår ekonomi till fossilfria alternativ. Sverige ska vara pådrivande för att avskaffa subventionerna.

Liberalerna ställer höga krav på Sveriges agerande i EU:s lagstiftningsarbete. Sverige ska ta plats i klimatfrågan och i hållbarhetsfrågor. Det svenska klimatarbetet behöver försvaras och de goda exemplen behöver spridas.

Energieffektiviseringsmålet och förnybartmålet

EU har utöver klimatmålen mål både för energieffektivisering och för andelen förnybar energi. Båda dessa har bäring på klimatmålet, men de gör samtidigt klimatarbetet mindre effektivt genom att de föreskriver just energieffektivisering och förnybar energi som verktyg för att nå klimatmålen.

Det råder ingen tvekan om att förnybar energi och en effektiv användning av energin är viktiga för att få ner utsläppen. Det hade dock varit mer effektivt att låta marknaden välja det mest effektiva sättet att nå klimatmålen. Allt fokus måste läggas på att få ner utsläppen. Valet av verktyg ska inte skrivas in i målen. Målen för energieffektivisering och förnybar energi gör klimatarbetet mindre effektivt.

8. EU:s klimatpolitik ska ha ett tydligt överordnat mål, att nå nettonegativa utsläpp så snart som möjligt. Energieffektivisering och förnybar energi är viktiga verktyg för att nå detta mål men inte klimatpolitiska mål i sig.

EU-ETS

Den mest effektiva åtgärden för att minska klimatutsläppen inom EU vore att införa en europeisk koldioxidskatt. Genom en sådan skatt kan EU även med trovärdighet trycka på för att få fler länder i världen att följa efter. Ett första steg mot detta är att skärpa systemet för handel med utsläppsrätter inom EU.

EU:s system för handel med utsläppsrätter (ETS) är en mycket viktig del av unionens nuvarande arbete med att minska utsläppen av växthusgaser i Europa. Systemet behöver vidareutvecklas, så att flera av de sektorer som idag står utanför ETS införlivas i systemet. Ett gemensamt golv för priserna i det europeiska handelssystemet för utsläppsrätter kan bli ett viktigt steg på vägen mot en gemensam europeisk koldioxidbeskattning.

Mängden tillgängliga utsläppsrätter behöver kontinuerligt ses över och minskas eftersom priset på utsläppsrätter historiskt varit allt för lågt. Antalet utsläppsrätter är för högt för att EU ska kunna nå nettonollutsläpp. Kurvan nedåt i EU-ETS behöver omförhandlas och få en brantare lutning. Den fria tilldelningen av utsläppsrätter behöver upphöra.

För att bibehålla trovärdigheten i och acceptansen för EU-ETS är det viktigt att alla medlemsstater bedriver ett ambitiöst arbete för att sänka sina utsläpp. Verksamheter där det är svårt att eliminera utsläppen kan tack vare EU-ETS fortsätta släppa ut en tid, men den respit man på så sätt får måste användas för att förbereda de nödvändiga åtgärderna.

9. Utsläppshandelssystemet EU-ETS måste skärpas så att klimatmålen kan nås.

Taxonomin

EU:s taxonomi för hållbara ekonomiska aktiviteter utvecklas för att utgöra ett regelverk för gröna obligationer. Taxonomin ställer upp kriterier för när en aktivitet kan anses hållbar. Allt talar för att taxonomin kommer att användas långt bredare än som regelverk för finansmarknaden. När det finns en definition av hållbarhet på plats kommer det att vara den som gäller. Eftersom EU ska bli en klimatneutral och hållbar ekonomi sätter taxonomin ramarna för vad som kommer att vara tillåtet och för hur olika verksamheter ska bedrivas. Liberalerna är i grunden positiva till att det skapas en tydlighet i vad som definierar en hållbar ekonomi. Vissa delar av taxonomin behöver dock justeras för att den ska kunna bli det kraftfulla verktyg den är tänkt att vara.

Förordningen om taxonomin gör tydligt att regelverket ska vara teknikneutralt. Kommissionen har inte uppfyllt den principen i de förslag till delegerade akter, med detaljerade regler, som tagits fram. Tydligast blir det genom att kommissionen valt att inte utarbeta några kriterier för när kärnkraften kan anses hållbar. När den inte gick att utesluta utifrån objektiva kriterier valde man att helt sonika lägga den åt sidan. Skälet är politiskt då ett antal medlemsstater inte accepterar att den inkluderas, avsett de objektiva kriterierna.

Liberalerna fortsätter hävda att regelverket måste vara teknikneutralt. Liberalerna har också haft starka synpunkter på kommissionens hantering taxonomiregelverket. Vattenkraft och skogsbruk som uppfyller miljökriterierna måste kunna klassas som hållbart. Kärnkraften behöver utvärderas. Att definiera den som ohållbar på grund av att den inte har analyserats är oacceptabelt.

10. EU:s regelverk för vad som räknas som hållbart, den så kallade taxonomin, måste vara teknikneutralt. Vattenkraft och skogsbruk kan bedrivas hållbart, vilket måste avspeglas i regelverkets kriterier. Även kärnkraften måste få kriterier för när den anses hållbar.

Carbon border adjustments

Inom EU pågår ett arbete för att införa ett nytt verktyg i klimatpolitiken som kallas Carbon Border Adjustment (CBA). Syftet är att göra det möjligt att prissätta koldioxidutsläpp från produktion av varor som importeras till EU.

Systemet blir ett viktigt verktyg i EU:s klimatarbete då det ger förutsättningar att inom EU kraftfullt motverka utsläppen utan att riskera att utsläppen flyttar någon annanstans. Förslaget ligger väl i linje med den klimatpolitik som Liberalerna sökte väljarnas förtroende för i valet till Europaparlamentet 2019, där de viktigaste budskapen var att klimatarbetet måste intensifieras och att förorenaren måste betala.

Systemet måste utformas i enlighet med världshandelsorganisationens regler. Förslaget balanserar flera viktiga liberala principer. Gränsjusteringarna är ett sätt att säkerställa att förorenare betalar för sina utsläpp även när varor importeras. De skapar incitament att välja varor med mindre klimatpåverkan och för andra länder att ställa om sin produktion.

En stor del av intäkterna från gränsjusteringarna behöver styras till klimatåtgärder utanför EU:s inre marknad. Det minskar frestelsen för EU att höja avgifterna över den klimatmässigt mest effektiva nivån. Det minskar också risken att andra länder inför strafftullar mot EU med CBA som svepskal.

Liberalerna värnar en öppen, teknikoptimistisk och marknadsdriven klimatpolitik med ändamålsenliga styrmedel. CBA kan enbart motiveras utifrån klimatarbetet.

EU-kommissionens energipolitik

Kommissionen driver, med stöd av ett antal starka medlemsstater i rådet, en tydlig energipolitisk linje. Politiken bygger på en mycket omfattande satsning på energiproduktion till havs. Framförallt vindkraft, men också tidvatten- och vågkraft ska tillsammans med skörd av alger förse EU med stora mängder energi. Vattenkraft, vindkraft och solenergi på land är också en viktig del, men dessa kan inte expanderas i den omfattning som krävs för att ersätta de fossila bränslena inom unionen. Då en mycket stor del av primärenergiproduktionen är väderberoende i ett sådant här system behövs ett sätt att lagra energi.

Kommissionen föreslår i sin vätgasstrategi att ett system för att producera, lagra och distribuera vätgas över Europa ska byggas upp för att komplettera den väderberoende primärenergiproduktionen. Kommissionen ser framför sig en betydande roll för vätgasen som energibärare i både industrin och i transportsektorn.

Kommissionens energipolitiska linje är ett tydligt avsteg från de slutsatser den förra kommissionen (Juncker) nådde om möjligheten att samhällsekonomiskt effektivt göra EU:s ekonomi fossilfri. I långtidsstrategin ”En ren jord åt alla” konstaterade kommissionen att en kombination av förnybar energi och kärnkraft är den framkomliga vägen för att nå nollutsläpp. Andelen kärnkraft var liten i de scenarier som togs fram, men det bedömdes ändå att den är nödvändig för att hålla nere kostnaderna för omställningen [COM(2018) 773].

Liberalerna ser tydliga behov av förändringar i EU:s energipolitik. Dels gör den nuvarande politiken att klimatmålen blir svårare – om ens möjliga – att nå. Dels innebär den en risk för betydligt högre kostnader för det framtida energisystemet än vad som hade gått att åstadkomma om strategin utgått från teknikneutralitet och samhällsekonomisk effektivitet. Framförallt behöver kommissionen sluta motarbeta kärnkraften och ge den teknikneutrala förutsättningar i förhållande till de övriga fossilfria energislagen.

11. EU:s energipolitik behöver läggas om. Det behövs en tidsatt plan för att så snart som möjligt avveckla kol- och gasanvändningen. Kärnkraften ska behandlas teknikneutralt gentemot andra fossilfria energislag.
12. Europas energisystem ska byggas samhällsekonomiskt effektivt.
13. EU:s energiunion bör utvecklas ytterligare, med fokus på fossilfri elproduktion. Beroendet av import av fossila bränslen från Ryssland ska minska. Arbetet med att länka samman EU:s elnät ska fortsätta i hög takt.

Klimatbistånd

EU ska fortsätta investera i miljövänlig teknik i länder utanför unionen. Klimatbiståndet ska inriktas på insatser som ger stor effekt per satsad euro och som ger bestående förbättringar. Klimatfrågan är också en fråga om solidaritet. Genom klimatbistånd och tekniköverföring kan Europa göra stora insatser för en hållbar utveckling i utvecklingsländer med växande ekonomier.

Medlen som samlas in genom Carbon Border Adjustments ska även den huvudsakligen användas på det här sättet. De får dock inte bli en ursäkt för att minska det rena biståndet.

14. EU:s klimatbistånd bör öka.

Åtgärder för att eliminera växthusgasutsläpp

Koldioxidutsläppen från fossila bränslen ska upphöra. Det innebär att fossila bränslen behöver sluta användas. I en del sektorer kommer det att vara svårt att hitta alternativ till de fossila bränslena så att de kan fasas ut i den takt som krävs. Där är negativa utsläpp som kompenserar för utsläppen ett sätt att vinna tid. Andra utsläpp, till exempel från jordbruket, är svårare att eliminera. Det behövs negativa utsläpp i fortvarighet för att kompensera för den typen av utsläpp. Det är också mycket sannolikt att människan kommer att släppa ut för mycket klimatgaser för att Paris-avtalets mål ska kunna nås. Det innebär att negativa utsläpp under lång tid kommer att behövas för att långsamt sänka koldioxidkoncentrationen i atmosfären.

15. Användningen av fossila bränslen ska upphöra. Negativa utsläpp behövs för att kompensera för klimatgasutsläpp som är orimliga att eliminera. Utökade negativa utsläpp kan också användas för att kompensera för utsläpp från fossila bränslen medan utfasningen pågår.
16. Fossilt bränsle ska beskattas likvärdigt oavsett användningsområde.

Fossilfria transporter

Inrikes transporter står för en knapp tredjedel av de svenska klimatgasutsläppen, 16 miljoner ton koldioxid per år. Vägtransporterna står för över 90 procent och dominerar fullständigt. Utsläppen från transporter måste sänkas radikalt, det svenska nationella målet är att de ska minska med 70 procent till 2030 jämfört med 20105. Till utsläppen från transportsektorn kommer också drygt tre miljoner ton koldioxid per år från landets arbetsmaskiner.

Utrikes transporter räknas inte in i de svenska klimatmålen, men är likväl viktiga. Här är det viktigt för svensk del framför allt att driva på klimatarbetet inom EU och att påverka de internationella samarbetsorganisationerna, främst inom flyg och sjöfart. Ambitionen att införliva sjöfarten till och från EU i EU-ETS är positiv. Flyget inom Europa ingår redan i EU-ETS.

De svenska insatserna i det internationella klimatarbetet ska ha som utgångspunkt att ge konkurrensneutrala förutsättningar för svenskt näringsliv.

Transportsektorns mycket omfattande användning av fossila bränslen kommer att behöva ersättas med hjälp av en palett av olika verktyg. Det finns ingen universallösning för alla delar av sektorn. Direkt elektrifiering via batterier och elektrifierade vägar, indirekt elektrifiering via vätgas och bränsleceller, samt fossilfria energibärare för förbränningsmotorer har alla olika roller i sektorns omställning. De fungerar olika väl för olika nischer.

Paletten av lösningar för transportsektorn är ett utmärkt exempel på varför de styrmedel som används måste göras teknikneutrala.

17. Alla transportslag ska stå för sina klimatkostnader.

5 Detta mål exkluderar inrikesflyget då det ingår i EU-ETS.

VÄGTRANSPORTER

Elektrifiering av vägtransporter

Fordonens bränsle är helt avgörande för deras klimatpåverkan. Utsläppen i de övriga delarna av fordonens livscykel, så som tillverkning av fordon och batterier, transporter och skrotning beror av andra sektors klimatarbete och de kommer att gå mot noll varefter fossila bränslen fasas ut där. Bränslets klimatpåverkan däremot är direkt kopplad till fordonet.

Liberalerna initierade Elektrifieringskommissionen med uppdrag att bland annat påskynda elektrifieringen av vägtransporterna. I centrum står den framtida utvecklingen av fast laddinfrastruktur, elvägar samt vätgasinfrastuktur.

Då primärenergien i det framtida integrerade energisystemet till största delen kommer att komma från el (se avsnittet Energisystemet) är det rationellt att elektrifiera fordonsparken – direkt, eller indirekt via bränsleceller – i så stor utsträckning som möjligt. Alternativet är att använda fossilfria bränslen avsedda för förbränningsmotorer. Det är också i praktiken det enda rimliga sättet att sänka utsläppen från de befintliga fordonen.

Elektrifieringen av personbilsflottan har kommit en bit på väg och infrastrukturen för laddning börjar samtidigt växa fram. Elektrifieringen av de tunga transporterna är i startgroparna. God tillgång på laddpunkter gör att fler väljer elfordon. Fler elfordon på vägarna gör det mer intressant att investera i laddinfrastruktur. Utbyggnaden av laddinfrastruktur både för personbilar och tyngre fordon måste skyndas på för att inte bli en flaskhals för övergången till elfordon. Det gäller inte minst möjligheten att ladda hemma. Byggreglerna kring laddning behöver förtydligas, inte minst för flerbostadshus. Bilar ska kunna laddas på parkeringar där de står under flera timmar. Den minimiimplementering av EU:s direktiv som genomfördes under 2020 räcker inte. Laddinfrastrukturen för tyngre fordon behöver på samma sätt utvecklas. Åttio procent av transportarbetet för gods sker inom 30 mils radie. I ett regionalt perspektiv behöver depåstopp, omlastningscentraler samt snabbbladdningsstationer längs vägarna utrustas med laddpunkter för utformningen av ett robust, tillförlitligt system som möjliggör en bred satsning på laddbara tyngre fordon. Detta ställer stora krav på kraftsystemet.

Elektrifieringen av fordonsflottan är en central del av klimatomställningen. Här är det, under en begränsad tid, rimligt att ge ekonomiska incitament för att påskynda omställningen av fordonsparken och utbyggnaden av laddinfrastrukturen.

Teknikutvecklingen av elvägar visar stor potential för att lösa de tyngre långväga transporterna och problemet med stora effektuttag vid specifika, större laddplatser längs vägarna. Utvecklingen av vätgasteknik och infrastruktur för vätgas kan på sikt spela en stor roll för (den indirekta) elektrifieringen av de långväga transporterna. Utvecklingen i båda fallen bör följas nogsamt för att snarast driva på för minskade klimatutsläpp från långväga tyngre fordon.

Samtliga vägtransporter i EU ska så snart som möjligt bli helt fossilfria. Det behövs en EU-strategi för en utbyggnad av klimatsmart infrastruktur längs viktiga europeiska vägar som omfattar snabbbladdstationer, möjlighet att tanka vätgas och en samordning av ett standardiserat potentiellt nät av elvägar över hela EU.

In kollektivtrafiken har klimatarbetet kommit långt. I städerna drivs en mycket stor del av kollektivtrafiken fossilfritt. 2030 ska all kollektivtrafik på väg eller spår drivas av el eller fossilfria bränslen. Vår principiella uppfattning är att elskatten ska vara densamma för alla kollektiva transportslag. Elbussar för kollektivtrafik ska omfattas av den reducerade energiskatt på el som spårvagnar och tåg redan åtnjuter.

18. Utbyggnaden av laddinfrastruktur ska främjas genom ändrade byggregler, genom att underlätta utbyggnad av regional laddinfrastruktur för tyngre fordon och genom utbyggnad av elvägar.
19. Elskatten ska vara densamma för alla kollektiva transportslag, inklusive elbussar.
20. 2030 ska all kollektivtrafik på väg eller spår drivas av el eller fossilfria bränslen.

Fossilfria bränslen och reduktionsplikt

Genom reduktionsplikten, som Liberalerna står bakom, måste bensin, diesel och flygfotogen innehålla en ökande andel icke-fossila bränslen. Kravet är formulerat som utsläppsreduktion, vilket gör att livscykelutsläppen från de bränslen som blandas räknas in.

Reduktionsplikten är en övergångslösning som gör det möjligt att sänka utsläppen snabbare än fordonsflottan hinner bytas ut. På sikt måste användningen av bränslen minska i transportsektorn till förmån för eldrift. Det gäller särskilt de lätta vägtransporterna. Den mängd biodrivmedel som kan produceras hållbart är begränsad. Biodrivmedlen behöver prioriteras till de sektorer som är svåra att elektrifiera. Att frigöra biodrivmedel är därmed ett starkt skäl till att driva på elektrifieringsarbetet för vägfordonen.

Reduktionsplikten uppfylls idag uteslutande av olika former av bränslen av biologiskt ursprung. Liberalerna har dock krävt – och fått igenom – ett teknikneutralt regelverk där även så kallade elektrobränslen producerade från infångad koldioxid och vätgas räknas in i reduktionsplikten oavsett vilket fossilfritt kraftslag elen som användes för att producera dem kom ifrån.

Reduktionsplikten innebär att utsläppen från fordonens drivmedel minskar. Därmed ska koldioxidbeskattningen av de utblandade bränslena minska successivt. Koldioxidskatten ska vara styrande och den ska strikt utgå ifrån utsläppen. Idag är det inte möjligt för Sverige att både ha ett reduktionspliktssystem och att justera koldioxidskatten så att den kopplar till de faktiska utsläppen då EU inte tillåter de dubbla styrmedel det skulle innebära. Detta måste ändras.

- 21.** Koldioxidbeskattningen ska utgå från utsläppen. Den ska successivt bli lägre när reduktionsplikten ger drivmedel lägre utsläpp.

Andra åtgärder för att minska vägtransporternas klimatpåverkan

För den som behöver en bil har valet av fordon stor betydelse för klimatpåverkan. Det är viktigt att människor har friheten att själva avgöra vilken typ av bil som passar för deras egna behov. De styrmedel vi använder för att nå klimatmålen ska vara utformade så att de sätter ett pris på koldioxidutsläppen och på det sättet styr valet av fordon. Styrmedlen ska samtidigt säkerställa att klimatgasutsläppen från driften av personbilarna upphör. Klimatomställningen av fordonsflottan ska bygga på skärpta utsläppskrav för nya fordon samt på olika ekonomiska styrmedel riktade mot bilarnas utsläpp.

Individen ska fritt kunna välja det transportmedel som passar. Bilåkandet bör dock minska där kollektivtrafiken är väl utbyggd. Reseavdraget för bilåkande ska därför begränsas där det finns välfungerande kollektivtrafik.

Märkningen av bilar utifrån trafiksäkerhet och energimärkningen av vitvaror har haft stor effekt på köpmönstren. Det behövs ett liknande system för personbilers klimatpåverkan som utgår från påverkan över hela livscykeln.

- 22.** Klimatomställningen av transportsektorn ska byggas på skärpta utsläppskrav för nya fordon och fartyg, samt ekonomiska styrmedel för att påskynda omställningen.
- 23.** Ett tydligt, enkelt system för konsumentinformation där personbilar graderas utifrån klimatpåverkan över sin livscykel ska utvecklas.

FLYGET

Flyget är avgörande för att hålla ihop Sverige, underlätta företagsutveckling i hela Sverige samt för att Sverige som exportberoende nation, långt ifrån många av våra viktiga marknader och handelspartners, ska fungera. Flyget har också stor betydelse för människors möjlighet att studera och arbeta långt ifrån sina nära och kära samt att resa och uppleva nya miljöer och kulturer.

Samtidigt behöver utsläppen från flyget, likt för andra transportslag, upphöra. Det kommer att ta längre tid än i andra sektorer, vilket gör att arbetet brådskar.

Sammantaget står bunkringen för inrikes- och utrikesflyget i Sverige för drygt tre miljoner ton koldioxidutsläpp per år. Till det kommer höghöjdseffekten från framförallt utrikesflyget som ger ungefär lika stor klimatpåverkan som koldioxidutsläppen. Flygets utsläpp har i motsats till de flesta sektorer ökat kraftigt över tid på grund av en starkt ökad efterfrågan.

Flyget är också speciellt då ett enskilt beslut om att flyga eller inte flyga ofta har en betydande påverkan på de utsläpp en enskild individ orsakar.

Ensidiga styrmedel från svensk sida riskerar att enbart leda till att flyget flyttar till flygplatser utanför Sverige med negativa konsekvenser för svensk konkurrenskraft som följd. Internationella lösningar behövs därför.

Internationella flygskatter är svåra att införa då de kräver ändringar i flygets Chicago-konvention. Sverige och EU ska fortsätta arbeta för att nå internationella överenskommelser som direkt prissätter flygets koldioxidutsläpp. En bränslebaserad flygskatt som tar sikte på flygets faktiska utsläpp, inte på själva flygandet, bör införas inom EU genom multilaterala avtal.

Flygets klimatbeskattning behöver bli mer lik den för andra transportslag. Transportslaget med de största utsläppen per personkilometer kan inte vara det lägst beskattade.

Ett effektivt utnyttjande av det europeiska luftrummet som leder till att man kan flyga kortast möjliga rutt skulle innebära stora miljö- och effektivitetsvinster. Arbetet med ett gemensamt europeiskt luftrum behöver färdigställas så snart som möjligt.

Ett system med differentierade start- och landningsavgifter utifrån hur mycket fossilfritt bränsle som används vid flygningar bör införas. För att öka konsumenternas information och kunskap om flygets klimatpåverkan anser liberalerna att en obligatorisk klimatdeklaration i reklam och vid bokning av flygresor ska införas. Denna möjlighet bör också införas för andra transportslag för att underlätta jämförelser.

Flygets omställning består av flera komponenter; reduktionspliktsystem, utveckling av elflyg, energieffektivisering och vätgasdrift. Medan flygets omställning pågår, behöver utsläppen kompenseras av negativa utsläpp. Höghöjdseffekten behöver fortsatt kompenseras även efter att flyget är helt fossilfritt.

Fossilfritt flyg

Den fossila flygfotogenen behöver bytas ut. På kortare sträckor ser flyget ut att kunna elektrifieras. På längre sträckor behövs fossilfria substitut till fotogenen och möjligen andra fossilfria energibärare, till exempel vätgas.

Reduktionsplikt har stor potential för flygets klimatarbete där biobränslen möjliggör ett första steg. Flygets mycket stora energiförbrukning gör dock att biobränslen bara kan stå för en mindre del av bränslebehovet. Det är därför nödvändigt att utveckla, och effektivt producera, syntetiskt framställd flygfotogen för att klara kostnadskraven.

Elektriskt flyg är intressant för kortare flygförbindelserna. Det skulle kunna skapa en ny näringsgren och skulle också minska flygets påverkan på stadsplaneringen.

Utvecklingen av vätgasdrivet flyg är viktig på lite längre sikt. Vätgasen har fördelen att den kommer att vara billigare än syntetiskt framställd flygfotogen. En nackdel är att den inte kan användas i befintliga flygplan. Reduktionsplikten kommer att spela en avgörande roll under överskådlig tid på grund av flygplanens tekniska livslängd.

Omställningstempot inom flygbranschen behöver höjas. Det är därför viktigt att det görs riktade satsningar på forskning och utveckling av elflyg, framtagning av fossilfria flygbränslen samt vidareutveckling av flygplan för

vätgasdrift. Reduktionsplikten bör vidareutvecklas. Satsningar på forskning och utveckling av elflyg, framtagning av fossilfria flygbränslen samt vidareutveckling av flygplan för vätgasdrift behövs.

24. Sverige ska driva på för en europeisk flygskatt och att flyget internationellt ska betala för sina klimatkostnader.
25. Forskning och innovationssystem för elflyg ska främjas. Möjligheten till lånegarantier för elflygsutveckling ska underlättas.
26. Flyget kommer att behöva bekosta negativa utsläpp för att kompensera för sina kvarvarande utsläpp medan omställningen pågår samt för höghöjdseffekten även sedan flyget blivit helt fossilfritt.

SJÖFARTEN

Sjöfarten är oerhört betydelsefull för världshandeln i stort och för Sverige som exportberoende land då 90 procent av exporten går via sjöfart. Den behöver goda förutsättningar och möjligheter att fortsätta expandera.

Godstransporter i deplacementfart till sjöss är mycket energieffektiva. När transporter flyttas från dieseldrivna lastbilar till båt görs därför generellt stora klimatvinster. Internationellt går stora flöden på sjön och avstånden är också stora. Det gör att utsläppen från utrikessjöfartens bunkring sammantaget blir relativt stora – 8,5 miljoner ton per år – trots den höga energieffektiviteten.

Det behövs ett bränslebyte inom sjöfarten. En del fartyg har gått över från olja till flytande fossil gas. Ett logiskt nästa steg är flytande biogas men tillgänglig biogasvolym är för liten för sjöfartens hela behov.

Både batterier och vätgas begränsas av energibärarnas energitäthet som kräver utrymme och adderar vikt och lämpar sig endast för korta sträckor t ex kustnära trafik. Eldrift av fartyg är mer utvecklad än vätgasdrift. Ammoniak har ungefär dubbelt så hög energitäthet som flytande vätgas och kan användas i en förbränningsmotor eller en bränslecell. Produktionen är mer energikrävande än för vätgasen och blir därför dyrare. Ammoniak ser lovande ut som energibärare för längre sjötransporter.

Det behövs ett politiskt tryck gentemot sjöfarten för att snabba på tekniskförflyttningen. Dels behöver Sverige och EU trycka på genom FN-organet International Maritime Organisation, men mer effektivt är att EU ensidigt inför klimatkrav för fartyg som anländer till hamnar inom EU.

Sverige behöver följa den utveckling som sker internationellt för att ersätta bränslet i den internationella sjöfarten. Vi behöver ha beredskap för att våra hamnar ska kunna distribuera de bränslen som blir aktuella.

Utöver framdrivningen är fartygens energiförsörjning i hamn en viktig fråga. När fartygen försörjs med el från land under tiden de ligger i hamn kan motorerna stängas av. Det minskar klimatutsläppen då svensk elmix ersätter fartygsdieslar för elproduktion, men det är också en viktig åtgärd för att förbättra den lokala luftmiljön kring hamnarna som ofta ligger i eller nära tätbefolkade områden. Våra hamnar ska vara utrustade med anslutningar för landström. På sina håll innebär det att elnäten behöver anpassas för ett större effektuttag i hamnarna.

Ett sätt att styra över mot mer elanvändning i hamn är att införa differentierade hamnavgifter och/eller att endast de fartyg som ansluter till landström får besöka de citynära hamnarna. Det skulle ge tydliga incitament för fartygen att investera i anslutningsutrustning.

27. Främja sjöfartens klimatomställning genom miljödifferentierade avgifter. Underlätta överflyttning av gods till inrikes sjöfart och närsjöfart genom översyn av regelverk och avgifter.
28. Hamnarna behöver förberedas för byte till fossilfria bränslealternativ och elektrifiering av fartyg.

JÄRNVÄGEN

Transporter på den svenska järnvägen ger en mycket liten klimatpåverkan. En mycket stor del av transportarbetet sker på elektrifierade sträckor och elen är i det närmaste fossilfri. Ur ett klimatperspektiv bör därmed mer göras för att möjliggöra att fler transporter flyttas över till järnväg. För att underlätta överflyttningen behövs kapacitetsförstärkningar och infrastruktur för omlastning mellan olika transportslag. Järnvägens attraktivitet som transportslag behöver förbättras till exempel genom förbättrad punktlighet.

De järnvägstransporter som drivs av fossila bränslen, till exempel Inlandsbanan, ska bli fossilfria. Utmaningen i att ställa om den fossildrivna järnvägstrafiken liknar den i resten av transportsektorn. Alternativen är antingen elektrifiera banorna eller att driva tågen med någon fossilfri energibärare som tas med ombord.

Järnvägens infrastruktur kan ha stor klimatpåverkan, särskilt för nya banor. Denna påverkan kommer att minska mot noll i takt med att utsläppen i andra sektorer, i första hand stål och betong, elimineras.

- 29.** Överflyttning av gods och persontransporter till järnväg ska underlättas genom kapacitetshöjningar, ökad punktlighet och infrastruktur för omlastning mellan transportslag.

ARBETSMASKINER

Arbetsmaskiner som används för underhåll av vägar, bostäder, lokaler, i servicesektorn och för arbete inom industrin, jordbruket och skogsbruket och fisket står för ungefär sex procent av de svenska utsläppen av klimatgaser.

Vi liberaler har länge arbetat för att avskaffa de skattesubventioner som en del av de här maskinerna omfattas av. Det kan finnas goda skäl att stödja till exempel jordbruket och fisket, men det är orimligt att stödet baseras på hur mycket diesel man använder i sin verksamhet. Vi vill se att skatterabatterna till fossila bränslen avskaffas successivt så att beskattningen blir likvärdig oavsett användningsområde.

Användningen av fossila bränslen i arbetsmaskiner behöver fasas ut. Det kommer dock att kvarstå nischer där fossila bränslen används långt efter det att Sverige fått nettonegativa utsläpp. Vissa grupper av arbetsmaskiner utgör typexempel på nischer där det är rationellt att använda den begränsade tillgången på biobränslen. För andra grupper är en elektrifiering mer rationell, till exempel där maskinerna rör sig inom en begränsad yta.

Sverige en klimatneutral industrination

Industrin i Sverige genomförde en omfattande elektrifiering under 1970 och 1980-talen. I kombination med vår i princip klimatneutrala elproduktion är det ett av skälen till att klimatprestanda i svenska varor och tjänster är mycket bra i en internationell jämförelse.

Trots det omfattande arbete som har gjorts står dock industrin fortfarande för en tredjedel av de territoriella svenska klimatgasutsläppen, 17 miljoner ton koldioxid per år. Industrins utsläpp måste snabbt minska för att på sikt nå noll. Alla processer behöver ses över för att hitta fossilfria lösningar. Möjligheterna till negativa utsläpp ska utnyttjas där det är rimligt.

Klimatneutrala produkter kommer att ha en konkurrensfördel på de internationella marknaderna som kan väga upp det faktum att produkterna inledningsvis är dyrare att framställa än de klimatbelastande motsvarigheterna.

Nyckeln till att få bort utsläppen från industrin ligger i att elektrifiera processerna, att förse fabrikerna med fossilfri råvara och i att samla in de utsläpp som är oundvikliga. En mycket positiv utveckling är på gång.

Företagen och branscherna tar ett stort ansvar och planerar konkret för hur de fossila bränslena ska ersättas och för hur utsläppen ska elimineras. Det är precis så här industrins omställning ska gå till. Aktörerna ansvarar för sina utsläpp. Politikens uppgift är att formulera tydliga mål och att skapa de förutsättningar som krävs för att planerna ska gå att realisera. Industrins omställning är helt beroende av att energisystemet, och särskilt då kraftsystemet, förmår möta de nya behov industrin har. Även negativa utsläpp är avgörande för att nå målen. De konkreta förslagen som rör industrins omställning ligger därmed under energiavsnittet och under avsnittet om negativa utsläpp.

- 30.** Industrins användning av fossila bränslen ska fasas ut. Varje aktör har ett eget ansvar. Staten ska underlätta omställningen.

INDUSTRIN SKA TILLÅTAS EXPANDERA KRAFTIGT

Vi liberaler ser en möjlighet för en kraftig expansion av industrin i Sverige. Här finns genom vår innovationskraft, vårt tekniska kunnande, närheten till viktiga råvaror och vår goda tillgång på fossilfri energi utmärkta möjligheter för den som vill bedriva klimatneutral industriproduktion. Det är bättre för klimatet att industrin finns i Sverige än snart sagt någon annanstans i världen. Liberalerna ser tillväxt som en nyckel i klimatomställningen. Det gäller i synnerhet industrin.

För att industrin ska kunna växa krävs effektiva tillståndsprocesser, tillförlitlig tillgång på fossilfri energi till en konkurrenskraftig kostnad, god tillgång på kompetens och goda möjligheter till utbyte med andra delar av världen genom handel, villkor för kvalificerad personal såväl som genom möjligheten att resa till och från Sverige.

UTSLÄPPSHANDELSSYSTEMET BEHÖVER KOMPLETTERAS MED NATIONELLA STYRMEDEL

Industrins utsläpp ingår i det europeiska systemet för handel med utsläppsrätter. Därmed är industrin undantagen annan lagstiftning som syftar till att begränsa klimatgasutsläppen. Detta regleras av industriutsläppsdirektivet, 2010/75/EU.

Kostnaden för utsläppsrätter ger industrin incitament att sänka sina utsläpp, men det finns inga tvingande krav. Industrins klimatarbete drivs av en vilja att ställa om och ett tryck på förändring från marknaden. Vi liberaler stödjer den ordningen. Det är alltid bättre när människor agerar frivilligt än under tvång. Samtidigt kan vi konstatera att Sveriges mål är att nå nettonollutsläpp i hela ekonomin 2045. EU har samma mål, men årtalet är satt till 2050. Denna diskrepans motiverar två åtgärder.

Dels behöver klimatfrågan på ett tydligt sätt lyftas in i miljöbalken. Dels bör Sverige utarbeta nationell lagstiftning som kan användas för att begränsa industrins utsläpp i en situation där det frivilliga arbetet och styrningen genom priset på utsläppsrätterna inte räcker för att de nationella klimatmålen ska nås. Storbritannien har infört sådan lagstiftning. Även Tysklands politiska beslut att stänga kolkraften till 2038 är ett exempel på att det är accepterat att medlemsstaterna inför den här sortens bestämmelser utanpå EU-ETS.

JÄRN OCH STÅL

De största utsläppen från i industrisektorn kommer från järn- och stålindustrin. Reduktionen av järnoxid till järn i masugnar genererar stora mängder koldioxid. Industrin är på god väg att lösa detta genom att istället för att reducera järnoxiden med kol reducera den med vätgas. Hybrit-projektet är ett gott exempel på hur branscher själva, på frivillig väg, genom statligt uppbackad innovation kan åstadkomma viktiga förändringar.

Det finns en mycket stor potential i att utvidga klimatnyttan av vätgasreduktionstekniken. Sverige exporterar idag stora mängder järnmalm. Om även den fossilfritt skulle reduceras till järn innan export skulle klimatnyttan bli flera gånger större än vad som kan åstadkommas genom att byta ut de svenska masugnarna. Fossilfri reduktion i Sverige ska ersätta masugnar över hela världen, varvid koldioxidutsläppen minskar. Förädlingsvär-

det i den svenska stålindustrin skulle öka markant om hela den svenska järnmalmsbrytningen reducerades till järn i Sverige.

Att reducera hela LKAB:s järnmalmsproduktion kräver att elanvändningen ökar med 50 TWh per år. Ökningen motsvarar hela industrins elanvändning idag, eller produktionen från de sex återstående reaktorerna. Det här illustrerar väl hur viktigt det är att kraftsystemet byggs ut i takt med omställningen av industrin.

CEMENT

Cement är en viktig råvara som ett modernt samhälle inte kan vara utan. Framställning av cement från kalksten innebär att koldioxid avgår. Tre olika saker kan göras för att komma tillrätta med utsläppen. Användning av cement kan minskas, till exempel genom att teknik för att bygga i trä utvecklas vidare och att träbyggande på olika sätt uppmuntras. Träbyggande har förutom att ersätta cement och betong också den fördelen att byggnaden i sig blir en kolsänka under den tid den står kvar. Den andra möjligheten är att fånga in och permanent lagra den koldioxid som uppstår vid cementtillverkningen. Den tredje är att byta ut kalksten som råvara mot kalcium från andra källor som till exempel flygaska. Liberalerna menar att alla tre metoderna bör kombineras.

Cementindustrin står inför stora förändringar. Branschen själv måste genomföra dem på eget initiativ. Staten har en roll i att, genom Energimyndigheten, stödja den nya tekniken på ett tidigt stadium, men också genom att via klimatdeklarationer för byggande och arbetet inom EU öka efterfrågan på koldioxidneutral cement.

RAFFINADERIER

De stora klimatgasutsläppen från raffinaderierna kommer från de fossila bränslen som verksamheten producerar. Men även den industriella processen i sig medför stora utsläpp.

Raffinaderierna kommer att behöva övergå till att raffinera biobränslen och producera syntetiskt framställda bränslen från koldioxid och vätgas, men det kommer att dröja. Råolja kommer sannolikt att raffineras även efter det att de svenska utsläppen blivit nettonegativa. Det kommer att vara rationellt att vänta med att fasa ut viss nischanvändning av petroleum för att istället bygga ut mer kapacitet för att åstadkomma negativa utsläpp. Under tiden användningen av petroleum minskar behövs åtgärder för att minska utsläppen också från raffinaderierna. Åtgärderna måste genomföras av raffinaderierna själva.

Användningen av fossila bränslen för att generera processvärme, till exempel vid raffinaderierna, behöver upphöra. Alternativen är biobränsle, el eller nukleär värme. Små reaktorer är ett intressant alternativ för industrier med stora värmebehov. De svenska regelverken behöver anpassas för att möjliggöra reaktorer för industrins behov av processvärme.

Produktion av vätgas genom ångmetanreforming vid raffinaderierna behöver upphöra till förmån för vätgasproduktion genom elektrolys. Kraftsystemet behöver stärkas för att kunna leverera tillräcklig stora volymer el till raffinaderierna. Kraftsystemet i södra Sverige är idag för svagt för att vätgasproduktionen ska kunna elektrifieras.

Som en tredje åtgärd bör raffinaderierna fånga in och permanent lagra den koldioxid som trots allt uppstår i processen.

KEMISK INDUSTRI

Den kemiska industrin är beroende av olja och gas som råvara för sin verksamhet. Bland annat levererar gasnätet i Västsverige gas som råvara till flera industrier. Gasen och oljan som används idag behöver ersättas av biooljor och biogas. Tillgången på biogas och biooljor är begränsad, men i den kemiska industrin är förädlingsvärdet högt och det är därmed rationellt att de begränsade volymer som finns används här. Alternativet är att använda infångad koldioxid och vätgas för att producera de organiska molekyler som utgör råvaran.

Kemiindustrins produkter binder kol vilket fördröjer utsläppet av koldioxiden jämfört med om biomassa eller infångad koldioxid används till exempel som fordonsbränsle. Det är positivt ur klimatsynpunkt. Kemiindustrins produkter, särskilt plaster, hamnar också till sist – när de inte längre kan återvinnas – i fjärrvärmeverken där koldioxiden från förbränningen kan fångas in.

Vi liberaler ser problem med subventioner. Exemplet med kemiindustrins användning av biomassa illustrerar problemen. Oaktsamt utformade subventioner kan leda till att biomassan går till bränslen istället för till produkter i kemiindustrin där de sannolikt skulle ha haft ett högre förädlingsvärde. Styrmedel ska vara att utformade så att den begränsade biobränsleresursen styrs till verksamheter där den har ett högt förädlingsvärde och där kol kan bindas in under så lång tid som möjligt. Samtidigt är det avgörande att branschen tar initiativen för att frångå sina fossila råvaror.

Jordbruket

Jordbrukets utsläpp av klimatgaser är komplexa. Utöver användningen av fossila bränslen ger också hanteringen av gödsel, djurens matsmältning och oxidering av kol i tidigare utdikad mark⁶ alla stora bidrag till jordbrukets utsläpp. Samtidigt bidrar både jordbruksmark och skogsmark med stora kolsänkor. Mycket kan göras för att minska utsläppen. Redan genom smartare odling kan utsläppen minskas radikalt. Det finns en stor potential i precisionsodling och växtförädling. Handelsgödsel måste produceras fossilfritt och jordbrukets maskiner måste drivas på fossilfria bränslen.

Men, det är inte möjligt att helt eliminera jordbrukets utsläpp. Det är en av anledningarna till att det är så viktigt att andra sektorer helt fasar ut de fossila bränslena och att utsläppen elimineras där. En stor del av det utrymme som finns för att åstadkomma negativa utsläpp, till exempel genom att fånga och lagra biogen koldioxid, kommer att behövas för att kompensera för jordbrukets utsläpp. Jordbruket och skogsbruket behöver få incitament att genomföra insatser som ökar kolförrådet i marken. Marken och det växande virkesförrådet binder redan stora mängder koldioxid varje år. Förvaltningen av skog och mark är helt avgörande för de utsläpp som bokförs inom LULUCF-sektorn.

EU:s jordbruksstöd behöver reformeras. Det stöd som betalas ut ska kopplas till miljö- och klimatsatser.

FOSSILA BRÄNSLEN

De gröna näringarnas användning av fossila bränslen behöver bytas ut mot fossilfria alternativ. Till största delen kommer det att behövas fossilfria energibärare. Biodiesel och syntetisk diesel kommer att ha en viktig roll då maskiner inom de gröna näringarna används relativt länge. Bränslet i maskiner som redan är i bruk behöver bytas ut om omställningen ska kunna göras inom rimlig tid.

Sverige subventionerar fortfarande fossila bränslen genom kraftiga skattelättnader till vissa sektorer, till exempel jordbruket. De här subventionerna ska avskaffas. Det kan finnas skäl att stötta de gröna näringarna av olika skäl, men stöden behöver i så fall vara utformade så att de bidrar till att klimatmålen uppfylls.

HANDELSGÖDSEL

Produktionen av handelsgödsel ger upphov till stora koldioxidutsläpp. Kvävegödsel framställs ur ammoniak som i sin tur tillverkas av vätgas och kväve. Nästan all vätgas som produceras i världen tillverkas från fossila

⁶ Avgången av klimatgaser från utdikad mark bokförs under "land use, land use change, and forestry", LULUCF och räknas därmed inte, i formell mening, in i jordbrukets och skogsbrukets utsläpp.

Energisystemet

När de fossila bränslena ska ersättas måste energin komma någon annanstans ifrån. Alternativen är inte så många. Biobränslen, vattenkraft, kärnkraft, vindkraft och solenergi är de viktigaste. Globalt kommer sol, vind och kärnkraft att vara de tre energislag som tillsammans kommer att ha störst betydelse då de går att bygga ut i stor skala. Övriga är på olika sätt begränsade.

De fossila bränslena dominerar energiproduktionen fullständigt. Runt tre fjärdedelar av de globala klimatgasutsläppen kommer också från energiproduktionen. Det globala energisystemet behöver förändras i grunden samtidigt som det behöver växa kraftigt för att tillgodose de stora behov av mer energi, särskilt el, som finns på många håll i världen.

Under den tid vi fortfarande använder kol, olja och gas ska klimatkraven på utvinning, förädling och distribution ställas högt. Fossilindustrin måste kraftigt minska sina egna utsläpp. Det gäller koldioxidutsläppen vid utvinning och i raffinaderier, men också metanutsläppen från oljeutvinning och från utvinning, distributionen och lagring av gas.

Sverige har utmärkta förutsättningar för att producera fossilfri energi. Skogen, älvarna, de goda vindlägena och kärnkraftskunnandet ger, klokt använda, möjligheter att möta en mycket stor energiefterfrågan på ett hållbart och konkurrenskraftigt sätt.

Energi ska användas effektivt, men det är inget självändamål att minska användningen så länge energin är hållbart producerad. God tillgång på energi möjliggör goda liv.

Globalt är det vind, sol och kärnkraft som går att skala upp på ett hållbart sätt i en sådan omfattning att de (tillsammans) kan ersätta de fossila bränslena. I Sverige är också både vattenkraften och biomassan viktiga. Men inte heller här är de skalbara i tillräcklig omfattning för att räcka till. De behöver användas där de gör mest nytta. Kärnkraften har en unik ställning som det enda planerbara fossilfria kraftslaget som kan byggas ut i stor skala.

Det relevanta måttet för hur väl vi lyckas är koldioxidintensiteten i den använda energin samt hur stora negativa utsläpp vi åstadkommer.

- 32.** Elektrifieringen innebär att kraftsystemet behöver byggas ut kraftigt. Både produktion och distribution av el behöver stärkas för att de fossila bränslena ska kunna fasas ut. Kraftsystemet ska under hela expansionen vara leveranssäkert, konkurrenskraftigt och fossilfritt.

Primärenergi

BIOBRÄNSLEN

Biobränslen har en viktig roll att spela för att ersätta fossila bränslen i sektorer som inte är rationella att elektrifiera. De behövs också under övergången till full elektrifiering i andra sektorer. Styrkan i att använda biobränslen är att de ofta kan ersätta fossila bränslen tämligen rakt av till exempel i förbränningsmotorer eller som råvara för industrin. På sikt behöver dock de begränsade volymer biomassa som kan tas ut på ett hållbart sätt användas där den har högst förädlingsvärde och i tillämpningar som binder in kol åtminstone för en tid.

Biobränslen för lätta transporter är till exempel en övergångslösning för att sänka utsläppen från de återstående förbränningsmotorfordonen. På sikt gör dock biobränslena större nytta i andra sektorer. Förädlingsvärdet och

möjligheten att binda kol på lång sikt behöver styra allokeringen för att biomassan ska ge ett så stort bidrag som möjligt i klimatarbetet samtidigt som den utnyttjas samhällsekonomiskt effektivt.

Ur ett klimatperspektiv finns det bekymmer med att öka uttaget av bränslen. När uttaget är konstant över tid kan det anses att lika mycket koldioxid tas upp av träd och växter som släpps ut vid förbränningen. Men när uttaget ökar till en ny högre nivå finns det en risk för ett nettotillskott av klimatgaser till atmosfären⁷. Ökat uttag av biomassa bör bara ske i fall när kolet i biomassan snabbt binds in igen i växande biomassa, när det kan bindas in genom infångning och lagring av koldioxid eller när kolet binds in i långlivade produkter och infrastruktur. Ofta skulle biomassan ha gett utsläpp av klimatgaser även om den blivit kvar i naturen. Det viktiga då är tidsperspektivet. Med tanke på hur akut klimatfrågan är innebär det en vinst att fördröja utsläppen genom att låta biomassan multna snarare än att elda upp den direkt.

Det kan accepteras att det ökade uttaget av biomassa leder till en kortvarig ökning av koldioxidhalten i atmosfären, men redan på fem års sikt måste uttaget ge en positiv klimateffekt.

Länder med så god tillgång på biomassa som Sverige bör inte bygga sin biobränslestrategi på import⁸. Den inhemska produktionen behöver byggas ut och biobränslen ska användas klokt.

Det är marknadens sak att avgöra hur resurser ska allokeras i ekonomin. På biobränsleområdet intervenerar dock staten kraftigt genom olika former av styrmedel. Det finns omfattande risker förknippat med det.

Biogas framställs i många kommunala reningsverk, inom jordbruket och i andra rötningsanläggningar. Små biogasanläggningar utan koppling till gasnätet kan på ett positivt sätt bidra till värme- och elproduktion. Matavfall bidrar till utsläppen. Ur ett klimatperspektiv är det centralt att minska matavfallet men det avfall som trots allt uppstår ska användas klimatsmart. Kommunerna bör öka återvinningen av matavfall för att använda det vid framställning av biogas.

- 33.** När uttaget av biomassa ökas ska det göras på ett sådant sätt att klimateffekten av ökningen blir positiv redan inom några år. Kolet ska snabbt bindas in igen genom att biomassan växer tillbaka, genom bio-CCS eller i byggnader och i infrastruktur.
- 34.** Marknaden är bäst lämpad att avgöra hur biomassa ska användas. Styrmedel måste utformas så att biomassan används där den har högst förädlingsvärde.

VATTENKRAFT

Vattenkraften är klimatsmart och spelar en mycket viktig roll för svensk energiförsörjning, nu och i framtiden. Vattenkraften ska utvecklas genom effektiviseringar som inte skadar miljön ytterligare samtidigt som utbyggda vattendrag inte exploateras. De fyra nationalälvarna ska fredas från utbyggnad, liksom övriga i lag skyddade vattendrag samt bäckar, åar och andra mindre vattendrag.

Den ökande andelen väderberoende elproduktion gör att vattenkraften behöver köras på ett nytt sätt. Snabbare och större förändringar av flöden är att vänta. Det här märks redan längs älvarna. De förändrade flödena håller sig inom de gällande vattendomarna, men kan ändå upplevas som en stor förändring för människor längs vattendragen.

⁷ Det kan tänkas att klimateffekten av att låta biomassan ligga kvar i naturen är lika stor som klimateffekten av att släppa ut koldioxiden vid förbränning av biomassan. Särskilt kan det vara fallet vid avgång av metan eller lustgas under nedbrytningen. När biomassan ligger kvar i markerna fördröjs dock utsläppet, vilket är viktigt.

⁸ Liberalerna är varma vänner av frihandel. Men Sverige kan inte räkna med storskalig import av biomassa som en viktig del av klimatarbetet.

KÄRNKRAFT

Kärnkraften är – på platser där det inte går att bygga ut vattenkraften – det enda fossilfria storskaliga alternativet. De framtida energisystemen runt om i världen kommer säkerligen att ha stora inslag av energilagring. Men för att bli kostnadseffektiva behöver energisystemen också innehålla energiproduktion som kan planeras och styras utifrån behovet. Kärnkraftens planerbarhet minskar behovet av energilagring och av att sänka elanvändningen i perioder. Båda dessa metoder att balansera kraftsystemet är mycket kostsamma. Det är därför de väderberoende energislagen runt om i världen så gott som alltid kombineras med fossila bränslen snarare än med lagring.

Det kommer att vara mycket utmanande om ens möjligt att bygga ett kraftsystem med en för liten andel planerbar produktion. Att kärnkraften är det enda energislaget som i stor skala kan leverera ny planerbar fossilfri energi gör den viktig för att vi ska lyckas med att fasa ut de fossila bränslena. Det är därför avgörande att Sverige behåller och utvecklar sin förmåga både att bygga och driva kärnkraft. Den kommer att behövas.

Kärnkraft är och kommer att förbli en viktig komponent i kraftsystemet i södra Sverige. Den måste ha spelregler som är jämförbara med de övriga fossilfria kraftslagen. Så är det inte idag, vilket är förklaringen till att kärnkraftens villkor ofta diskuteras när Liberalerna slåss för teknikneutrala regelverk och teknikneutral myndighetsutövning.

DRIFTTIDSFÖRLÄNGNINGAR AV BEFINTLIGA KÄRNKRAFTSREAKTORER

I Sverige har reaktorerna obegränsade tillstånd. Men i en del andra länder är drifttillstånden tidsbegränsade. I USA har de första drifttillstånden förlängts från 60 till 80 år efter man i en omfattande utvärdering av den amerikanska tillståndsmyndigheten konstaterat att det inte finns några tekniska eller organisatoriska hinder mot att fortsätta driva reaktorerna. De första två reaktorerna att få sina tillstånd förlängda var Turkey Point 3 och 4 i Florida som är systerreaktorer till Ringhals 2.

Just att förlänga drifttiden för reaktorerna är en helt fundamental pusselbit i att säkerställa kostnadseffektiviteten i kraftsystemet. Både Energimyndigheten och Strålsäkerhetsmyndigheten behöver vara tydligt engagerade i frågan då den är så pass väsentlig för Sveriges framtida energiförsörjning.

- 35.** För klimatets skull måste åtgärder vidtas för att förlänga driften av kärnkraftsreaktorerna. De ansvariga myndigheterna ska planera för detta.

Ny kärnkraft

Den som vill bygga en ny reaktor i Sverige idag möts av en otydlighet. Det är tillåtet att bygga nya reaktorer, men trots det är lagar och regler på området föråldrade, vilket i princip gör det omöjligt att bygga många av de reaktormodeller som skulle vara intressanta. Svenska lagar och regler har inte följt med i den snabba utveckling som skett inom kärnkraftsområdet de senaste tio åren.

Det är en grundläggande uppgift för politiken att vidta de åtgärder som krävs för att samhället ska fungera effektivt. Det gäller inte minst regleringen av kärnkraften och tillståndsgivningen för nya reaktorer. Det är tillåtet att bygga reaktorer och då ska processen för att få de nödvändiga tillstånden vara effektiv. De hinder mot att bygga nya reaktorer som finns idag behöver undanröjas.

Det senaste decenniet har en rad olika småreaktorer utvecklats runt om i världen. Flera av dem liknar de vattenkylda reaktorer vi har i Sverige idag medan andra bygger på annan teknik. Det de alla har gemensamt är att de är betydligt mindre än dagens reaktorer.

När reaktorerna blir mindre blir de också mer flexibla. Det blir mer intressant att använda dem till annat än till storskalig produktion av el. Reaktorer kan leverera fjärrvärme eller värme till industriella processer. De

kan också användas för att framställa vätgas eller mer komplexa syntetiska bränslen (elektrobränslen) som kan ersätta olja och fossilgas.

Energimyndigheten, Strålsäkerhetsmyndigheten och Svenska kraftnät behöver vidta en rad åtgärder för att möjliggöra nya reaktorer i Sverige. Dagens regelverk är anpassat för reaktorer som liknar de vi redan har. Myndigheternas arbete lider av att myndigheterna inte planerar för att någon ska lämna in en ansökan om att bygga ny kärnkraft. Det är också tydligt inriktat på att underlätta för väderberoende fossilfria kraftslag. Det vore samhällsekonomiskt mer gynnsamt om myndigheterna arbetade teknikneutralt.

Det är bra för Sverige att det byggs ny kärnkraft. Kärnkraft i kraftsystemet gör det mer robust och sänker de totala kostnaderna [Qvist 2020]. För att detta ska vara möjligt krävs både lagändringar och att det politiska målet blir att energiproduktionen ska vara fossilfri.

- 36.** Det behöver de facto bli möjligt att uppföra ny kärnkraft i Sverige. Målet ska vara att energin är fossilfri. Myndigheterna behöver planera för en expansion av kärnkraften.

VINDKRAFT

Vindkraftens kostnader har fallit snabbt och de senaste åren har en kraftig utbyggnad skett i Sverige. Kraftslaget står nu på egna ben och byggs konkurrenskraftigt. De subventioner som funnits genom elcertifikatssystemet behövs inte längre.

Det ska inte införas några nya subventioner, till exempel till havsbaserad vind. Investerare i elproduktion ska stå för de kostnader som uppstår. Det gäller till exempel anslutningar till kraftnätet. För en effektiv resursallokering behöver de samhällsekonomiska kostnaderna så transparent som möjligt föras över till den som fattar investeringsbeslut.

Expansionen av vindkraften har på flera håll mött lokalt motstånd. Det är viktigt att utbyggnaden sker i samförstånd med de människor som påverkas.

SOLENERGI

Solenergin expanderar kraftigt i Sverige men från en låg nivå. Särskilt privatpersoner kan bygga solcellsanläggningar förmånligt då de initialt är befriade från punktbeskattningen på el genom energiskatten. De betalar också en lägre avgift för elnätet då elnätsavgiftens rörliga del minskar för den som installerar solceller. Dessutom ger staten ett skatteavdrag för installationen. De här subventionerna gör att den som sätter upp solpaneler på sitt tak har en god chans att få pengarna tillbaka.

Klimatnyttan av solenergi beror av var elen kommer till användning. Om elen från de nyinstallerade solcellerna undantränger vatten-, kärn- eller vindkraft så är klimatnyttan negativ då dessa tre kraftslag alla har ett mindre klimatavtryck över sin livscykel än vad solceller har. Om solelen däremot exporteras vid en tid och till en plats där den ersätter fossila bränslen i mottagarlandet så är klimatnyttan positiv. Det gäller också om elen kan lagras för att exporteras vid ett tillfälle då villkoren är uppfyllda. Teknikutvecklingen för solceller är just nu mycket snabb, vilket i framtiden kan öka klimatnyttan av sole i svenska förhållanden.

En viktig fördel med solelen är att produktionen kan ske mycket nära den plats där elen ska förbrukas. Det minskar överföringsförlusterna kraftigt som när el transporteras långa sträckor ofta uppgår till flera procent av produktionen. Om solcellerna placeras nära elförbrukning som sammanfaller med att solen skiner, vilket till exempel ofta gäller luftkonditioneringsanläggningar, så kan behovet av investeringar och annan elproduktion frigöras för andra tillämpningar.

Småskaligt producerad el som inte skickas ut på nätet ska vara befriad från energiskatt. Den höga nivån på energiskatten innebär en påtaglig risk att solcellsinstallationer görs som inte är samhällsekonomiskt effektiva.

Kraftsystemet

Omställningen av framför allt transportsektorn och industrin förutsätter en kraftigt ökad elanvändning. Det kräver att kraftsystemet byggs ut både vad gäller produktion och distribution. Utbyggnaden måste hela tiden ske kostnadseffektivt och leveranssäkert. Om inte har inte industrin några förutsättningar att ställa om.

Om kraftsystemet klarar av att expandera utan klimatpåverkan finns goda förutsättningar för industrin att växa kraftigt. Utmaningen ligger i att producera och distribuera hållbar energi mer kostnadseffektivt än på andra håll i världen.

Samtidigt som vi har blivit allt mer beroende av att elen fungerar är kraftsystemet idag kraftigt försvagat gentemot situationen för bara några år sedan. Vi rör oss i rask takt mot en situation där elanvändarna regelmässigt förväntas anpassa sin konsumtion utifrån kraftsystemets förmåga att leverera. Människor förväntas göra anpassningar som begränsar dem i sin vardag och företag förväntas acceptera en sämre konkurrenskraft för att hantera problem som är en direkt följd av medvetna politiska beslut. Vi har ett sämre utgångsläge än vi borde ha haft när kraftsystemet nu behöver byggas ut kraftigt. Det är oacceptabelt. Energipolitiken och myndigheters arbete behöver inriktas på att undvika bristsituationer – i tid och rum. Idag är bristsituationerna fler och värre än vad som är samhällsekonomiskt motiverat.

Den ökande andelen väderberoende elproduktion driver på utbytet med grannländerna. Utbytet är givetvis positivt då handeln med el leder till ett bättre resursutnyttjande i hela norra Europa. Men när produktionen i de väderberoende kraftslagen ökar så ökar också behovet av reglerförmåga i planerbara kraftverk. Det vi måste undvika är att vi genom utbyggnaden av väderberoende elproduktion de facto låser fast oss i ett beroende av fossil reglerkraft. Sverige behöver ett kvantifierat mål för koldioxidandelen i den använda elen som kopplas till målet om en fossilfri elproduktion. Det är nödvändigt att en så pass stor andel av elproduktionen är planerbar att även en relativt hög förbrukning kan klaras utan import av fossil el.

ELNÄT

Det finns en uppfattning om att de akuta problemen i kraftsystemet kan avhjälpas genom investeringar i elnäten och framförallt då i transmissionskapacitet från norr till söder. Här behövs en nyansering. Att bygga ut näten löser vissa bekymmer, men långt ifrån alla.

Elnäten behöver byggas ut. Utan tillräcklig tillgång på el hos människor och företag är klimatomställningen omöjlig. I dag är det kapacitetsbrist i olika delar av Sverige. Det är ett problem och hinder för etablering och utveckling av vårt näringsliv. För att kunna hantera export och import, samt fördela elen.

Det behövs förstärkningar både i Svenska kraftnäts transmissionsnät, i de regionala näten och i de lokala näten. Elektrifieringen är en viktig del av förklaringen till att det uppstått brist. Men i transmissionsnätet beror bristen främst på att stora volymer elproduktion har stängt i södra Sverige utan att överföringsförmågan först byggts ut.

Det tar på sina håll i landet alldeles för lång tid att få en elnätsanslutning. Det beror på att elnäten är fulla och att de behöver förstärkas innan fler kunder kan kopplas in.

Det är kraftsystemet i alla dess delar som behöver utvecklas. Som exempel skulle många av de problem vi ser i södra Sverige vara lösta om det fanns mer planerbar elproduktion i söder. Den planerbara kapaciteten i norr är inte heller tillräcklig för att förse hela Sverige med el i ansträngda lägen oavsett hur mycket transmissionskapacitet som byggs. Det överskott på planerbar produktion som idag finns i norr ser också ut att minska snabbt de kommande åren i takt med att industrin elektrifieras.

37. Elnäten ska kunna byggas ut baserat på prognoser i stället för redan identifierade behov.

STÖDTJÄNSTER

Kärnkraften, vattenkraften och kraftvärmen tillhandahåller en rad stabiliserande egenskaper som behövs för att kraftsystemet ska vara stabilt, för att eventuella fel ska kunna hanteras och för att systemet ska kunna startas upp efter ett omfattande strömavbrott. De här förmågorna kallas stödtjänster och tillhandahålls idag gratis av kraftverken. När nu en rad anläggningar har stängts i södra Sverige har det börjat råda brist på en del av de här egenskaperna. Det har börjat bli uppenbart att de har ett värde.

En del av de stödtjänster som behövs kravställs i anslutningsavtalen för elproduktionsanläggningar. Den som ansluter till elnätet måste leverera vissa förmågor och möta en rad krav. I så stor utsträckning som möjligt ska stödtjänster handlas på en marknad eller upphandlas av nätägaren. Aktörer som har svårt att stötta systemet med vissa förmågor kan då betala andra för att göra det. Det ger ett mer kostnadseffektivt system än att alla ska klara allt. Kostnaderna för att ersätta aktörer för stödtjänster ska fördelas utifrån vilka som orsakar behoven. Det ger aktörerna dubbla incitament att agera samhällsekonomiskt effektivt.

- 38.** Det behövs en marknad för stödtjänster som stabiliserar kraftsystemet. Denna marknad ska vara utformad utifrån kraftsystemets behov och vara teknikneutral. Den som tillhandahåller stödtjänster ska få betalt för det. Den som inte bidrar ska betala.

Energilagring

Stort hopp sätts till utvecklingen av olika tekniker för att lagra el. I det svenska kraftsystemet finns redan mycket omfattande lagringsmöjligheter i vattenkraftens magasin. Men om andelen väderberoende produktion ska kunna fortsätta öka krävs antingen mer lagring eller fossilfri planerbar produktion som kan täcka upp vid behov.

Runt om i världen är det i praktiken en kombination av väderberoende elproduktion och reglerbar produktion i form av fossil gas som växer fram. Lagring har en mycket ringa betydelse. I viss mån går även Sverige i den här riktningen genom att vårt kraftsystem när andelen väderberoende elproduktion växer blir alltmer beroende av att kunna importera reglerförmåga från fossil kraftproduktion i grannländerna. Denna utveckling måste dock motverkas vilket talar för att lagring kommer att få en större betydelse i ett system där en stor del av elproduktionen är väderberoende.

Sveriges största lagringsanläggning (utöver den konventionella vattenkraften) var pumpkraftverket Juktan som kunde lagra 24 GWh. Stationen kunde leverera 300 MW till nätet i över tre dygn innan vattenmagasinet sinade. Det kan jämföras med världens idag största batterilager som också ger upp till 300 MW effekt, men bara kan lagra 1,2 GWh [PM 2020]. Stationen byggdes dock om till ett konventionellt vattenkraftverk då den inte var lönsam att driva som pumpkraftverk. Detta illustrerar att lagringsanläggningar har en tuff konkurrenssituation gentemot planerbar elproduktion.

Ett sätt att underlätta för lagringsanläggningar vore att utforma en speciell typ elnätstariff för dessa anläggningar. Det blir orimligt dyrt att ansluta anläggningarna när man både betalar för att vara producent och för att vara elanvändare.

FLEXIBILITET – ALL FLEXIBILITET PÅ ANVÄNDARSIDAN SKA VARA FRIVILLIG

Prisvariationer är en signal om att det förekommer bristsituationer. Medan små prisvariationer är sunda så tyder kraftiga prisvariationer på att bristerna är allvarliga. Allvarlig brist på el i tid eller rum orsakar skador i ekonomin som inte nödvändigtvis prisas in av elmarknaden. Vid ett tillräckligt högt pris kommer användarna

att välja att sluta använda energi. Syftet med kraftsystemet och energisystemet i stort är att leverera den energi människor och företag behöver. Energisystemet måste anpassas efter deras behov.

Oavsett kraftsystemets utformning och oavsett sammansättningen av energislag på produktionssidan är det rationellt att bygga in en viss flexibilitet i efterfrågan. Flexibiliteten kan bestå i att konsumtion flyttas i tiden eller genom att användaren väljer att inte använda energin alls. Båda typerna av flexibilitet har en påverkan på användarens frihet, bekvämlighet och möjlighet att bedriva sin verksamhet, men båda kan på marginalen bidra starkt till ett kostnadseffektivt energisystem.

Alternativet till flexibilitet på användarsidan är givetvis att flexibiliteten finns på produktionssidan i form av planerbar produktion eller i lager. Produktionsresurserna och lagren kan finnas antingen nära användarna eller till och med i andra länder. Även om variationer i elanvändningen och i produktionen ofta mest rationellt hanteras genom handel mellan länder behövs ändå alltid någonstans i systemet en flexibel produktion eller konsumtion som kan reagera på prissignalen.

All flexibilitet i energianvändningen ska ske på frivillig basis. Användaren väljer att vara flexibel för att fördelarna överväger nackdelarna för den enskilde. Det ska inte finnas regelverk som till exempel kräver att elektriska apparater eller elbilsladdare ska agera flexibelt på egen hand utanför användarens kontroll.

- 39.** Människors liv ska inte begränsas av brist på energi. All flexibilitet i energianvändningen ska ske på frivillig basis. Konsumenten ska ha makten över sin elanvändning.

PLANERING OCH UTVECKLING AV KRAFTSYSTEMET

Ledtiderna i kraftsystemet är långa. Oavsett det rör transmissionsnät, stora synkrona generatorer eller vindkraftsparker handlar det regelmässigt om 10-15 år från det att projekten inleds till dess den nya infrastrukturen är på plats. Det gör att vare sig politiken eller marknaden kan invänta att behovet uppenbarar sig i form av ökade samhällsekonomiska risker associerade med fel i elnätet eller genom att lokala kapacitetsutmaningar omöjliggör nyanslutningar. Det är uppenbart att kraftsystemet behöver planeras i förväg. Systemet behöver planeras för en viss överkapacitet för att möjliggöra nyanslutning utan orimlig väntan.

Att i förväg försöka förutse behoven kommer att innebära felaktiga avvägningar som driver kostnader. Alternativt, att investera för lite och för sent är dock mycket skadligt för samhällsekonomin. Kraftsystemet ska vara en drivkraft för tillväxten, det får inte begränsa densamma.

Det är djupt bekymmersamt att det tar så pass lång tid att få ny elproduktion och ny elnätskapacitet på plats. Det behövs en rad insatser för att korta ledtiderna. En grundläggande princip ska vara att myndigheternas handläggning ska kunna ske parallellt med övrig hantering i projekten. Tillståndsgivningen ska inte behöva bli tidsstyrande i annat än i undantagsfall när det finns särskilda skäl.

Den som ansöker om att bygga elproduktion, elnät eller annat som behövs för att kraftsystemet ska fungera ska mötas av en professionell och serviceinriktad stat som anstränger sig för att hanteringen ska vara effektiv.

- 40.** De långa ledtiderna för elproduktion och -distribution innebär att det behövs en planering och en styrning av hur kraftsystemet utformas. Här måste staten ta en tydlig roll utan att för den skull begränsa marknadens aktörer.

Vätgas, ammoniak och elektrobränslen

Eftersom möjligheten till ett hållbart uttag av biomassa är begränsad finns det en risk att antingen tillväxten i ekonomin hindras eller att utfasningen av de fossila bränslena försenas om klimatarbetet allt för tungt lutar sig mot biobränslen. Biobränslena kommer att behöva kompletteras med olika former av syntetiskt framställda energibärare som produceras med el som primäre energi.

Det behövs statligt stöd till både forskning och till demonstrationsanläggningar för fossilfria energibärare så som vätgas, ammoniak och syntetiskt framställda flytande och gasformiga kolväten.

VÄTGAS

Vätgas kommer att få en viktig roll i industrin och troligen också för transportsektorn. Vätgas kan produceras direkt från el och den är förhållandevis enkel att lagra med små förluster.

Den storskaliga industriella användningen av vätgas som växer fram ger unika möjligheter att kostnadseffektivt bygga en vätgasinfrastruktur även för andra sektorer kring de stora användarna. Det finns också sektorer, till exempel lokal och regional sjöfart, där vätgasen kan vara ett attraktivt alternativ för att hantera både klimatgasutsläpp och föroreningsproblematik.

Hur stor roll vätgasen kommer att få i transportsektorn beror av kostnadsutvecklingen för vätgasinfrastruktur i förhållande till kostnaderna för elektrifieringen. Staten har här en uppgift i att stötta teknikutvecklingen, särskilt för specifika svenska förhållanden.

Vätgasproduktion genom ångmetanreforming av fossilgas ska fasas ut helt på relativt kort sikt då varje ton vätgas som framställs genom metoden innebär att tio ton koldioxid släpps ut. Globalt används sex procent av den fossila gasen och två procent av kolet för att producera vätgas [IEA 2020]. EU-kommissionen behöver ta fram en plan för en snabb utfasning vätgasframställning genom ångmetanreforming av fossil gas inom EU.

Sverige ska driva på inom EU för att snabbt övergå till elektrolys för att producera vätgas. Vätgas producerad genom elektrolys med el från väderberoende produktion är inte konkurrenskraftig gentemot ångmetanreforming idag, men vätgas producerad med el från svensk elmix står sig tämligen väl ekonomiskt. Det beror på investeringen i elektrolysanläggningen som har en avgörande betydelse för den totala ekonomin i verksamheten. Det är då en fördel att använda el från kraftslag med hög tillgänglighet.

41. Vätgasframställning genom ångmetanreforming av fossil gas ska snarast fasas ut inom EU.

AMMONIAK

Ammoniak ett intressant alternativ som bränsle för sjöfarten. Ammoniak är enklare att lagra än vätgas men är bara något dyrare att framställa. Samtidigt finns stora utmaningar då ammoniak är en giftig gas. Sverige bör följa och bidra till det utvecklingsarbete som bedrivs internationellt. Vi bör också ha beredskap i våra hamnar för att börja hantera fossilfria energibärare som ammoniak.

ELEKTROBRÄNSLEN

Den mycket stora dominansen för förbränningsmotorn som energikälla i fordon och maskiner innebär att det kommer att ta lång tid, vara dyrt och ha stor påverkan på klimat och miljö att byta ut alla motorer för att möjliggöra ett bränslebyte. I stor utsträckning behöver därför fossila bränslen inklusive bensin, diesel, flygfoto-gen, gasol och flytande fossilgas (LNG) bytas ut mot fossilfria substitut. Det finns flera lämpliga biobränslen, men för att fasa ut de mycket stora volymer fossila bränslen som används i förbränningsmotorer kommer det också att behövas syntetiskt framställda flytande kolväten. Dessa kan tillverkas av infångad koldioxid och vätgas. Pro-

cessen är energikrävande och kapitalintensiv vilket talar för att bränslet till de kvarvarande förbränningsmotorerna kommer att bli dyrare när petroleum fasas ut.

- 42.** Fossilfria elektrobränslen ska, av lagstiftaren alltid ses som ett fullvärdigt alternativ till biobränslen, enligt principen om teknikneutralitet.

Fjärrvärmen

Den svenska fjärrvärmen har över tid utvecklats till att i allt högre grad bli fossilfri. Men det används fortfarande fossila bränslen i svenska fjärrvärmeanläggningar. Kol, gas, olja och vårt enda inhemska fossila bränsle – torven – måste fasas ut.

Den största delen av de fossila koldioxidutsläppen i fjärrvärmesektorn kommer från användningen av avfall som bränsle. Det är positivt att vi har en fungerande avfallsförbränning i Sverige. Det kommer alltid att finnas avfallsfraktioner som inte går att materialåtervinna. Återanvändning – och som nästa steg materialåtervinning – är att föredra, men det är rationellt att avfall som inte kan återvinnas används som bränsle i fjärrvärmeproduktionen.

Den eldning av fossila bränslen för värmeändamål som sker utanför fjärrvärmenäten bör även den fasas ut. Företrädesvis bör detta ske genom en konvertering till värmepumpar eller fossilfri fjärrvärme.

Möjliggörare för klimatomställningen

Klimatomställningen kan genomföras enbart genom att adressera utsläppen i de respektive sektorerna och genom att med negativa utsläpp ta tillbaka koldioxid ur atmosfären. Men genom att använda energi effektivt, genom att planeras samhället så att transportbehovet minskar och genom att ställa om samhällets resursflöden från linjära till cirkulära kan omställningen underlättas och accelereras. De här tre verktygen ska ses som metoder för att göra omställningen enklare och för att förbättra chanserna att lyckas.

ENERGIEFFEKTIVISERING

Riksdagen har fastställt målet att Sveriges energianvändning normerat mot BNP ska vara halverad 2030 jämfört med basåret 2005.

Det är riktigt att hela tiden arbeta med att effektivisera energianvändningen, till exempel genom vidareutveckling av fordon och industriprocesser. Effektiviseringen ger en konkurrensfördel för svensk industri och minskar behovet av att bygga ut energisystemet. Att kunna åstadkomma mer med samma insats är grunden i ekonomisk tillväxt.

Så länge energin har en klimatpåverkan kan energieffektiviseringen också motiveras med att klimatpåverkan behöver minska, men för till exempel den svenska elanvändningen haltar klimatargumentet. Vid elbesparingar blir det tvärtom viktigt att säkerställa att energieffektiviseringsåtgärderna i sig inte har för stor klimatpåverkan. När energisystemet är hållbart återstår i princip bara de ekonomiska argumenten för att energieffektivisera.

Ansträngningarna att effektivisera energianvändningen ska fortsätta. Samtidigt finns det både ett behov och ett stort utrymme för att öka energianvändningen. I de fall då energieffektiviseringsmålet står i konflikt med klimatarbetet eller riskerar att begränsa den ekonomiska tillväxten måste det stå tillbaka.

TRANSPORTEFFEKTIVT SAMHÄLLE

Samhällsplaneringen har stor betydelse för hur vi reser. I tätare och blandad bebyggelse blir det möjligt att sköta vardagsärenden och att ta sig till arbete och skola till fots eller per cykel. Där blir det också möjligt att bygga kapacitetsstark och välfungerande kollektivtrafik för transporter över längre avstånd. Samtidigt kommer bilen alltid att behövas. I stora delar av landet är bilen det mest effektiva sättet att resa.

Behovet av resor, och därmed samhällsplanering, har stor betydelse för klimatarbetet genom att transporter har en så stor klimatpåverkan. Visserligen ska transporterna bli klimatneutrala, men det kommer att ta lång tid, så åtgärder för att minska behovet av resor och transporter har betydelse.

En ökad användning av längre och tyngre lastbilar har en god potential att minska bränsleförbrukning och bidra till minskad klimatpåverkan inom transportsektorn. Liberalerna vill se reformerade EU-regler som tillåter längre och tyngre lastbilar i internationell trafik.

- 43. Tillåt längre och tyngre lastbilar och tåg.
- 44. Planeringen av trafik och infrastruktur måste göras långsiktigt hållbar med klimataspekter och hållbara städer i åtanke.
- 45. Reseavdraget ska begränsas där det finns en fungerande kollektivtrafik.

Cirkulär ekonomi

Vår konsumtion har stor klimatpåverkan. En stor del av konsumtionsutsläppen uppstår i andra länder där klimatomställningen går långsammare än i Sverige. Det kommer därmed – precis som för det transporteffektiva samhället – under lång tid framöver att ge klimatvinster att arbeta för en cirkulär ekonomi.

Grundtanken är att produkter ska användas längre och när de inte kan användas längre ska de gå att återvinna i princip fullständigt. På så sätt kan både resursuttag och klimatpåverkan minskas. Det är dock viktigt att minnas att det kommer att krävas uttag av naturresurser även vid en fullständig återvinning. Till exempel kommer det under lång tid framöver att behövas stora uttag av batterimetaller, då antalet batterier kommer att växa kraftigt.

Produkters livslängd förbättras genom högre kvalitet och bättre information till kunder om både produktens kvalitet och möjligheten att reparera den. Produkter behöver utformas för att kunna repareras och för att kunna återvinnas.

Inom stora delar av konsumentmarknaden finns utvecklade strukturer för andrahandsförsäljning. Både loppmarknader och auktionshusens konstauktioner är goda exempel på hur saker det inte är något fel på kan komma till nytta hos nya användare. Systemet behöver breddas till andra områden. Saker ska skickas till återvinning först när de inte går att använda längre.

Koldioxidutsläpp måste hanteras vid källan. Problemet med till exempel plast är att den tillverkas av fossil råvara, inte att den slutligt tas om hand. Plast ska produceras, plast ska användas, plast ska återvinnas och plast ska förbrännas. Men plast ska inte tillverkas av fossil olja. För att nå dit kommer plastanvändningen att behöva minska. Koldioxidutsläppen kommer vi åt genom att tillverka plast av förnybara råvaror och genom att byta ut plastanvändningen mot andra material som redan idag har en låg klimatpåverkan – bioråvara och syntetiskt framställda kolväten.

- 46. Energiåtervinning av avfall är en viktig energikälla men har ibland ett stort fossilt innehåll. Avfallets värde måste tas till vara genom ökad återanvändning och återvinning.
- 47. Skatten på plastanvändning behöver ses över för att styra mot en cirkulär resursanvändning och hållbar plastproduktion.
- 48. För att underlätta tekniskiftet och samtidigt minska miljöbelastningen behövs tydligare krav på återvinning av sällsynta jordartsmetaller som används bland annat i batterier.
- 49. För att uppmuntra produktionen av hållbara produkter ska fel på en vara under dess första två år – till skillnad från dagens sex månader – anses vara säljarens ansvar.

NEGATIVA UTSLÄPP

Mycket talar för att klimatmålen kommer att bli svåra att nå utan omfattande negativa utsläpp. Världen kommer inte att hinna bromsa in klimatgasutsläppen i tid för att riskera allvarliga konsekvenser. Klimatgaser som redan släppts ut i atmosfären behöver därför på olika sätt tas tillbaka och bindas in. Det är koldioxid som är aktuellt att fånga in och lagra.

Sverige ska åstadkomma nettonegativa utsläpp bortom 2045. Storskaliga infångning och lagring ska vara igång långt innan dess, men det året markerar tidpunkten när de negativa utsläppen för första gången är större än summan av de återstående utsläppen av fossil koldioxid, jordbrukets utsläpp av metan och lustgas samt övriga växthusgasutsläpp inom Sveriges territorium.

INFÅNGNING OCH LAGRING AV KOLDIOXID

Infångning och lagring av koldioxid innebär att gasen skiljs av ur rökgaser för att förvätskas och pumpas ner i porös berggrund belägen under täta berglager. Väl i berget mineraliseras den flytande koldioxiden sakta och binds därmed permanent som mineral.

För avskiljning av koldioxid finns kommersiellt tillgänglig teknik. Utveckling för att förfinas tekniken för att effektivt skilja ut koldioxid ur rökgaser pågår. Stockholm Exergis pilotanläggning visar till exempel upp goda resultat. Vid det norska gasfältet Sleipner har man sedan 1996 samlat in och lagrat den koldioxid som kommer upp tillsammans med fossilgasen. Lösningen har valts för att slippa betala den norska koldioxidskatten. Kommersiella lager för koldioxid är på gång i Norge, Nederländerna och i Storbritannien. I Sverige finns lämplig berggrund i havet öster om Gotland där ett lager skulle kunna etableras.

Genom att fånga in den koldioxid som bildas vid förbränning av biomassa kan vi åstadkomma negativa utsläpp. Potentialen är stor i Sverige då det finns ett stort antal punktkällor av biogen koldioxid där det skulle vara effektivt att fånga in gasen. Framförallt är fjärrvärmeverken intressanta då överskottsvärme från avskiljningen där kan återföras till fjärrvärmenätet. Men, det är även intressant att ta omhand koldioxid vid pappersbruken. Majoriteten av de stora anläggningarna ligger vid vattnet vilket underlättar uttransporten av de infångade koldioxiden till lagringsplatserna.

De bedömningar som har gjorts [SOU 2020:4][SNS 2020] pekar på att kostnaden för att samla in och lagra koldioxid från de stora anläggningarna skulle vara lägre än koldioxidskatten för den koldioxid som släpps ut. En ”lagringspeng” i nivå med koldioxidskatten skulle alltså göra att verksamheten skulle bli lönsam.

Punktutsläppen av fossil koldioxid i Sverige omfattas av EU-ETS. Där är priset för koldioxid fortfarande för lågt för att det ska vara lönsamt att samla in och lagra koldioxiden, men priset stiger snabbt och då får det inte finnas några hinder för den som hellre tar hand om sina utsläpp än dumpar dem i atmosfären.

En förutsättning både för att kunna få ta del av lagringspengen och för att slippa undan att annullera utsläppsrätter inom EU-ETS måste vara att koldioxiden binds undan permanent. Eventuella förluster av koldioxid i hanteringen kan givetvis inte räknas in.

Det bör öppnas upp möjligheter för aktörer att köpa negativa utsläpp, som då kommer till stånd tidigare än de annars skulle ha gjort, för att kompensera för fossila utsläpp som tar längre tid att eliminera än vad som krävs för att klara de åtaganden man har. På sikt kommer hela kapaciteten för negativa utsläpp genom koldioxidinfångning att behövas för att sänka koldioxidhalten i atmosfären och kompensera för den översläng av utsläpp som vi med all sannolikhet kommer att se. Men, i närtid är det rimligt att negativa utsläpp kan användas för att kompensera återstående fossila utsläpp. Ju tidigare koldioxidinfångningen byggs ut desto bättre.

Under förutsättning att kostnaden för att fånga in koldioxid direkt ur atmosfären eller ur havsvatten sjunker så öppnas möjligheten till att åstadkomma obegränsade negativa utsläpp. I en sådan situation är det rimligt att negativa utsläpp ska kunna användas för att kompensera eventuella återstående utsläpp även av fossil koldioxid.

- 50.** Det brådskar att ta hand om den koldioxid som finns i atmosfären samtidigt som utfasningen sker av de fossila utsläppen. Koldioxidavskiljning med permanent lagring ska skalas upp i närtid. Negativa utsläpp behöver börja göras långt innan de sista fossila utsläppen sker.
- 51.** Ersättningen för att samla in och permanent lagra koldioxid ska vara densamma som nivån på koldioxidskatten.
- 52.** Koldioxidinfångning vid raffinaderier och cementfabriker ska på olika sätt främjas.

BIOKOL

Biokol tillverkas genom pyrolys där biomassa hettas upp i en syrefri miljö. Biokol som plöjs ner i jordbruksmark är motståndskraftig mot nedbrytning. Kolet stannar i marken samtidigt som jorden blir bördigare. Det finns redan flera anläggningar för produktion av biokol som jordförbättringsmedel. Biokol kan tillverkas av en rad biologiska restprodukter, som halm och gödsel. Träkol som används som bränsle är inte lika stabilt som biokol. Biokolen produceras genom långsam pyrolys vid temperaturer över 450 grader, varvid en stor del av vätet och syret lämnar kolet, vilket gör det stabilt.

IPCC bedömer att åtminstone 80 procent av biokolet stannar i marken i 100 år [IPCC 2019]. För svenska förhållanden behövs mer kunskap. Det behöver undersökas hur länge kolet stannar i marken i våra förhållanden och vilken effekt biokolsinblandning i jorden skulle få på avgången av metan och lustgas. Det behövs också mer kunskap om biokolets effekt på jordbrukets avkastning.

ANDRA SÄTT ATT BINDA IN KOL

Det finns en rad andra sätt att binda in kol för kortare eller längre tid. Ett ökande virkesförråd i skogen håller kol bundet till dess virkesförrådet börjar minska igen. Byggnation i trä binder kol så länge huset står kvar (eller återanvänds efter att huset rivits). Återvätning av tidigare utdikad våtmark hindrar den avgång av koldioxid från nedbrytning av biomassa i marken som inleddes när marken torrlades. Flera av de här åtgärderna erbjuder mycket kostnadseffektiva sätt att dämpa ökningen av koldioxidhalten i atmosfären.

Hur skogen och jordbruksmarken brukas har mycket stor betydelse för hur mycket kol som binds in i marken och i virkesförrådet. Sverige har idag ett stort nettoupptag i mark och skog. Det ska bibehållas och kan gärna öka. Upptaget får dock inte bli en ursäkt för att inte fasa ut de fossila bränslena eller för att vänta med att påbörja negativa utsläpp.

De kostnadseffektiva åtgärderna ska genomföras så snart det är möjligt. Det finns inga skäl att vänta med de här sakerna till dess användningen av fossila bränslen har upphört. Det viktiga är hur koldioxidhalten i atmosfären utvecklas och där har den här typen av åtgärder omedelbar effekt.

Det finns också andra sätt att permanent binda koldioxid. En intressant metod är påskyndad vittring. Genom att sprida ut finfördelat mineral till exempel över jordbruksmark kan kemiska reaktioner som binder koldioxid skyndas på. När materialet är finfördelat blir arean som exponeras för koldioxiden stor och upptaget blir också stort [SOU 2020:4]. Metoden är förhållandevis dyr, men den stora potentialen motiverar att den undersöks närmare.

NEGATIVA UTSLÄPP OCH KLIMATMÅLEN

Det finns två vägar att välja mellan vad gäller mål för negativa utsläpp. Det ena alternativet är att det etableras ett enda mål, för nettoutsläpp. Permanent inbunden koldioxid räknas då av från den utsläppen vid bedömning av måluppfyllelsen. Det är med den typen av mål det blir relevant att prata om nettonollutsläpp.

Det andra alternativet är separata mål för utsläppsminskningar och för negativa utsläpp. Detta skulle tydligare tvinga fram en mindre användning av fossila bränslen och utbyggnaden av negativa utsläpp.

Det kombinerade målet borgar för en mer effektiv resursallokering och är det som bör användas.

- 53.** För att vara så effektiva som möjligt bör klimatmålen vara gemensamma både för utsläpp av klimatgaser och för negativa utsläpp.

Klimatanpassning

Effekterna av klimatförändringarna har börjat märkas. Medeltemperaturen på jorden har stigit ungefär en grad sedan slutet av 1800-talet [NASA 2020]. I Sverige, särskilt i norra Sverige, ökar temperaturen snabbare än genomsnittet för hela jorden [WMO 2019]. Den svenska temperaturökningen går i genomsnitt runt dubbelt fort som ökningen på jorden som helhet [SMHI 2019].

Även om alla utsläpp av växthusgaser skulle upphöra omedelbart skulle konsekvenserna av de utsläpp som redan gjorts ändå påverka oss för lång tid framöver då det finns en stor tröghet i klimatsystemet.

Att genomsnittstemperaturen stiger gör att de ekologiska nischerna för många arter påverkas. Arterna har alltid behövt anpassa sig efter förändringar i sin miljö, men klimatförändringarna nu är så snabba att många arter har svårt att anpassa sig. Sårbarheten ökar då vilket gör insatser för att skydda arter och ekosystem än mer angelägna.

Vi människor och vårt samhälle påverkas också. Den stigande medeltemperaturen ger en ökande frekvens av extremt väder. Nya rekord för värme, vind, torka och nederbörd slås hela tiden runt om i världen. Väderhändelser som tidigare var mycket ovanliga inträffar nu allt oftare [EASAC 2018].

- 54.** Staten ska samordna, och vid större insatser, delvis bekosta det växande behovet av klimatanpassning.

LIVSMEDELSFÖRSÖRJNING

De större variationerna i vädret utgör en utmaning för jord- och på sikt också skogsbruket. Vi behöver förbereda oss på år med varierande skördar samt påverkan på skogsbruket på grund av torka, regn och stormar.

Vi behöver använda genmodifiering för att göra grödor mer beständiga mot större variationer i vädret.

I delar av världen kan dåliga skördar orsaka politiska spänningar. Utmaningar i livsmedelsförsörjningen behöver få en långsiktig hantering. Frihandel och internationellt samarbete blir än viktigare för att klara livsmedelsförsörjningen när klimatet förändras. Men samhällets förmåga att klara stora påfrestningar kan även komma att kräva nationell beredskap. Såväl isolationism som klimatförändringarna utgör stora hot mot den svenska livsmedelsförsörjning.

DRICKSVATTENFÖRSÖRJNING

Klimatförändringarna förändrar förutsättningarna för att förse människor, djur och företag med vatten. Värme, torka och skyfall påverkar både tillgången och kvaliteten på råvatten. Utarmning av grundvatten och inträngning av salt i grundvatten ger en mer långsam påverkan men är nog så viktig. Möjligheten att rena vattnet kan också påverkas av väderhändelser.

Kostnaderna för de åtgärder som behöver vidtas för att skydda dricksvattnet, eller till och med ordna nya vattentäkter, är ofta höga. De ska ställas mot risken att vattenkvaliteten försämras eller risken att vattnet inte räcker. Då de direkta kostnaderna för åtgärderna för att minska riskerna och kostnaden för de risker som faller ut inte alltid landar hos samma aktör behöver det bevakas att samhällsekonomiskt effektiva åtgärder vidtas i tid.

INFRASTRUKTUR

Stora insatser för att säkra infrastrukturen mot ett förändrat klimat har genomförts. Bland annat har vattenkraftdammarna stärkts upp för att klara större nederbördsmängder.

Arbetet med att säkra infrastrukturen mot klimatförändringarnas effekter behöver intensifieras. Det handlar till exempel om att förbereda vägnätet för översvämningar och minskad tjäle och om att säkra banvallar mot skred och erosion.

STIGANDE HAVSNIVÅ

Havsnivån stiger när is på land smälter och ombildas till vatten och för att varmare vatten har lägre densitet än kallt. När vattnet i haven värms upp tar det större plats. Att havsnivån stiger när isarna smälter kan vi inte göra något åt. Mycket tyder på att avsmältningen på Grönland har gått så långt att den kommer att fortsätta även om temperaturen slutar stiga [King 2020]. För närvarande ger just grönländsisen det största smältvattenbidraget till havsnivåhöjningen [IPCC 2014].

Världshaven har stigit mellan 21 och 24 centimeter sedan 1880. Under 2019 steg haven med 6,1 millimeter vilket är ett rekord. Under 1900-talet steg haven med i genomsnitt 1,4 mm per år, men takten har ökat. Mellan 2006 och 2015 var genomsnittet 3,6 mm per år [Climate.gov2]. I Sverige har havsnivåhöjningen i stor utsträckning kompenseras av landhöjningen, men takten i landhöjningen avtar och havsnivåhöjningen tilltar. I södra delen av landet är den genomsnittliga havsnivåhöjningen jämförbar med eller snabbare än landhöjningen.

I Sverige leder ett stigande hav till ökade problemen med stranderosion då strandnära bebyggelse och infrastruktur påverkas. Klimatförändringarna ökar också risken för allvarliga översvämningar, särskilt som förekomsten av kraftiga stormar med tillhörande temporärt höga vattenstånd ökar.

Globalt är stigande havsnivåer ett mycket allvarligt bekymmer då majoriteten av världens befolkning bor i låglänta områden. I viss mån kommer städer och infrastruktur att kunna skyddas. Nederländerna är ett exempel på att det är praktiskt möjligt. Havsnivåhöjningen kommer innebära stora investeringsbehov för att skydda människor och bebyggelse. Det troliga är också att många människor kommer att behöva bosätta sig på andra platser.

I Sverige är Falsterbonäset särskilt utsatt för effekterna av havsnivåhöjningen. Mark- och miljödomstolen har meddelat sitt tillstånd för att bygga ett översvämningsskydd. Planer finns också för hur till exempel Stockholm och Mälaren ska kunna skyddas mot översvämningar genom ett system av fördämningar genom Stockholms skärgård.

Om samhället på sikt ska kunna skyddas kommer det att krävas lösningar som gör stora ingrepp i naturen och stor påverkan på ekosystemen. Det kommer att krävas en översyn av lagar, regelverk och planer för att säkerställa att den här typen av projekt blir möjliga. Samtidigt behövs också en nationell strategi för Sveriges arbete med kustskydd, översvämningar och stranderosion till följd av stigande havsnivåer.

ÅTGÄRDER FÖR ATT SKYDDA EKOSYSTEMEN

När klimatförändringarna påverkar livsvillkoren för växter och djur måste de anpassa sig eller sprida sig till nya platser med bättre förutsättningar för att klara sig. De snabba förändringar som nu sker innebär att många arter inte har möjlighet att anpassa sig. Det tryck klimatförändringarna skapar på ekosystemen och på enskilda arter gör dem också mer sårbara för annan påverkan, till exempel från människans påverkan.

För att skydda ekosystemen och den biologiska mångfalden är det nödvändigt att både arbeta för att säkerställa att det finns tillräckligt stora områden där arterna kan finna en fristad. Ansträngningarna för att begränsa mänsklig påverkan på känsliga ekosystem kan också behöva intensifieras till följd av klimatförändringarna.

Referenser

- [AMS 2019] "State of the Climate in 2019", American Meteorological Society, 2019
- [Climate.gov] <https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-atmospheric-carbon-dioxide>, hämtad 2021-02-12
- [Climate.gov2] <https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-global-sea-level>, hämtad 2021-02-12
- [COM(2018) 773] "En ren jord åt alla - En europeisk strategisk långsiktig vision för en stark, modern, konkurrenskraftig och klimatneutral ekonomi", Europeiska Kommissionen, COM (2018) 773, Bryssel, 2018-11-28
- [EASAC 2018] European Academies Science Advisory Council, "Extreme weather events in Europe - Preparing for climate change adaptation: an update on EASAC's 2013 study", mars 2018
- [Gasser 2015] T. Gasser et al., "Negative emissions physically needed to keep global warming below 2 °C", Nature Communications 6, 7958 (2015)
- [IEA] <https://www.iea.org/reports/sdg7-data-and-projections>, hämtad 2021-02-28
- [IEA 2020] <https://www.iea.org/fuels-and-technologies/hydrogen>, hämtad 2021-02-28
- [IEA 2020b] <https://www.iea.org/articles/defining-energy-access-2020-methodology>
- [IPCC 2014] IPCC, "Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change", 2014
- [IPCC 2018] Intergovernmental Panel on Climate Change, "Special Report: Global Warming of 1.5 °C", 2018
- [IPCC 2019] Intergovernmental Panel on Climate Change, "2019 Refinement to the 2006 IPCC Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories", 2019
- [King 2020] Michalea D. King, et al., "Dynamic ice loss from the Greenland Ice Sheet driven by sustained glacier retreat", Nature Communications Earth & Environment, 2020:1
- [Lenton 2019] Timothy M. Lenton et al., "Climate tipping points — too risky to bet against", Nature, vol 575, 2019-11-27
- [NASA 2020] <https://climate.nasa.gov/vital-signs/global-temperature/>, hämtad 2021-02-12
- [Natu rvårdsverket] <https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Klimat-och-luft/Klimat/Tre-satt-att-berakna-klimatpaverkande-utslapp/Sa-foljer-vi-upp-klimatmalen/>, hämtad 2021-02-16
- [PM 2020] <https://www.powermag.com/vistra-energizes-massive-1-2-gwh-battery-system-at-california-gas-plant/>, hämtad 2021-02-12
- [Qvist 2020] Staffan Qvist, "Kraftsamling elförsörjning - Långsiktig scenarioanalys", Svenskt Näringsliv, september 2020
- [SMHI 2019] <https://www.smhi.se/nyhetsarkiv/temperaturen-i-sverige-stiger-mer-an-for-jorden-som-helhet-1.146120>, hämtad 2021-01-12
- [SNS 2020] SNS, "Konjunkturrådets rapport 2020 – Svensk politik för globalt klimat", januari 2020
- [SOU 2020:4] SOU 2020:4, "Vägen till en klimatpositiv framtid", januari 2020
- [WHO] <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/household-air-pollution-and-health>
- [WMO 2019] World Meteorological Organisation, "WMO Statement on the state of the global climate in 2018", 2019